

1970-1980 TÜRK ROMANINDA SİYASİ YÖNELİMLER

Ahmet ÇETİNKAYA

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Hacı Abdullah ŞENGÜL

Eylül, 2015

Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

1970-1980 TÜRK ROMANINDA SİYASİ YÖNELİMLER

Hazırlayan
Ahmet ÇETİNKAYA

Danışman
Doç. Dr. Abdullah ŞENGÜL

AFYONKARAHİSAR 2015

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans olarak sunduğum “1970-1980 TÜRK ROMANINDA SİYASİ YÖNELİMLER ” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

10/09 /2015

Ahmet ÇETİNKAYA

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Abdullah ŞENGÜL

Jüri Üyeleri : Yrd. Doç. Dr. Cafer GARİPER

: Yrd. Doç. Dr. Jale GÜLGEN BÖRKLÜ

İmza

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Ahmet ÇETİNKAYA'nın "1970-1980 Türk Romanında Siyasi Yönelimler" başlıklı tezi, 01.09.2015 günü saat 14:00'da Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ahmet YARAMIŞ
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ÖZET

1970-1980 TÜRK ROMANINDA SİYASİ YÖNELİMLER

Ahmet ÇETİNKAYA

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Eylül 2015

Danışman: Doç. Dr. Abdullah ŞENGÜL

1970-1980 yılları Türk toplum hayatında ve siyasî tarihinde çalkantılı bir dönem olmuş, sonraki yıllara büyük izler bırakmıştır. Bu yıllarda edebiyatımızda ortaya konan romanlarda yazarlar ister istemez siyasî düşüncelerini eserlerine yansıtmışlardır. 1970 yılından 1980 yılına kadar yazılan romanların ele alındığı bu çalışmada siyasî eğilimlerin açıkça görüldüğü eserler temel alınmıştır.

Çalışmada 1970-80 yılları arasında yazılan 2128 adet eser taranmış, bunlardan siyasî eğilimlerin en çok görüldüğü eserler seçilmiştir. Türk Edebiyatında yazılan romanların birçoğunda yazarlar romanlarını yaşadıkları hayatın bir parçası gibi görmüş, yaşadıkları tüm gelişmeleri romanda da anlatmaya çalışmıştır. Bu bakımdan yazarların siyasî olayları da es geçmeleri beklenemez.

Anahtar Kelimeler: Roman, Türk romanı, siyasî roman.

ABSTRACT

1970-1980 TÜRK ROMANINDA SİYASİ YÖNELİMLER

Ahmet ÇETİNKAYA

**AFYON KOCATEPE UNIVERCITY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF TURKISH LITERATURE**

September 2015

Advisor: Doç. Dr. Abdullah ŞENGÜL

1970's and 80's were a turbulent period of Turkish social life and political history, and left great traces to following years. In novels that laid down in these years, authors inevitably reflected their political views on their works.

In this study 2128 works which were written between 1970 and 1980 were scanned and ones in which the political trends were the most visible were chosen. In many of novels that were written in Turkish literature, authors regard their work as a part of their life and in novel they aimed to tell every evolution they experienced. In this respect it is not expected the authors skip political events.

Keywords: Novel, Turkish novel, political novel.

ÖNSÖZ

1970-1980 yılları arasındaki Türk romanlarındaki siyasî temayülleri incelediğimiz bu çalışmamızı iki bölüm halinde ele aldık. Birinci bölümde siyasî romanın, tanımı, kapsamına değindik. İkinci bölümde ise siyasî romanın Türk edebiyatındaki gelişimine değinerek, 1970 ile 1980 yılları arasında yazılmış dokuz adet romanda şahıs kadrosu üzerinden siyasî yönelimleri değerlendirmeye çalıştık

Çalışmamızın ilk aşamasında 1970 ile 1980 yılları arasında yazılmış tüm romanları yüzeysel olarak taradık. 2178 adet eserden yaptığımız araştırmalar ve incelemeler sonucu dokuz tanesini belirledik. Çalışmamızda siyasî roman konusundaki akademik araştırmaları ve tezleri, farklı alanlarda çalışılmış ve roman konusuna yer açmış incelemeleri de değerlendirdik.

Çalışmamızda romanları ilk basım tarihlerine göre inceleme sırasına aldık. Eserleri incelerken yazarların siyasî yönelimlerini okuyucuya aktarmaya çalıştığımız kahramanlara dikkate çektik. Bu bakımdan yapılan çalışmada siyasî tercihler kahramanlar üzerinden aktarılmıştır. Çalışmamızda romanların bütüncül olarak daha iyi anlaşılabilmesi ve tezimize yararlı olması amacıyla kısa roman özetleri de verdik. Çalışmamızın daha nesnel ve daha sağlam olması için romanların birbirine benzer olmamasına özen gösterdik. Örneğin Attila İlhan'ın romanı 27 Mayıs öncesi ve sonrasını konu alırken, Fakir Baykurt'un romanı 12 Mart sürecini ele almaktadır. Bunun yanı sıra Melih Cevdet de diğer romanlar kadar siyasî dozu yüksek olmasa da farklı bir teknikle romanını kaleme almıştır.

Çalışmamızda vardığımız sonuçları şahıslar üzerinden yapılan değerlendirmelerde belirtmeye çalıştık. Son olarak da yaptığımız çalışmayı genel değerlendirme ile bitirdik. Bir dönemi incelerken bütüncül bir yargıya varmanın son derece zor ve meşakkatli olduğunun bilincindeyiz. Bu zor ve meşakkatli çalışma esnasında değerli yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Sayın Doç. Dr. Abdullah ŞENGÜL'e, araştırmalarımda bana yardımcı olan Sayın Yrd. Doç. Dr. Jale GÜLGEN BÖRKLÜ hocama, ilmî desteğiyle bana yön gösteren Sayın Yrd. Doç. Dr. Cafer GARİPER hocama teşekkürlerimi sunuyorum.

Ahmet ÇETİNKAYA

KISALTMALAR

Age: Adı geçen eser.

Akt: Aktaran

AP: Adalet Partisi

Ayot: Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilatı.

Bkz: Bakınız.

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

DP: Demokrat Parti

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

P: Page

Yay: Yayınları

S: Sayı

s: Sayfa

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	III
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI.....	IV
ÖZET.....	V
ABSTRACT.....	VI
ÖNSÖZ.....	VII
KISALTMALAR.....	VIII
İÇİNDEKİLER.....	IX

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASÎ ROMAN

1. SİYASÎ ROMAN, TANIMI, KAPSAMI VE GELİŞİMİ.....	1
2. TÜRK EDEBİYATINDA SİYASÎ ROMAN	6

İKİNCİ BÖLÜM

1970-1980 TÜRK ROMANINDA SİYASÎ YÖNELİMLER

1. 1970-1980 TÜRK ROMANINDA SİYASÎ YÖNELİMLER	13
1.1. MELİH CEVDET ANDAY, GİZLİ EMİR.....	16
1.2. ÜMİT KAFTANCIOĞLU, TÜFEKLİLER	25
1.3. EMİNE İŞINSU, SANCİ	37
1.4. SAMİM KOCAGÖZ, TARTIŞMA	50
1.5. HASAN İZZETTİN DİNAMO, MUSA 'NİN GECEKONDUSU	61
1.6. VEDAT TÜRKALİ, BİR GÜN TEK BAŞINA	72
1.7. ATTİLA İLHAN, YARAYA TUZ BASMAK.....	85
1.8. AYSEL ÖZAKIN, ALNINDA MAVİ KUŞLAR.....	102
1.9. FAKİR BAYKURT, KARA AHMET DESTANI.....	110

2.SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME	124
KAYNAKÇA	128

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASİ ROMAN

1. SİYASİ ROMAN, TANIMI, KAPSAMI VE GELİŞİMİ

Siyasî roman kavramını daha iyi anlamak ve açıklamak için sanat ve politika arasındaki etkileşimi açıklamakta fayda vardır. Çünkü sanat ve politika arasındaki ilişki bahsettiğimiz kavramın anlaşılması açısından önemlidir. “*Politika her toplumda farklı derecelerde olmak üzere sanatı etkilemektedir:*

a-Bazı tarihsel-toplumsal konumlarda politika sanat üstünde itici bir güç etkisi yapmaktadır. Örnek olarak burada büyük devrim öncesi Fransa’sıyla 1960 öncesi Türkiye şartlarını anabiliriz. Her iki toplumda da yavaş yavaş değişik fikirler filizlenmekte ve sanatsal açıdan çoğu kalıcı olmasa da hummalı bir yaratma dönemi yaşanmaktadır.

b-Politika ele alınan konular ve içerikler açısından sanat eserlerini etkilemektedir. Sınırsız bir özgürlük tutkusunun, doğallığın...ya da değişimin yüceltildiği eserlerin yanı sıra, düzenin, değişmezliğin ve kalıcılığın vurgulandığı eserlerde de politik etkiler bir arka planı olarak karşımıza çıkarlar.

c- Politika doğrudan sanatçı üzerinde, onun yaratıcı çabalarının biçimlenişi üzerine etki eder.”¹

Sanat ve politika birbirini bütünleyen iki kavram olarak görülebilir. Sanat eseri fark ettirsin ya da fark ettirmesin belirli siyasî (politik de diyebiliriz) bir karakteri taşımaktadır. “*Görünümleri nolduysa olsun, sanat eseri olarak ortaya konan her şey zamanda –bir arka plan olarak- ya içinde bulunduğu toplumun ya da daha geniş ölçekte dünyanın politik sorunlarını yansıtmaktadır.”²*

Edebiyat toplumsal belleğin dışı vurulduğu başlıca sanat kaynaklarından bir tanesidir. İnsanoğlunun dünyaya ayak bastığı günden bugüne geçirdiği tarihsel süreç, yaşadığı sosyal ve siyasî gelişmeler ortak bir bellek oluşturmuş, bu da edebiyata dolaylı ya da direkt olarak

¹ Sabahattin Güllülü, *Sanat ve Toplum*, Fen-Edebiyat Fak. Yayınları, Erzurum, 1996, s. 83 akt. Cumhuriyet Arslan, *1960-1980 Dönemi Türk Romanında Başkaldırı Olgusu* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), s.74 Erzurum 2004.

² Güllülü, a.g.e., s.84

yansımış ve edebiyat vasıtasıyla gelecek nesillere aktarılmıştır. Dolayısıyla edebi metinler, bu açıdan değerlendirildiğinde toplumun geçmişini oluşturan bilgi deposu olarak görülebilir.³ “Edebi türler arasında ise roman; hem fiziki yapısının elverişli olması, hem de sosyal bilimlerin birçok alanına dair zengin göndermeler içermesi nedeniyle toplumsal belleğin oluşumuna, devamlılığına ve aktarımına en uygun tür olarak öne çıkar.

Avrupa'daki modernleşme, aydınlanma sürecinin neticesinde filizlenmeye başlayan ve burjuva sınıfının yükselişine denk bir dönemde tarih sahnesindeki önemi daha da artan roman, birkaç yüzyıllık tarihsel gelişimi boyunca toplumsal belleğin canlı bir tanığı olma misyonunu sürekli taşımıştır. Bu bağlamda ülkelerin tarihindeki önemli toplumsal olayların aktarımında da en işlevsel sanatların başında gelir.”⁴

Romanın işlevi ve fonksiyonu toplumdaki önemli gelişmelerin aktarımında şüphesiz anahtar konumdadır. Yalnız yazar, toplumun içinde bulunduğu politik atmosferi romana taşıırken sanat kaygısını da şüphesiz bulundurmak durumundadır. Bununla birlikte istediği mesajı, romanı üzerinden vermeye çalışan yazar, sanatla vermek istediği öğreti arasında cambazın ip üzerindeki hareketi kadar hassas olmak mecburiyetindedir. Aksi halde yazarın yazdıkları roman olmaktan çıkacaktır.

Siyasî roman, edebiyat literatüründe pek tanım olarak yer almasa da gelişen sosyal ve siyasî gelişmeler bu tür bir romanı doğurmuş ve geliştirmeye başlamıştır. Araştırmalarımızda “politik roman” adı altında siyasî roman kavramının ifade edildiğini görüyoruz. “Politik Roman Üzerine” isimli yazısında Murat Belge bu türün dünya edebiyatındaki doğuşunu anlatır. Politikanın başlangıçta sanattan bilinçli bir hareketle kovulduğuna değinen Belge, bu bilinçli eylemin bir sonucu olarak politikanın sanata bilinçaltından girmeye başladığını ve hayatın politikasız olamayacağını belirtmektedir.⁵ Bununla birlikte politikanın her zaman var olduğunu ve bir süre sonra romanlarda da görülmeye başladığını söyler:

“...sanattan kovulan politika olanca şiddetiyle vardı. Böyle olunca, bazı sanatçıların bu konuyu da işlemek istemeleri kaçınılmaz bir şeydi. Dolayısıyla burjuva roman geleneği

³ Yadigar Sanlı Türkeli, “Edebiyat, Toplumsal Hafızanın, Geleneğin Kaybında, İnşasında Ne Kadar Etkilidir?”, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Çankırı 2011, S.2/2, s.151-164.

⁴ Fethi Demir, “Karşıt Tezleri Savunan Politik Romanlar Bağlamında Dersim 1938 Olayları”, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/12 Ankara 2014, s. 149-160,

⁵ Murat Belge, “Politik Roman Üzerine”, Birikim Dergisi, İstanbul 1975, sayı 9, s. 40-47

*İçinde bir yandan “roman” yazıldı, bir yandan da, tek tük “politik” romanlar yazıldı. Temelde bir kavrayış eksikliğini yansıtan politik roman türüne böyle varıldı.”*⁶

Belge, politik romanın dünyada nasıl doğduğunu bu yazısında incelemiş ve açıklamaya çalışmıştır. Burjuva toplumunda politika, sanatçıyı çirkinliği ile iğrendiren bir konumdadır. Sanatçı onu zorunlu bir etkinlik alanı olarak görmez. Bu yüzden politika insanlığın başına gelmiş büyük bir bela gibidir. Politikayla uğraşan sanatçılar da ayrı bir yaratıcıtlar.

Romanda başkaldırı olgusunu inceleyen ve bu konuda bir doktora tezi hazırlayan Cumhur Arslan, tezinde *politik roman* kavramına da değinmiştir. Arslan’a göre politik roman terimi, bir romanın içerdiği konunun politik bir çevreyle kuşatılmış olmasını ifade eder.⁷ Semih Gümüş’e göre ise politik roman, roman sanatı içinde yazarınca en çok belirlenen türdür.⁸ Emin Özdemir ise yazarların belli bir fikri savunmakla yetinmeyerek, aynı zamanda çözüm önerileri de sunduklarını ifade etmiştir.⁹

Emin Özdemir’in sözünü ettiğimiz fikrine Fethi Naci karşı çıkmaktadır. Ona göre edebiyat politikaya katkı sunar ve bu şekilde politika edebiyattan pek çok şey öğrenebilir:

*“Edebiyatçı, genel yasa olarak ‘gelişmenin yönü’nü bilir, ama onun için asıl önemli olan ‘gelişmenin olanakları’dır; nesnel gelişmenin diyalektiğinden uzaklaşarak ütopyik bir çizgiye düşmemek için, gerçeği değiştirmek kaygısıyla gerçeğin dışına düşmemek için, geçmişten kalan koşulları ve içinde yaşanan gerçeklikleri bir an bile gözden yitirmemek zorundadır. Edebiyat gerçekliğe böyle yaklaşırsa politika bu edebiyattan çok şey öğrenebilir.”*¹⁰ Siyasî romanda yazar, konularını siyasî seçse bile Naci’ye göre tarafsız olmalıdır. Yazarın, konusu ne kadar siyasî olursa olsun bir romanda siyasal bir taraf olma lüksü yoktur.¹¹

⁶ Belge, age, s.40

⁷ Cumhur Arslan, *1960-1980 Dönemi Türk Romanında Başkaldırı Olgusu* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), s.74 Erzurum 2004

⁸ Semih Gümüş, *Roman Kitabı*, Can Yayınları, İstanbul 2011, s. 78

⁹ Emin Özdemir, *Yazı ve Yazınsal Türler*, Varlık Yayınları, İstanbul 1983, s.246

¹⁰ Fethi Naci’den akt. Emin Özdemir, *Yazı ve Yazınsal Türler*, Varlık Yayınları, İstanbul 1983, s.246

¹¹ Fethi Naci, “*Edebiyat ve Politika*”, Dost, sayı 35, Eylül 1967 akt. Cumhur Arslan, *1960-1980 Dönemi Türk Romanında Başkaldırı Olgusu* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), s.75 Erzurum 2004.

Cumhur Arslan yukarıda belirttiğimiz doktora tezinde Gürsel Korat'ın politik roman eleştirisine yer vermiştir. Buna göre Korat, bir politik romanda olması gereken temel özellikleri şöyle sıralamıştır:

“1. Politik romanın ‘vicdanı’ politik aygıtların vicdanı ile özdeş değildir. Çünkü ilki insana, ikincisi örgüte aittir. Birincisi duygu, ikincisi ise mantık üzerine kurulur.

2. Politika bir sınıf siyaseti aygıtıdır. ‘Yönetme’, ‘iktidar’ gibi kavramlarla tanımlanan politika bunları yüceltir; sanat ‘politik sanat’ olduğunda bile ‘acaba böyle mi?’ derse sanatın hareket alanında kalır.

3. Politikanın formülasyonları vardır, sanatın ‘çözümler’i ve ‘formülasyonlar’ı yoktur.

4. Roman, siyaset de dahil tüm yaşam alanlarını konu edinebilir. Ancak siyasette taraf olmak sanatçının işi değildir. Çünkü politikanın yürüdüğü hat, siyasal ideolojinin geçerli kılınması içindir; oysa roman ideolojinin mikro düzeydeki analizini yapar, bireysel vicdana seslenir ve ‘analizini’ geçerli kılmaya çalışmaz.

5. Sanat politikanın aynılaştırma yerine ayrıştırmanın önemine inandığı ölçüde sanattır. Bu nedenler bir romancının politikada siyasal kimliği olduğu halde romanında yalnızca edebi kimliği vardır. Roman, siyasal olaylar dahil tüm yaşam biçimlerinin temsil edildiği bir sanat faaliyeti olduğu için, romancı tüm yaşam biçimlerinin kurgusal tanrısı olarak hiçbir kahramanın veya olayın yandaşı olamaz. Olursa, propagandacı olur.

6. Politik roman, (...), toplumsal yaşamın iki yüzü, aşağılık, sahtekar boyutlarını inceler, ama politik bir öğretiyi doğrulamak için yazılmaz.”¹²

Murat Belge, Stendhal'in *Kızıl ile Kara* ve *Parma Manastırı* isimli romanlarını politik romanın başyapıtları olarak gördüğünü belirterek, burjuva toplumunda yazarın ve okurun, politika temalarına bakış açısını göstermek için, Stendhal'in bu konudaki düşüncelerini vurgulamaktadır:

¹² Gürsel Korat, “*Politik Roman*”, Radikal II, 29 Ekim 2000; akt. Cumhur Arslan, *1960-1980 Dönemi Türk Romanında Başkaldırı Olgusu* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), s.76 Erzurum 2004.

“Bir edebiyat eserinde politika, bir konserin ortasında patlayan bir tabanca gibidir, gürültülü ve adı, ama aynı zamanda insanın ilgisini esirgemeyeceği bir şey”¹³

Belge’ye göre 19. yüzyılı 20. yüzyıla bağlayan dönemde Joseph Conrad isimli İngiliz yazar, politik romanın önemli örneklerini vermiştir. Yazarın *Nostromo* isimli romanı bu türün başyapıtı olarak değerlendirilebilir. Çünkü bu roman, toplumsal ile bireyseli, “politika” bağlamında buluşturarak doyurucu bir seviyeye ulaşmıştır.¹⁴

Conrad’ın *Batının Gözü Önünde* ve *Gizli Ajan* isimli romanlarını da politik roman kategorisine sokan Murat Belge, bu romanların bahsettiğimiz ilk romandan farklı olduğunu belirterek, politikayı çarpık, anlamsız, zavallı yaratıkların uğraştığı bir alan olarak gösterdiğini vurgular. Bu yüzden bu romanlar 19. yüzyılın en büyük politik romanı olan Dostoyevski’nin *Şeytanlar*’ının karamsar bir tekrarıdır.¹⁵

20.Yüzyıla gelindiğinde, dünyada politika denildiğinde akla ilk olarak Marksizm ve etkileri gelmektedir. Sovyetlerin kurulmasıyla daha da alevlenen bu etki, şüphesiz romanı ve romancıyı da kapsama alanına dâhil etmiştir. Belge’nin teşhisine göre bundan sonra politik roman farklı bir yönde seyretmekte, politik roman yazarları sol politikayı, devrimciliği ele almaktadır. Steinbeck, Silone, Dos Passos, Malraux, Koestler, Orwell ve daha birçok batılı yazar bunu yapmıştır.¹⁶

Devrim sonrasında Stalin döneminde ise durum daha da farklılaşmıştır. Stalin dönemi, Marksizm’le flört eden Batılı burjuva yazarlarına tavır alma kolaylığı sağlamış; bu bahaneye sarılarak ve hümanizme sığınarak sosyalizme cephe alınmıştır. Murat Belge bu dönemi şu şekilde özetler:

“Politikadan ya büsbütün uzaklaştılar ya da politikanın insanları nasıl insanlıktan çıkardığını anlatmak için bu konulara el attılar. Komünist tipi de bu yazarların elinde, başlangıçta, iyi niyetli olsa bile ideolojisinin insanlığa karşı niteliklerinden ötürü yozlaşan, donuk kafalı, tek yanlı, hastalıklı bir tip olarak sergilendi.

Öte yandan, sol açısından devrim politikasının sona erip Stalinist parti politikasının başlaması sosyalist politik roman için de çok iyi sonuçlar vermedi. Romanda politika,

¹³ Belge, age. s.40

¹⁴ Belge, age. s.40

¹⁵ Belge, age. s.41

¹⁶ Belge, age. s.41

romanın parti politikası sözcüsü olması anlamına gelmeye başladı. Böylece, örneğin bir Ehrenburg'un sanat düzeyinden çok aşağıda eserler üretildi. Bunlar da insanın hayatında politik etkinliğe başka hiçbir şeye yer bırakmayacak kadar fazla öncelik tanıldılar.”¹⁷

2. TÜRK EDEBİYATINDA SİYASÎ ROMAN

Türk edebiyatında yazılmış siyasî romanlara geçmeden önce Türk aydınının politika anlayışına değinmekte fayda vardır. Batıdaki aydın ile Türk aydını politika görüşü açısından farklı düşünmektedir. Türk aydını, Batıdaki aydına göre daha politik olmasının yanı sıra politikanın niteliği konusunda daha sığ ve bilgisizdir.¹⁸

“Türk aydını Batı'daki benzeri gibi politikadan bezmemiş, yılmamıştır. Çünkü Tanzimat'tan bu yana bir toplumsal değişim sorunuyla karşı karşıyadır ve bu sorun kendisi için hayatî önem taşımaktadır. Bir kere, devlet dışında ayağını basacağı sağlam bir yer bulamadığı için şu ya da bu şekilde devletle ilişkidedir. Okur yazar olduğu için kendisine toplum tarafından belirlenmiş bir politik misyon yüklenmektedir. Ayrıca, toplum yapısının güçsüzlüğü ve oturmamışlığı nedeniyle, her politik sarsıntı öncelikle onu etkilemektedir. Dolayısıyla, mizacı, kişisel zevk ve eğilimleri bakımından tamamen apolitik olabilecek bir aydın bile, Türkiye'de sık sık politik tavırlar almaya zorlanmaktadır.- Teyfik Fikret bu durumun iyi bir örneği olabilir.”¹⁹

Murat Belge, edebiyatımızda politik çatışmaların üstyapıda Doğu-Batı çatışması olarak düğümlendiğini, bu yüzden de edebiyat yapmanın başlı başına *politik bir eylem yapmak* olduğunu söylemektedir. Ona göre oyun yazmak, içinde oyun olduğu için politik tavır almakla eşdeğerdir. Bu sebeple edebiyat başlangıçtan beri politik propaganda ve ajitasyonun başlıca aracıdır. Entelektüel ürün azlığında, edebiyat, fikirlerin taşıyıcısı olmuştur. Edebiyatçı da kişisel eğilimine uymasa bile politikanın içindedir. Edebiyatın, politikadan uzaklaşmak isteyen aydının kaçacağı yer haline getirilebilmesi için daha çok zamana ihtiyaç vardır.²⁰

Bizde Türk aydını ve yazarı, Batıdakine oranla daha çok politik olduğu halde, politika karşısında çok daha saftır. Belge'ye göre bu sorun politikanın az öğrenilmiş olmasındandır.

¹⁷ Belge, age. s.41

¹⁸ Belge, age., s.41

¹⁹ Belge, age., s.41

²⁰ Belge, age., s.41

Bu yüzden politik kurgular, tasarılar ateşli olduğu kadar çocuksudur. Aydınlarımızın politik ideolojisi ne kendi durumlarını, ne de toplumun durumunu doğru yansıtan bir sistematiğe göre kurulmuştur. Ama kendileri buna gönülden bağlıdırlar. Murat Belge bu noktada olayı somutlaştırmak için ilerici aydının ideolojik tutumunu karşılaştırma ölçütü olarak ele alır:

“Osmanlı toplumunun son dönemlerinde ortalama ilerici aydının ideolojik gözlüğüyle bakıp gördüğümüz manzara şuydu: Devlet yıkılmak üzereydi: Batı bizden bilgili ve fennî olduğu için bizi aşmıştı, onlara bilgi ve fende yetişemezsek batardık: böylece ‘ilericilik’ ve ‘gerilik’ mücadelesi ‘bilgi’ düzeyinde yürüyordu. Aydınlar bilgili, halk bilgisizdi. Bir de halkı bilgisiz tutmaya çalışan ‘kötüler’ vardı ortada.

Oysa gerçek sorun feodal Osmanlı toplumunun bir burjuva toplumu haline getirilmesiydi. Aydın, sandığı gibi toplumun üstünde tarafsız bir hakem değil, sınıf mücadelesi içinde burjuvanın yanında etkin rol alan bir kişiydi.”²¹

Belge’nin yukarıda bahsettiği durum aydının politik durumunu özetlemektedir. Aydın Türk toplumundaki üretim tipi değişikliğini gerçekleştirmesinde, burjuvazi ile küçük burjuva-bürokrat- aydın arasında kurulan bir ittifakın özgül karışımı, aydına böyle bir yükümlülük vermiştir. Aydın bir şeyler bildiği için toplumun kurtarıcısı haline gelecektir. Belge’ye göre bu da ahlakî yani ağır basan ideolojik bir kategoridir ve diğer ahlakî kategorilerle takviyelenmiştir. Böylece politik durumun nesnel ve yalın ilişkileri, sınıf mücadeleleri, aydının kendi hakkında kurduğu ideolojik kurgu içinde yücecek ve doğal gerçekliğini kaybedecektir.²²

Batı’da modern topluma geçiş süreci uzun sürdüğü için Batı aydınının ideolojik kavrayışı sağlam temeller üzerine oturmuştur. Demokrasinin adım adım, aşağıdan yukarıya gerçekleşmesiyle, sınıf kavgasının temelleri ister istemez benimsenmiş ve teoriler, açıklamalar, bu verilerin üzerine bina edilmiştir. Bizde sürenin darlığı ve kültürel farklılığımız yüzünden ideolojik kavrayış pek fazla değişme gereği duymadan bugünlere kadar gelmiş, bunun sonucu olarak Batılı yazar politikayı çok iyi bildiği ve ardında yatanları görebildiği halde politikadan uzak dururken Türkiye’deki yazar yüzeysel bir düzeydeki değerlendirmelerinden ötürü politikanın içinde olmuştur.²³

²¹ Belge, age., s.42.

²² Belge, age., s.42.

²³ Belge, age., s.42.

Konumuz için önemli konumda bulunan Murat Belge'nin "*Politik Roman Üzerine*" isimli yazısında Belge, Türkiye'de politik romanın doğuşunu çeşitli temellere bağlamıştır. Belge'ye göre Tanzimat'tan beri Türk aydınının ideolojik kavrayış biçimi hiç değişmemiş, bu değişmeyen ideolojik görüş ahlaki- manevi yapıyla birlikte mutlaklaşmıştır. Yazısında bunu Yakup Kadri'nin *Sodom ve Gomore* ile *Kiralık Konak* ve Mehmet Rauf'un *Halas* romanlarındaki tipler üzerinden örneklendiren Belge, bu romanların politik ve toplumsal temalar işlediğini, ama bu temaları politik ve toplumsal olmayan tipler üzerinden ele aldığını belirtmektedir. Kişilerin sınıfsal tercihleri, politik karar ve davranışları yine kendilerinin sembolü olduğu bazı ahlakî noktalara göre belirlenmektedir.²⁴

Yakup Kadri'nin *Ankara* romanına da değinen Belge, bu romanı *Sodom ve Gomore*'nin bir devamı olarak görmektedir. Yakup Kadri burjuva toplumuna karşı olmamakla birlikte az gelişmiş ülkede kapitalizmin getirdiği ahlaka karşıdır. Dolayısıyla Belge'ye göre Yakup Kadri'nin romanın sonunda çizdiği ütopya bu çelişkiyi çözmez, bürokrat aydının çaresizliğini sergiler:

“ Yazının başlarında dünya görüşü ahlakî bakışının sonucu olarak statikleşen Türk aydınının toplumsal hareketi ancak döngüler içinde kavradığını söylemiştim. Ankara romanı, bunun bir kanıtı gibidir. Burada hareketi, ilerlemeyi görürüz. Savaşılır, kazanılır, ülke yeniden yapılır, vb. Ama ahlakî durum sürekli olarak kendini yeniden üretir, her dönemde de değişmeden kalır. Mümkün olsa da ütopyası uygulamaya konabilseydi, Yakup Kadri, bu denemeden sonra da durumun değişmeden kaldığını görecekti.”²⁵

1920-1946 dönemi Türk romanını sosyal ve siyasal değişmeler açısından inceleyen Alemdar Yalçın, sosyal ve siyasî olaylarla doğrudan ilgili romanları; Sultan II. Abdülhamit dönemini ele alanlar, İttihat ve Terakkî Cemiyetinin faaliyetlerini anlatan romanlar, yolsuzluk, rüşvet ve ahlak düşüklerini anlatan romanlar ve geleneğin izindeki romanlar olmak üzere dört kategoride incelemiştir.²⁶ Konumuz açısından ilk üç kategori ilgi çekici mahiyettedir. Alemdar Yalçın, roman kahramanlarını ve ana kurguyu gözeterek yaptığı çalışmada Reşat Nuri'den *Ateş Gecesi*, Halide Edip'ten *Sinekli Bakkal*, Nahit Sırrı Örik'ten *Abdülhamit*

²⁴ Belge, age., s. 43.

²⁵ Belge, age., s. 45.

²⁶ Alemdar Yalçın, *Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Roman 1920-1946*, Akçağ Yayınları, Ankara 2006.

Düşerken ve Yakup Kadri'den *Bir Sürgün* isimli romanları, II. Abdülhamit devri siyasî olaylarının yer aldığı romanlar olarak ele almaktadır.²⁷

İttihat ve Terakki Fırkasının faaliyetlerini anlatan romanlar, bir neslin siyasî tercihlerini, bu tercihlerin toplum hayatına yansıtılması sırasındaki sorunları ele alırlar. Alemdar Yalçın, burada Yakup Kadri'den *Hüküm Gecesi*'ni, Mithat Cemal Kuntay'dan *Üç İstanbul'u*, Burhan Cahit'ten *Dükkülerin Romanı*'nı, Zeki Mesut Aslan'dan *Hürriyet Pervanesi*'ni (diğer adı *Mustafa'nın Romanı*) bu dönem romanları içinde sunmaktadır.²⁸

Alemdar Yalçın'a göre 1920'den sonra basılan romanların önemli bir kısmı genellikle Harb-i Umûmî'de İstanbul'da meydana gelen yolsuzluk ve rüşvet olaylarını anlatır. Reşat Nuri'den *Gizli El*, Refik Halit'ten *İstanbul'un İç Yüzü*, Selâhattin Enis'ten *Zaniyeler* (Önertoy'a göre ismi: *Zaviyeler*²⁹) ve *Cehennem Yolcuları* (Diğerlerinden farklı olarak II. Abdülhamit dönemi yolsuzluklarını anlatır.) isimli romanlar rüşvet ve yolsuzluk temalı iken; Yakup Kadri'den *Kiralık Konak* ve *Sodom ve Gomore*, Peyami Safa'dan *Mahşer* ve *Sözde Kızlar*, Şükûfe Nihal'den *Yalnız Dönüyorum*, Mahmud Yesârî'den *Çulluk* isimli romanlar sosyal ve siyasî değişmeyi yozlaşma ve ahlakî çöküntü üzerinden aktarmışlardır.³⁰

Türkiye'de politik roman üzerinde yeterli bir çalışma yapılmadığına değinen Demir Özlü, kendisinin de bir zamanlar bir parti adına çalıştığını ancak parti edebiyatına da karşı olduğunu savunmaktadır:

“Biz 50'li yıllarda ilk yazılarımızı yayınlamaya başladığımız zaman hepimiz soldaydık ve partili sosyalistlerden çok daha aktiftik, kısa bir süre TIP'te Mehmet Ali Aybar'ın başkanlığı sırasında çalışmıştık. Çünkü Mehmet Ali Aybar geniş görüşlü bir insandı. O yollardan hiç ayrılmadık. Fakat sosyal realist edebiyata, Judanov³¹'cu parti edebiyatına da karşıydık. Bunlar hemen bizim ilk yazdığımız şeylerden anlaşıldı. Bizden yaşlı o zamanki

²⁷ Yalçın, age., s.25-47.

²⁸ Yalçın, age., s. 48-84.

²⁹ Olcay Önertoy, *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı ve Öykülüğü*, İş Bankası Kültür Yayınları. s. 30, Ankara 1984 akt. Alemdar Yalçın, *Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı 1920-1946*, Akçağ Yayınları, Ankara 2006.

³⁰ Yalçın, age., s. 85-119

³¹ Sovyet politikacı, Komünist partinin etkin üyelerinden biri.

edebiyat dünyasına hâkim olan eleştirmenler, hepsi açık ya da kapalı Judonovcu'ydular. Bize çok köktenci saldırılarda bulundular."³²

İlber Ortaylı, Kemal Tahir'in Devlet Ana romanı ile ilgili analizlerinin bulunduğu bir yazısında Devlet Ana'yı *siyasî hikaye* olarak değerlendirmektedir: "*Bilim adamı siyasal ve sosyal olayları, objektif verileri ortaya koymak ve değer yargularından kaçınarak, bazı genellemelere varmak zorunluluğundadır. Bundan ötede yargılara varmak, genellemelerden somutlaşarak ayrılmak tarihçi veya siyasal bilimcinin bilimsel metot dışında kalmasına sebep olur. Oysa olayları açıklamak ve sübjektif olarak yorumlamak bu genellemeleri dinamik bir biçime sokmak, romancının işi olur ki o vakit siyasi hikaye dediğimiz tür meydana gelir. Stendhal' in Parma Manastırı, Tolstoy' un Savaş ve Barış'ı, Puşkin'in Boris Godunov'u Dostoyevski'nin Eccinileri ve daha nice eser ve türe girip, tümü de yazarlarının, bilim adamlarınca ortaya konan verileri, sübjektif ve dinamik bir anlatımla değerlendirilmiştir.*"³³

12 Mart'la birlikte edebiyatımızdaki siyasî yanı ağır basan romanlar yayınlanmış ve siyasî romanımızda bu dönem sonunda belirgin bir zenginleşme görülmüştür. ³⁴ Bu zenginleşmenin temelinde Marksizm'in edebiyatla olan ilişkisi şüphesiz önemli bir rol oynamaktadır. 1970'li yıllarda yazarlar sanatla politikayı birleştirmiş ve eşdeğer görmüşlerdir.³⁵

1960 darbesinden sonra politik hayatın günlük yaşam içinde çok daha belirleyici olması, yazarları belirli bir ideolojik çizgi içine çekmiş, yazarlar romanlarında kurguya müdahale ederek ideolojik bir görüntü oluşturmaya ve bu şekilde mesaj vermeye çalışmıştır. Bu durum hangi siyasî hareketten olursa olsun toplumu dizayn etmeye çalışan "mühendislikçi" yaklaşımları da eklediğimizde Türk romanlarını neden dar siyasal kalıplar içinde bulunduğunu da daha iyi açıklamaktadır. ³⁶

Cumhur Arslan, romanın 1970'lerde bir sosyoloji eseri gibi işlev gördüğüne değinerek, söz konusu sürecin romancıları da etkilediğini ve romancıların bu dönemde

³² Melek Özgür, "Kendi Evine Varamamak: Demir Özlü'yle Söyleşi", Mavi Melek Edebiyat Dergisi, Sayı: 50, 15.03.2011 http://www.mavimelek.com/demir_ozlu-soylesi.html

³³ İlber Ortaylı, "Bir Siyasi Hikaye Olarak Devlet Ana", <http://www.muverrih.net/2011/03/23/bir-siyasi-hikaye-olarak-devlet-ana/> 19.08.2015.

³⁴ Murat Belge, *Edebiyat Üstüne Yazılar*, İletişim Yayınları, İstanbul 1998, s. 79

³⁵ Fethi Naci, *Edebiyat Yazıları*, Can Yayınları, İstanbul, 1995, s.10. akt. Cumhuriyet Arslan, *1960-1980 Dönemi Türk Romanında Başkaldırı Olgusu* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), s.76 Erzurum 2004.

³⁶ Hasan Bülent Kahraman, "Edebiyat Gerekli mi?", *Hürriyet Gösteri*, sayı 245, Ocak 2003. s.33.

romanlarını “*siyasal bir metin*” halinde yazdıklarını belirtir. İncelediğimiz romanlarda da bu savı destekleyecek metinlerin olduğunu görüyoruz. Yazarlar kurguyu bir anda kendi ideolojik tavırlarına yöneltmiş ve akışı bozarak devrimci ya da milliyetçi sloganları metne dahil etmiştir.

Bu dönemde romanlarını kağıda döken birtakım isimler ileriki yıllarda yaşadıkları dönemi çok farklı değerlendireceklerdir. Bu dönemde işkence romanlarıyla tanınan Erdal Öz bir yanılığın içinde bulunduğunu yıllar sonra itiraf eder:

“İlk dönemde en büyük yanılığım – sanırım bu pek çok yazar arkadaşımın da başını yemiştir- “toplumcu gerçekçilik” anlayışını yanlış kavrayışımız oldu. Büyük Sovyet Devrimi’nden sonra Gorki’nin başına geçtiği, hani o Judanov’cu edebiyat anlayışı bize “toplumcu gerçekçi” edebiyat olarak tanıtıldı. Hep bir ak-kara olayı. İnsanın unutulduğu bir anlayış. Kaskatı ve ilkel bir tutum. İlk yazdıklarım da vardır bu yanlış anlayışın izleri. Toplumcu gerçekçi olmak adına olanı değil de hep olması gerekeni yazmak. Şabloncu bir anlayış.”³⁷

Kimi yazarlar ise slogan edebiyatı dedikleri bu dönemden farklı bir tavır çizmekle birlikte yine de politik tavır almaktadırlar. Selim İleri bunlardan biridir. O politik çizginin dışına hiç çıkmamıştır. Ama slogan edebiyatı içine girmez. Bu dönemde yapılan bir kavganın hiçbir sonuca varamayacağını söylemektedir.³⁸

12 Mart romanları ile ilgili bir değerlendirme yazısı yazan A. Ömer Türkeş bu dönemde dergilerin eleştiri alanında önemli bir aktör olduğunu savunur. Romanları ise birkaç temelde değerlendirmektedir: “Birincisi, olaylara tamamıyla egemen ideolojinin ürettiği nedenselliklerle ve sistemin değer yargılarıyla yaklaşan, devrimcilere kendilerince bir eleştiri getiren romanlar (*Gün Döndü, Sancı, Gençliğim Eyvah*); sola sempatisi olmakla birlikte, bu somut tarihsel/toplumsal dönemi kavramakta yetersiz kalıp, yitirilmiş gençlere yakılmış birer ağıt olmaktan ileri gidemeyenler (*Yaralısın,47’liler, Yarın Yarın, Bir Uzun Sonbahar, Bir Küçük Burjuvanın Gençlik Yılları, Tartışma*); 12 Mart dönemini içinden yaşamış ya da kavramayı başarmış yazarların dönemin gerçekliğini sergileyen romanları (*Gizli Emir, İsa’nın Güncesi, Şafak, Yenişehir’de Bir Öğle Vakti, Selimiye Üçlüsü, Grevden Sonra, Haşhaş*) ve

³⁷ Ayşe Sarısayın, *Erdal Öz Unutulmaz Bir Atlı*, Can Yayınları, İstanbul 2009, s.85

³⁸ Murat Tokay, “*Selim İleri ile Söyleşi: Politik Bir Yazar Olduğumu Düşünüyorum*”, http://kitapzamani.zaman.com.tr/soylesi/politik-bir-yazar-oldugumu-dusunuyorum_545298 19.08.2015

küçük burjuva aydınını konu edinenler (*Tutunamayanlar, Tehlikeli Oyunlar, Büyük Gözaltı, Bir Avuç Gökyüzü, Viski*). Bir de, listede yer alan ama 12 Mart dönemini öyküsüne yalnızca bir atmosfer olarak katan romanlar var (*Bir Kadının Penceresinden, Zor, Çocukluğumun Soğuk Geceleri*).”

İKİNCİ BÖLÜM

1970-1980 TÜRK ROMANINDA SİYASÎ YÖNELİMLER

1. 1970-1980 TÜRK ROMANINDA SİYASÎ YÖNELİMLER

“İnsan politik, ekonomik ve sosyal bir yaratıktır.”

Prof. Dr. Mehmet Kaplan

Toplumların geçirdiği bazı dönemler vardır ki, ilerideki onlarca yılı etkiler, gelecek için bir öngörü oluşturur. Böyle dönemlerde yaşanan olgular, izlerini uzun bir süre toplum hayatında gösterir. Bu dönemlerde gösterilen her çaba, üretilen her fikir, gelecek için bir filiz, bir fidan görevi görür. Üretilen fikirlerin etkisi toplumun olayları anlayış biçimine göre değişiklik gösterir, sonraki yıllarda yaşanan gelişmeler ve iddia edilen düşünceler daha açık ve yalın haliyle aydınlığa çıkar. Ancak bazı fikirler, her ne kadar tartışılırsa tartışılsın, iki ucu iğneye benzeyen değnek gibi bir tarafa dokunur ve bir türlü net şekilde ifade edilemez. İşte 1970 ile 1980 arası dönem, Türk toplumunda derin izler bırakan, gerek siyasî, gerek sosyolojik, gerekse toplumsal düzeyde birçok gelişmenin yaşandığı böylesi bir dönemdir. Bu dönemde yaşanan tüm olaylar daha sonraki kırk yılı etkisi altına almış, dönemin başında görülen muhtıra ve sonunda görülen darbe ile Türkiye tarihinde onarılmaz yaralar açmıştır.

Açılan yaralar sonraki yıllarda kapanamamış, yerine daha yenilerini ve daha kötülerini getirmiştir. Oturulan her mecliste, girilen her tartışmada bu yaraların nasıl onarılacağına dair fikirler ortaya atılmış, ancak bir türlü çözüm ya bulunmak istenmemiş, ya da bulunamamıştır. Aydınların toplumdaki görevi şüphesiz bu noktada ortaya çıkmaktadır. Edebiyatın toplumun öz aynası olduğunu düşündüğümüzde, yaşanan gelişmelerin edebiyata yansımamasını kimse bekleyemez. Cemil Meriç’in ifade ettiği üzere, sosyologların yapamadığı bazı teşhisleri romancılar yapmış, romanın ifade özgürlüğü içinde yazarlar, romanlarını çeşitli kurgularla süsleyerek net mesajlar vermeye çalışmıştır. Roman, okuyucu için bir hayal ürünü olabilir. Fakat yaşanan dönemleri ifade etmesi, çeşitli kahramanlar üzerinden yazarın düşüncelerini söylemesi kadar doğal bir şey olamaz. Yazarın kurgusunu oluşturduğu hazırlık esnasında toplumun gündeminde üst sıralarda olan siyasî ve politik birtakım akımların etkisi muhakkak görülür. Yazar bu noktada kendisini ister istemez, bir tarafın içinde bulmakta, kendi görüşünü de ortaya koymaktadır. Öyle ki 1970- 1980 dönemi tarafsızlığın bile bir taraf seçmek anlamına geldiği bir dönemdir. Türk aydınının Batı aydınından birtakım farkları

bulduğunu, Batı'daki gibi bir politika anlayışının Türk toplumuna henüz yerleşmediğini önceki satırlarda ifade etmiştik. 27 Mayıs darbesinin ardından ilk ciddi çok partili hayat denemesini büyük bir infialle sonlandıran Türk toplumu, kendisini siyasî tartışmaların içinde bulmuş, söz konusu darbeye ortaya çıkan sorunlar ve yeni anayasa ile görülen “özgürleşme!” ortamı Türk toplumunu darbeden sonraki uzun yıllar boyunca siyasî düzeyi yüksek kavgaların, hükümete dönemlerin içine itmiştir.

Toplumun diğer aydınlarında görülen tartışmalara katılma ve kavgalara girme temayülü bu dönem yazarlarında da kendisini göstermiştir. Çeşitli ideolojileri benimseyen ve bunu bir dava olarak gören kimi yazarlar, romanlarını yazarken bu ideoloji içinde düşünmeye çalışmış, kurguyu buna göre kurmuştur.

İşte 1970 ile 1980 arasında incelemeye çalıştığımız romanlarda ifade ettiğimiz siyasî meyilleri belirleyerek, bu dönem Türk romanına bir ışık tutmaya çalıştık. Ele aldığımız romanlar içinde siyasî dozu yüksek romanlar olması önemli bir husus olmuştur. Seçimlerimizi belirlemede esas aldığımız bir diğer nokta da yazarların hem 60 darbesine hem de 12 Mart sürecine bakış açıları olmuştur. Kimi yazarlar incelemede de görüleceği üzere kendisini komünist dünya görüşü içerisinde ifade etmiş, kimisi ülkücü dünya görüşünü benimsemiş, kimisi ise sol dünya görüşünü benimsese de tarafsız olmaya gayret göstermiştir. Ancak Türk aydınının politika anlayışının henüz oturamamış olmasından dolayı benimsediği ideoloji, yazarın romanına yansımıştır.

1970 ile 1980 arasında toplam 2178 adet roman kaleme alınmış, bu romanların konuları tek tek taranmıştır. Tarama sonucunda toplam 29 adet roman siyasî içerikli olarak görülmüştür. Araştırmalarımız neticesinde toplam 9 adet romanın incelemeye alınmasına karar verilmiştir. Bunlardan Melih Cevdet'in romanı metafor ve imgelerle romanını yazdığı için diğerlerinden farklı olarak görülmüş ve tezin içine dahil edilmiştir. İlk kurşununun 1984 yılında atıldığı terör belasını anlamak ve o dönemde yoğun olarak görülen sol hareketin doğudaki yansımalarını anlamak amacıyla Ümit Kaftancıoğlu'nun Tüfekliler romanı seçilmiştir. Sol hareketin yoğun roman çalışmalarına cevap veren, ülkücü hareketin önemli ismi Emine Işınsoy ise sağ siyasî söylemi anlamak için teze dahil edilmiştir. Dönemin üniversite ortamını ve sol camia içindeki tartışmaları tez içinde göstermek için Samim Kocagöz'ün romanı ile Fakir Baykurt'un romanı çalışma içine alınmıştır. Bunlardan *Kara Ahmet Destanı*, üniversite ortamını dile getirmesinin yanı sıra, o dönem Anadolusunu

romanda çizmesiyle de önemlidir. 27 Mayıs öncesi ve sonrasını değerlendiren Attila İlhan incelememizde kendine yer bulmuştur. Taşra hayatını değerlendiren ve yine 27 Mayıs darbesinin nedenlerini irdeleyen Hasan İzzettin Dinamo'nun romanı araştırmaya dahil olmuştur. Kendisini komünist olarak ifade eden Vedat Türkali, üniversite ve kitapçıların bulunduğu burjuva ortamını değerlendirdiği romanı ile inceleme içindedir. Aysel Özakin ise dönemin atmosferinin romanına aldığı için tezimiz içine alınmıştır. Söz konusu romanların ilk basım olmalarına çaba gösterilmiştir.

Çalışmamızda konuların bir bütün olarak görülebilmesi ve daha iyi anlaşılması için her romanın özetini ve ana olaylarını vermeye çalıştık. Bunun yanı sıra romanları mekan ve zaman olarak da tahlil ettik. Yazarların romanda çizdiği siyasî görüşleri kahramanlar üzerinden belirtmelerinden dolayı incelememizde romanların şahıs kadrosu ayrı bir önem arz etmektedir. Romanda siyasî kişilikleri ile ön plâna çıkan şahıs kadrosunu, eserde üstlendikleri rollere göre üç grupta inceledik. Bunlar, yazarın sözünü emanet ettiği kahraman (yansıma kahraman), olayların ortaya çıkmasında rol alan şahıslar ve dekoratif unsur durumundaki şahıslardır. Çalışmamızı bu doğrultuda yapmaya çalıştık. Bir dönemi incelemenin ne kadar zor ve müşkül olduğunun bilincindeyiz. Eserler incelenirken yazarın söylemi ile kahramanın romanda vermeye çalıştığı mesajlara dikkat etmeye özen gösterdik. Bunlarla ilgili iddia ettiğimiz her görüşü tezimizde alıntı ile ispatlandırmaya özellikle dikkat ettik. Şimdi çalışmamızda adı geçen romanları bu bakış altında incelemeye çalışalım.

1.1 MELİH CEVDET ANDAY- GİZLİ EMİR

ÖZET

İsmi bilmediğimiz bir şehirde, nereden ve ne şekilde geleceği belli olmayan gizli bir emir beklenmektedir. Gazetenin üst katında beş kişi; Başyazar Kutsi, Siyasetçi Ahmet, Yazar Şermin, Mühendis Fasih, eski bakanlardan Fazlı ve Doktor Amil üç gündür toplantı halinde bu emri beklemektedirler. Uzun bir zamandan beri beklenen bu emir bir türlü gelmemektedir. Ancak geleceği gün yaklaşmıştır. Emrin kendilerine geleceğini düşünen bu beş kahraman gazete bürosunda gizli bir toplantı düzenlemiş ve üç gündür hiçbir yere ayrılmayıp bu emri beklemişlerdir. Belli bir süreden sonra Mühendis Fasih ortada emrin bile bulunmadığını düşünerek, inancını yitirir ve toplantıyı terk eder. Bunun üzerine bir süre daha emri bekleyen dört kişi emrin ertelendiğini düşünerek toplantıyı bitirirler. Toplantı bitmiş herkes dağılmıştır. Aktör Bilal üç gündür gizli toplantıda olan Kutsi'yi görmek istemiş bir türlü görememiştir. Toplantının bittiği anda Kutsi'nin karşısına bitkin ve yüzü gözü şişmiş bir halde çıkar.

Asayiş Yerleştirme Olağanüstü Teşkilatı (AYOT) Genel Direktörünün karşısına çıkan Ressam Macit'in eşi Nigar, direktöre geneleve yazılmak istediğini söyler. Direktör bu istek karşısında şaşırır ve kadının neden böyle davrandığını anlamak için derhal Heykeltraş Nizam'ı çağırır. Nizam, direktörün daha önce defalarca gördüğü, sergiler düzenleyen bir sanatçıdır. Ressam Macit'i tanımaktadır. Direktör'e Macit'in kalp hastalığı bulunduğu ve baskılara dayanmadığı için hayatını kaybettiğini söyler. Eşi Nigar da o yüzden son zamanlarda içine kapanmıştır. Direktör Nigar'ı Nizam'ın karşısına çıkartınca, Nigar bir çılgılık atar ve kaçar.

Nigar'ın bu durumuna çok şaşırın Nizam, durumu eşi Kutlu'ya anlatır ve onun Nigar'la ilgilenmesini ister. Kutlu da olanlara çok şaşırmıştır. Bir an önce Nigarlara gitmek ister. Sokakta AYOT tarafından bildiriler anons edilmektedir. Bu bildirilerden birinden sokağa çıkma yasağı uygulanacağı söylenir. Buna göre tek sayılı doğum günü olanlar tek sayılı günlerde, çift sayılı olanlar çift sayılı günlerde sokağa çıkabilecektir. Kutlu Nigarlara geçmek için sokağı kullanamaz. Apartmanların arasından bir yol yapılmıştır. Evlerin içinden geçerek Nigarlara ulaşmak zorundadır. Geçerken yan komşularına rastlar, onlar da sokaktaki çatışmalardan, kör kurşunlardan korktukları için merdiven boşluklarında kalırlar. Bir bilgine rastlar sonra, o da çevre baskısının getirdiği bunalımlardan nasibini almıştır. Nigarlara

ulaştığında evde Nigar yoktur. Annesi onun durumunu bilmemektedir. Nigar durumdan ona bahsetmez. Havadan sudan sohbet ettikten sonra evden çıkar. Çıktığı anda Aktör Bilal'le Nigar, beraber ona doğru gelmektedir. Nigar, Aktör Bilal'e onu eve bıraktığı için teşekkür eder ve ondan ayrılır. Kutlu'yla merhabalaştıktan sonra annesine haber vermeden evin alt katındaki odaya çekilirler. Kutlu neden geneleve düşmek istediğini sorar. Nigar eşi Macit'le Kutlu'nun arasında olanları bildiğini söyler. Macit bunalımlı yaşantısından ötürü son derece zor günler yaşarken, Nizam ona yardım etmek gerektiğini eşine anlatmıştır. Kutlu da Macit'e yakınlık gösterir. Bir süre sonra aralarında mektuplaşmalar başlar. Macit bunun etkisiyle daha iyi olmakta, resim sanatında kendini bulmaktadır. Nigar ise, onu her zaman küçük görmüş, kayda değer biri olarak hiçbir zaman onu önemsememiştir. Bir gün Macit'in resim sayfalarının arasında ona yazılmış mektubu bulur, mektup Kutlu imzalıdır. Mektupta Kutlu Macit'i sevdiğini söylemektedir. Nigar çılgına döner, hasta yatağında Macit'e bunun hesabını sormak ister. Kutlu ile arasındakileri öğrendiğini söyleyip, mektubu yüzüne sallarken Macit o anda hayatını kaybeder. Nigar Macit'in ölümünden kendini sorumlu tutmuş, doktora onu öldürdüğünü söylemiştir. Doktor ona bununla bir ilgisi olmadığını söylese de Nigar ona inanmaz. Kendisini aşağı görmeye başlar, eşini öldürdüğüne tüm benliğiyle inanmaktadır. Bu yüzden geneleve yazılmak istediğini ve aşağılık duygusunu yaşamak istediğini Kutlu'ya anlatır.

Nizam'la bir süre önce tanışan Kutlu, ona ilgi duymaya başlar. Bu ilgi bir süre sonra artar ve aşka dönüşür. Kutlu, Nizam'ın hep yanındadır. Nizam AYOT tarafından alıkonulduğunda onu beklemek için Nizam'ın atölyesine yerleşir. Nizam çıktığında Kutlu'nun bu tavırları onu etkiler ve birlikte yaşamaya başlarlar. Nizam'ın her şeye yetişen, herkese bir şeyler vermeye çalışan bir yapısı vardır. Kutlu'ya şefkat göstermektedir. Kutlu için bu yeterli olmasa da onu çok sevdiği için hep Nizam'ın yanındadır. Nizam'dan geri kalanları Macit'le yaşamaya başlamıştır. Nigar ona bu durumdan bahsettiğinde bunu kolaylıkla kabullenir. Nigar daha da önemli bir durumu ona söyler, Aktör Bilal'in söylediğine göre gizli emir gelmiştir.

Aktör Bilal sanata çok düşkün bir isimdir. Tiyatro oyunlarını oynamayı sever. O Nigar'ı çok sevmektedir. Çok sevmesine rağmen ona açılmamıştır. Ona gizli gizli mektuplar yazar. Bir taraftan da bu aşk onun şehri bunaltıcı havasında diriltmiş, tiyatro için bir oyun hazırlamaya koyulmuştur. Oyunların provası esnasında AYOT'tan gelen bir müfettiş provaları kontrol eder, durdurur ve yönetmeye kalkar. Bu duruma çok sinirlenen Bilal, müfettişle tartışır. Bu beklenmedik bir şeydir. Müfettiş bir süre durur ve gider. Oyunun

oynanacağı günün öğle saatlerinde Aktör Bilal, uykusundan bir telefonla uyanır. AYOT'tan çağrılmaktadır. Hemen geleceğini söyler, kapısında da bir memur onu beklemektedir. Apar topar AYOT'a gelir. Bilal'e Gündüz neden uyuduğu, AYOT'a oyun için izin almaya neden geldiği sorulur. Bilal bu duruma başkaldırır, izin kağıdını ise müfettişin elinde gördüğünü söyler. Bilal'in karşısındaki direktör iyice sinirlenmiştir, kasmaya başlar. Çünkü Bilal'i cezalandırmak için bir başkaldırı suçu yasada yer almamaktadır. Kimse AYOT'a başkaldırılabilirliğini düşünmemiştir. Onu gündüz vakti AYOT'tan izinsiz uyumak ve izin almadan oyun oynatmak suçuyla alıkoymak ister ve bir üst makama yönlendirir. Bilal yanındaki memurla AYOT koridorlarında bir aşağı bir yukarı evrak işlerini tamamlamak için inip çıkmaya başlar. Üçüncü inişte memur yorulur ve dinlenmek için oturdukları bir yerde uyumaya başlar. Bilal oyunu olduğu için sıkıntılıdır. Memurun uyuduğu bir anda AYOT'tan kaçar. Tiyatronun oyun saati gelmek üzeredir. Bilal tiyatroya geldiğinde levhanın değiştirilip tiyatronun tutuklular evi yapıldığını görür. AYOT, izinsiz bu oyunu izlemeye gelenleri toplu halde bir cezaevine götürmektense, o binayı tutuklular evine çevirmeyi daha uygun bulmuştur. Bilal çılgına döner, kapıdaki memurlara, o binanın tiyatro binası olduğunu, içeriye girmek istediğini belirtir. Memurlar karşı çıkar. Bu esnada Bilal'in kafasına iki kez copla vururlar. Bilal yere yığılır. O arada sokaktan geçmekte olan Nizam, eski bakan Fazlı ve Mühendis Fasih, Bilal'i yerden kaldırıp, taksiye binerek götürürler. Bilal'i evinde oyun arkadaşları ve çevresi beklemektedir. Gizli emrin yakın olduğu söylentileri iyice artmıştır. Bilal kendine geldiğinde olanları Nizam herkese anlatır. Bu arada Ressam Macit'in öldüğü haberi gelir. Herkes bu haber üzerine dağılır.

Bilal, Macit'in de ölmesi üzerine Nigar'ı daha çok yakınlaşır ve ona açılır. Günlerini daha iyi geçirmeye başlar. Yalnız AYOT'un halkın yerine halkı koruma isteği şehirdeki insanları iyice delirtmiştir. Bilal para bulup Nigar'la bu şehirden kaçmak ister. Bunun için bir yalan uydurur. Üç gündür Kutsi'nin toplantıdan çıkmasını beklediği için oldukça bitkindir. Toplantı bittiğinde Kutsi'nin karşısına çıkar. Başyazar Kutsi'nin öldürülmek istendiğini, birkaç kişinin kendisini kaçırıp Kutsi'yi öldürmesini istediklerini aksi halde kendisinin öldürüleceğini Kutsi'ye anlatır. Kutsi'den yirmi bin lira ister, şehir dışına çıkarsa hem Kutsi'yi kurtaracağını hem de kendisinin kurtulacağını anlatır. Kutsi bu planı iyi bulmaz. Bilal giderse başkasını bulup, kendisini yine öldürebileceklerini söyler. Gizli emrin çok yaklaştığını, Bilal'in kalıp onları oyalayarak zaman kazanabileceğini düşünür. Bilal amacına ulaşamaz. Plan tutmamıştır.

Kutlu, Nigar'ın yanından ayrılıp Nizam'ın yanına geldiğinde gizli emrin geldiğini anlatır. Apar topar toplanan Nizam, başyazar Kutsi ve diğer ekiple buluşmak için hazırlanır. Hazırlandığı sırada Kutlu, Nizam'ı aldattığını itiraf eder. Ondan ayrılabilceğini belirtir. Nizam bu durumu görmezden gelir, gizli emir haberini alınca aklı diğer işlere takılmıştır.

ANA OLAYLAR

- ✓ Kutsi, Ahmet, Fazlı, Şermin, Fasih gazetenin üst katında gizli emir haberi için toplanırlar. Üç gündür beklemelerine rağmen emir gelmez.
- ✓ AYOT direktörünün karşısına çıkan Nigar, geneleve yazılmak istediğini söyler. AYOT direktörü, Nizam'ı Nigar'ın karşısına çıkartır.
- ✓ Aktör Bilal'in tiyatro oyunu AYOT tarafından engellenir. Oyunu izlemeye gelen seyirciler tutuklanıp, tiyatro binası tutuklular evine çevrilir.
- ✓ Bilal AYOT'a başkaldırır. Yasada başkaldırma suçu diye bir suç bulunmadığından tutuklanmaz.

TEMA

Romanın teması, cinayetler, saldırılar ve baskınlar altında bunalan bir şehrin bilinmeyen gizli bir emri bekleyiş içindeki psikolojileri, umutlarıdır. İnsanlar çaresiz ve bunalmıştır. Gizli emir onlar için büyük bir umuttur. Her işlerini, hayatlarını ona göre düzenlemektedirler.

ZAMAN

Romanda vaka zamanı tam olarak ifade edilmemiştir. Bir savaşın ardından kurulan "barış" sürecinden kentte AYOT kurulmuştur.

Romanın anlatma zamanı ise ilk basım tarihi olan Nisan 1970'dir.

MEKAN

Romanda mekan bilinmeyen ütöpik bir şehirdir. Olayların hepsi bu şehirde geçer. AYOT bu şehrin her şeyini kontrol etmektedir. AYOT Genel Direktörlüğü, Kutsi'nin gazetesi, Nizam'ın Sergi Atölyesi, Bilal'in Tiyatro Binası olayların geçtiği genel mekanlardır.

Nigarların evi, Kutsi'nin evi, Nizamların evi ise romanda yer alan özel mekanlardır.

ŞAHIS KADROSU

Romanda siyasî kişilikleri ile ön plâna çıkan şahıs kadrosunu, eserde üstlendikleri rollere göre üç grupta inceleyeceğiz. Bunlar, yazarın sözünü emanet ettiği kahraman (yansıma kahraman), olayların ortaya çıkmasında rol alan şahıslar ve dekoratif unsur durumundaki şahıslardır. Buna göre eserin merkezi şahsı olan Heykeltıraş Nizam aynı zamanda yazarın sözünü emanet ettiği bir kahramandır. Eserde aktif halde yer alan ve olayların şekillenmesinde rol üstlenen AYOT memurları, Aktör Bilal ve Nigar olayların ortaya çıkmasında rol alan şahıslardır. Diğer kahramanlar; Başyazar Kutsi, Kutlu, Ressam Macit, Ressam Ülkü, Mütercim Efdal, Yazar Şermin, Eleştirmen Hulusi, Dekoratör Muhsin, Ozan Kadri, Siyasetçi Ahmet ve Eski Bakan Fazlı ise dekoratif unsur durumundaki kahramanlardır.

Romanda kahramanların belli bir ideolojisi yoktur. Kahramanlar hayatlarını idame ettirmeye ve rahat bir yaşam sürmeye çalışır. Dönemin diğer romanlarında gördüğümüz ideolojiyle donanımlı kahraman tipleri burada karşımıza çıkmaz. Kahramanların çoğu kaos içinde bir emir beklemekte ve hayatlarını ona göre düzenlemektedir.

a) Yazarın Sözünü Emanet Ettiği Kahraman

Heykeltıraş Nizam: Yazarın eserin merkezine koyduğu kahramandır. Bir evin çatı katında atölyesi bulunan Nizam, burada sergiler gerçekleştirmektedir. Sergileri ara sıra baskınlara uğramakta, bu yüzden de sıkı güvenlik önlemleri almaktadır. Bir baskın esnasında AYOT memurları baskını seyrettikleri için AYOT ile her defasında tartışmalara girmekte, AYOT tarafından alıkonulmaktadır. Nizam herkes tarafından sevilen, her işle uğraşabilen, herkese bir şeyler vermeye çalışan biridir. AYOT direktörünün baş düşmanlarından biri olup direktörle her karşılaşmalarında sert tartışmalara girişmiştir. Yazarın ütöpik bir dünyadan mesajlar vermeye çalıştığı romanında birçok kez ya Nizam kullanılmış, ya Nizam aracılığıyla tartışmalara girilmiş, ya da Nizam'ın çevresi konuşurulmuştur.

İncelediğimiz diğer romanlara göre eserin başlarında pek göremediğimiz bu yansıma kahraman, romanın ilerleyen kısımlarında hemen hemen her olayın içindedir.

Nizam'ın duygu dünyası da roman gibi karmaşık bir yapıdadır. İsveçli bir kadınla evlenen Nizam bir süre sonra kadının öldüğünü çevresine söylemiştir. Kadın yılda bir kez kuzeniyle geldiği Türkiye'de bir süre kalıp ülkesine dönmektedir. Bir süre sonra kimse o

kadını görmez. Nizam'a gizliden gizliye tutulan Kutlu ise giderek ona yaklaşmaktadır. AYOT'ta alıkonulduğunda atölyesine yerleşmesiyle aralarındaki bağ aşka dönüşmüştür.

Yazar ütöpik romanını 1970 yılında yazmıştır. Yazdığı yıllar 60 darbesinin etkilerinin görüldüğü, toplumun kargaşa içinde çalkalandığı ve 12 Mart'ın yaklaştığı yıllardır. Bu nedenle yazarın bir sanatçı olarak ütöpik bir dünyada çizdiği roman aslında yaşananların bir yansıması, gölgesi gibidir. Gerçek yaşamdan yola çıkan yazar, düşüncelerini hayalî bir kurguyla aktarmaya gitmiş, birçok benzetme ve ironi kullanmıştır. AYOT'un insanlar üzerindeki aşırı baskısı, Heykeltıraş Nizam'ın çevresi ve kendisiyle aktarılmıştır.

AYOT halkı hırsızlardan korumak için hırsızlıktan önce önlem almakta, aldığı önlemler ise hırsızlar için bir geçiş yolu olmaktadır. Bu durum Heykeltıraş Nizam'ın sözleriyle açıklanır:

*“Gerçi saldırıları önleme görevi Asayişî Yerleşirme Olağanüstü Genel Direktörlüğü'ne verilmişti, fakat A.Y.O.T. Genel Direktörlüğü memurlarının günler, aylar süren incelemelerinden sonra baskınlar düzenli bir biçimde işlemeğe başladılar.”*³⁹

Sanatçılara yapılan baskılar yazarın roman boyunca üzerinde durduğu konulardandır. Bu baskıların bile sanat camiasını birleştiremediğinden yakınan Melih Cevdet, sanatın saldıranları iyice çıkmaza soktuğunu Nizam'ın kelimeleriyle söyler:

“...sezgilerimiz karşı yanı çileden çıkarıyor, üzerimize saldırıyorlar, tiyatrolarımız delirtiyor onları, kaba güce başvuruyorlar, şiirlerimizi okudukça kuşkudan hasta oluyorlar.”
(Gizli Emir, s.99)

Bu dönem romanlarında genel olarak görülen dekoratif kahramanların ana kahramanlar etrafında konuşturulması ve bu şekilde okuyucuya mesajlar iletilmesi bu romanda da karşımıza çıkar. Nizam'ın söylediklerine katkıda bulunmak isteyen yazar Heykeltıraş Gönül'ü kullanır.

“Siz demin, özü ne olursa olsun, sanatın her çeşidine karşı bir düşmanlık olduğunı söylüyordunuz. Böylece sanat burada kendiliğinden görevini yapıyor ve rolünü oynuyor demektir. Nedir bu rol? En azından, saldırganların kurmak istedikleri tek sesli kenti ve kilitli

³⁹ Melih Cevdet Anday, *Gizli Emir*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s. 85.; (Çalışmamızdaki sayfa numaraları eserin bu baskısına aittir.)

kafalar topluluğunu açığa çıkarması. Bizim zayıflığımız gibi görünen, gerçekte gücümüzdür.”
(Gizli Emir, s.100)

Baskınlar ve saldırılarla iyice karışan bu yılların bunaltıcı havasından bunalan yazar, ütöpik bir dünyadan, Nizam aracılığıyla bunlara karşı çeşitli imge ve metaforlarla haykırmaktadır.

“Ve siz, gençlere kıymayı asayişini yerleştirme niyetiyle mi göze aldınız? Bunca sanatçıdan istediğiniz neydi? Bizi tehdit eden çeteleri, şu yengeçleri, atmacaları, baykuşları niçin ortadan kaldırmadınız? Bırakınız ortadan kaldırmayı, tarafsız kalabildiniz mi en azından?” (Gizli Emir, s.110)

Yönetimlerin insanlar arasında gruplaşmalar istemediğini düşünen Melih Cevdet, sivrilmiş insanlardan korkulduğunu ifade etmektedir. Çünkü sivrilmiş insan, diğer insanları etrafında toplar ve yönetimler için bir tehdit haline gelir.

“(Ressam Macit)- A.Y.O.T.’nin temsilcilerden sonra kulise gidip oyuncularını tebrik etmeyi yasaklaması neden? diye sordu.

Nizam:-Dikkat etmedin mi? diye cevap verdi, alkış da fazla sürmesin diye oyun bittikten üç dakika sonra elektrikleri kapattırıyorlar. Nedeni, bir insanın sivrilmesinden korku... Sivrilmiş bir insanın çevresinde başkalarının toplanmasını önlemek...Bu!” (Gizli Emir, s.253)

b)Olayların Ortaya Çıkmasında Rol üstlenen Kahramanlar

AYOT Memurları: Romanda isim isim belirtilmeyen bu kahramanlar, baskıcı bir yönetimin fikrî yapısını okuyucuya taşımasıyla oldukça önemlidir. Yaptıklarının haklı ve gerekli olduğuna inanan bu memurlar, barışın korunması için kendilerini önemli bir güç olarak görmektedirler. Şehirde onlardan habersiz bir kuş dahi uçmamaktadır. AYOT’tan izinsiz hiçbir iş yapılmamakta, insanların uyku düzenlerini bile AYOT belirlemektedir. Bu bakımdan kendilerini yaşadıkları topluma göre oldukça üstün gören bu memurlar aracılığıyla okuyucuya pek çok mesaj iletilmiştir.

Baskıcı yönetimler yazara göre halkı pek umursamamaktadır. Yazar halkın istemediği uygulamaların bu yönetimlerce alındığını bir metaforla dile getirir.

“Dürbünl  memur: -Bizim halka ne oldu böyle? Dedi. Bahçede düğünleri varmış, fakat bizden güvenlik tedbiri alınmasını istemiyorlar. Güvenlik tedbiri alınırsa daha çok gürültü oluyormuş... Alıştılar, dedi. Ama bana kalırsa onlar istemeseler de biz zorla almalıyız tedbirlerimizi. Halk ne derse desin, A.Y.O.T. ’nin planları y r r... Öyle değil mi? yüzlerce kişi oturmuş, yıllarca çalışarak hazırlamış bu olanları, şimdi halk istemiyor diye yüzüstü bırakacak değiliz ya... Hem halk bu gibi işlerden anlamaz.” (Gizli Emir, s.77)

Yazarın ironiyle eleştirdiği bir diğer konu da olağanüstü hal kararlarıdır. Memurlar aracılığıyla yapılan bu eleştiride, olağanüstü durumu ortaya çıkaran sebeplerin kaldırılmadığı için artık olağanlaştığı, halkın buna alıştırıldığı ifade edilir. Eğer sebepler kaldırılmıyorsa olağanüstü durum kararlarının devam etmesi halkı tedirgin eder.

“Bana sorarsanız, olağanüstü durum kararı halkı bu baskınlardan, bu ateşlerden, bu çarpışmalardan daha çok rahatsız ediyor. Eder elbet,  unk  olağanüstü durum bu kadar uzun sürmez, sürmemelidir. Olayların sonu gelmiyorsa, artık gelmeyecek demektir,  yleyse olağandır. Niçin tedirgin etmeli insanları. Halk biraz da eğlenmek istiyor canım.” (Gizli Emir, s.80)

Baskıcı ve kontrolcü yönetimler yazara göre olayların müsebbibidir. Bu yönetimlerin aldığı yersiz tedbirler- sakınılan göze  op batar atasözü misali- şiddet olaylarının nedenidir. Romanda kontrolcü uygulamaların istenmeyen sonuçlar doğurduğu memurlarla ifade edilir.

“Biliyorsun “işçi kızların tramvaylarını koruma servisi” kurulmadan önce, bu tramvaylara hiç saldırı olmuyordu. Servis kurulur kurulmaz başlayıverdi olaylar.” (Gizli Emir, s.81)

Yazar baskıcı yönetimleri, cahilliğin ve belirsizliğin güçlendirdiğini d şunmektedir. Ona göre insanlar yönetimlerin neyi nasıl uygulayacaklarını bilmediklerinde, akıl ve mantıkla durumu  ozemedikleri için söz konusu yönetimleri gözlerinde daha çok büyütürler.

“Neyin iyilik, neyin kötülük olduğunu, hangi hareketin ceza göreceğini, hangi hareketin görmeyeceğini, ne zaman nasıl bir emir geleceğini kimse bilmezse, Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilatı Genel Direkt rl ğine inanç artar ve o güçlenir.” (Gizli Emir, s.290-291)

Aktör Bilal: Geçimini aktörlük yaparak ve çeşitli tiyatro oyunlarında oyunculuk ve yönetmenlik yaparak geçiren Bilal, yazarın romanda fikirlerini sunduğu ve bu şekilde olaylara yön verdiği bir diğer kahramandır.

Yazar sanat camiasının uğradığı saldırılar karşısında suskun durmasına dayanamayarak camiayı Aktör Bilal’le çok ağır eleştirmekte, yapılan kavgaya girilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

“-Eşekler gibi durduk hepimiz... Kılıımız bile kıpırdamadı... Yıktılar, öldürdüler, gittiler. Korkaklığımızı bir bildiğimiz varmış gibi susmakla, pasif kalmakla örtmek istiyoruz. Sergiyi açıyoruz, böylece onlara davetiye çıkarıyoruz, bekliyoruz, geliyorlar, bunca sanat yapıtını mahvediyorlar ve biz, sanki istediğimiz bu imiş gibi, sakın sakın seyrediyoruz. Bu mu sizin kavga yönteminiz? Bu tutumdan ne bekliyoruz? Niçin arkalarından yürümüyoruz? Niçin sokakta onların hakkından gelmiyoruz?..” (Gizli Emir, s.215)

c) Dekoratif Unsur Durumundaki Kahramanlar: Dekoratif unsur durumundaki kahramanlar olayların anlatılmasına varlıklarıyla katkı yapan kişilerdir. Olayları yönlendirmezler, ancak varlıkları olayın şekillenmesine yardımcı olur. Mesela, sorular sorarlar. Anlatıcı bunların soruları üzerine düşüncelerini açıklama fırsatı bulur. Bu kahramanlardan Nigar, eşinin sevgisinin kıymetini bilememiş, o öldükten sonra aşâğılık duygusuna kapılmıştır. Başyazar Kutsi gizli emri bekleyen kişilerin başındadır ve asla emrin geleceğinden umudunu kesmez. Macit aradığı mutluluğu hiç bulamamış, Kutlu ile yazışmalarından sonra kendine gelmiş ve sanatına yönelmiştir, kalp rahatsızlığından dolayı erken yaşta vefat eder. Kutlu ailesine rağmen Nizam’ın yanına yerleşmiş, ama bir süre sonra Macit’le yakın ilişki yaşayan bir kadındır. Siyasetçi Ahmet, her fırsatta ön plana çıkmak isteyen, insanların kendisine ihtiyaç duymasından zevk alan ukala biridir. Mühendis Fasih gizli emre karşı umudunu yitirir. Mütercim Efdal, baskıdan ve gördüğü işkencelerden sonra aklını yitirir ve her gördüğü büyük binayı karakol zannetmeye başlar. Ozan Kadri, şehirde ordan oraya göç eden ve izini belli etmemeye çalışan bir sanatçıdır. Eleştirmen Hulusi, her gördüğü olayı eleştiren ve fakat sonuç üretemeyen bir insandır. Eski bakan Fazlı bir gün bakanlık koltuğunda oturmuş ve o günün özlemini çeken biridir. Romanda yer alan diğer dekoratif kahramanlar ise Doktor Amil, Ülkü, Muhsin ve Bilgin’dir.

1.2 ÜMİT KAFTANCIOĞLU-TÜFEKLİLER

ÖZET

Fevzi'ye sonunda, Milli Eğitim'den Mardin'e atandığı haberi gelir. Ailesi, komşuları ve arkadaşları çok sevinir. Oysa Fevzi için asıl sıkıntı bundan sonra başlayacaktır.

Fevzi, 15 gün içinde Mardin'de olmak zorundadır, fakat yolluk gelmemiştir. Borç harç, yol parası bulur ve Kars'tan trene biner. Erzurum, Sivas, Adana, Toprakkale, derken sonunda Mardin'e varır.

Tren istasyonu, Mardin'in dışında kaldığı için, gelenler Mardin merkezine katırla gider. Bu nedenle, Fevzi de katırla gitmek ister. Katırcının önce fazla para istemesi üzerine Fevzi yayan gitmeye karar verir, ardından çevresindekilere sorunca Katırcı ile yolun yarısına kadar götürmek üzere anlaşır. Genç öğretmen, cebindeki parayı düşünerek yemek bile yiyemeden, bir süre sonra Mardin merkeze ulaşır.

Milli Eğitim binasını bulur ve içeri girer. Orada, kendi gibi ataması Mardin'e çıkan genç öğretmenlerle karşılaşır. Uzun süre bekledikleri Milli Eğitim Müdürü gelir. Bir "Hoş geldiniz!" bile demeden, görev yerlerini söyleyip gönderir.

Fevzi'nin tayini Derik ilçesine çıkar. Tayini Derik'e çıkan diğer öğretmenlerle birlikte, kırık dökük bir otobüsle, Derik'e gelirler. Bir otele gitmeyi düşünürler. Fakat hiç birinin doğru dürüst parası yoktur. Önce görev yapacakları okulu bulmaya kara verir ve okula giderler.

İlkokul müdürü Münir Bey ile tanışırlar. Yatacak yerleri olmadığı için Münir Bey okulda kalmalarını ister. O gece genç öğretmenler okulda kalırlar. Ertesi gün Münir Bey bunlara Abdo adında bir Ermeni vatandaşın sahip olduğu, akrepli, rutubetli, virane, bir ev bulur. Okul eski bir Ermeni kilisesinden bozma harabe bir yerdir. Sınıflar paylaşılır. Münir Bey tarafından Fevzi öğretmemene ikinci sınıf verilir. Önceleri Münir Bey'den kuşkulansalar da, Münir Bey genç öğretmenlere iyi biri gibi gelmeye başlar.

Aradan bir ay geçer. Maaş zamanını gözleyen öğretmenler, Münir Beyin yanına giderler. Münir Bey kadroları gelmediği için maaşlarının da gelmediğini söyler. Öğretmenler borç parayla gelmişlerdir. Borçlarını geri göndermek zorundadırlar. Bu sorumsuzluğa çok kızarlar. Fakat yapacak bir şeyleri de yoktur. Müdür Bey bir benzinciden öğretmenlere 100'er lira borç para alır.

Bu durum, genç öğretmenlerin ilk maaşı ve ilk yıkılışlarıdır. Öğretmenler, borçlarını gönderirler. Fakat bu kez öğretmenlerin kendilerine pek bir şey kalmaz. Yiyecek ekmeği bile zor alır hale gelirler. Tıraş bıçakları bile yoktur. Akşam evde otururken, kendi aralarında “Acaba kaçakçılık mı yapsak?” diye şakalaşırlar.

Aradan bir ay daha geçer ve yine maaş yoktur. Münir Bey yine birinden borç para alır ve öğretmenlerin maaşlarını öder. Öğretmenler yine çok sinirlenir ve her akşam kendi aralarında, “Biz bu işi niye yapıyoruz? Devlet para vermiyor. Açlık, sefalet içinde uğraşıyoruz, ” derler. Fakat her sabah küçücük masum çocukların gözlerindeki pırlıtyı gördükçe, onların da sıkıntı çekmesini istemezler ve onlar için dayanır, işlerine devam ederler.

Maaşlarını alamadıkları için, Milli Eğitim Bakanlığına dilekçe yazarlar ve sıkıntılarını anlatırlar. Cevap çok çabuk gelir genç öğretmenlere. Aylıkları almak bir yana, haklarını aramaları bakanlığı kızdırmış, ihtar verilmiş ve “tekrarında inceleme başlatılıp cezasız kalmayacakları” genç öğretmenlere iletilmiştir.

Münir Bey, 29 yıllık tecrübeyle, öğretmenlere, “öğretmenliğin dert yükü olduğunu, çekilmez bir çile olduğunu” anlatır. Öğretmenler az da olsa anlarlar. Üç maaşı yine Münir Bey, Fevzi'nin öğrencilerinden birisinin abisinden alır. Ahmet Türk'ün abisi Abdurrahim Türk köyün ileri gelenlerindendir.

Utana sıkıla öğretmenler, öğrencilerinin abisinden parayı almışlardır. Abdurrahim Türk gittikten sonra Münir Bey, Abdurrahim Türk'ten, ağalıktan, Necmoğulları'ndan bahseder. “Kimseye çok yaklaşmayın, çok uzakta durmayın, selam verilerse alın, ” der. Çünkü köyde DP - CHP çekişmesi vardır.

Yerli Malları Haftası gelir. Genç öğretmenler, öğrencilerin getireceği yiyeceklerden medet umar hala gelirler. Bu hafta karınları, meyve, fındık ve fıstıkla doycaktır. Derik'e geldiklerinden beri böyle doymamışlardır. Akşam rutubetli evlerine dönerler. Öfkeyle karışık şakalaşır, birbirlerine sataşır, kimi zaman da ağlayacak hallerine gülerler. O gece Derik'in ilk harbine şahitlik ederler. Bundan sonra sık sık duyacakları, çatışmaların başlangıcıdır. Sokağa çıkma yasakları, okulların sık sık tatil edilmesi, öğrencilerden can verenler...

Kadroları gelmiş, borçlarını ödemiş ve biraz dışarıya çıkmaya başlamışlardır. Abdo adında bir Ermeni vatandaşın işlettiği kahveye takılırlar. Oraya Necimoğulları, DP ilçe

başkanı ve köyün ileri gelenleri takılmaktadır. Bunca silah kaçakçılık, baskın ağalar köy sahipleri bunların altını deşmek isterler.

Fevzi öğretmen bunların altında, DP - CHP çatışmasının yattığını düşünür. Fakat işin aslı böyle değildir. Ağaların amaçları kendilerine yancı yaratmak, köylüyü yönetebilmek, daha çok sömürebilmek ve daha çok pay alabilmektir.

Derikli'ye göre Derik'te devlet, Necimoğlu'dur. Bir gün Necimoğlu'yla satranç oynamak ister. Necimoğlu, ağa olduğu için çevresinin vereceği tepkiden dolayı göz önünde satranç oynamaz. El ayak çekildikten sonra gizli gizli satranç oynarlar. Fevzi öğretmen, öğrencisi Ahmet Türk aracılığı ile Abdurrahim Türk'e yaklaşır. Ara ara Necimoğlu'nun ve Abdurrahim Türk'ün köşklerine gider.

Derik'te çatışmalar sürerken, genç öğretmenler de Derikli olmuşlar, okullarında sürekli tatil olmasına alışmışlardır.

Bir gün Necimoğlu belediye başkanlığı seçiminde kendi aleyhine çalışan Arif adında bir zabıta memurunu işten kovar ve sebebini de “kendini desteklememesi” olarak açıkça söyler. Bunu gururuna yediremeyen Arif, arkadaşlarını toplar. Necimoğlu'nun köşküne baskın düzenler ve okullar yine tatil olur. Okulların tatil olması en başta öğretmenlerin yararına gibi görünse de öğretmenler, bunu istemezler. Çünkü çektikleri sıkıntıyı, bir tek o pırl pırl parlayan gözlerde giderebilirler. Bunun dışında, evlerinde ne kitap, ne de uğraşacakları bir şey vardır.

Sıkıyönetim biter ve bu arada okullar başlar. Öğretmenler öğrencilerin ölümünden korkarlar. Öğrenciler gelir gelmez yoklama alır ve tek tek öğrencilerle ilgilenirler. Fevzi öğretmen yoklama almış ve 65 kişi olan sınıfta bir öğrenci eksiktir. O da Ahmet Türk'tür. O gün okula gelmemiştir. Bu nedenle Fevzi öğretmen merak eder. Haber gönderir ve iyi olduğu haberini alınca sevinir.

Derik bir süre sessizliğe gömülür. Öğretmenler de kaçak kağıt bulup, oynamaya başlarlar ve böylece vakit geçirirler. Ermeni kilisesinden bozma okul yine boştur. Çünkü önceki gece adliyenin duvarı yıkılıp, içinden 500 tüfek ve silah çalınıp, Suriye'ye kaçırılmıştır.

Bu arada okullar yaz tatiline girer. Yaz tatilinde Adana'da, Antep'de, Diyarbakır'daki Derik'li gençler memlekete dönerler. Bu gençlerin birçoğu ağa çocuğu olmasına rağmen,

ağalığa karşı çıkar ve ağalığı bitirmek ister. Bu arada Fevzi öğretmen ve arkadaşlarıyla tanışırlar. Terzi Taniel'in dükkanında gizlice buluşur ve fikir alışverişi yaparlar. Yaz boyu Derik'te kalmak öğretmenlerin işine gelmez. Çünkü öğrencilerin gözünde öğretmen, bilgiyi araştıran, devamlı sıcak bilgiyi takip eden, bulmaya çalışan biridir. Boş boş gezmek, öğretmenlerin yaz yaşamını görmesi, öğrencilerin gözünde öğretmenleri için utanç kaynağıdır. Öğretmen öğrencisini de yazın çalışırken, su satarken, boya yaparken görmemelidir. Öğrenci bunun ezikliğini duymamalıdır.

Öğretmen memlekete dönmeye karar verir, fakat yol parası yoktur. Borç bularak yola koyulur. Yolda önünü eşkıyalar keser. Eşkıyalar öğretmenlik mesleğine saygıyla bakmaktadır. Fevzi'ye saygı duyarlar, cebine de 50 lira doldururlar.

Fevzi sıkılır ve memlekette fazla durmak istemez. Arkadaşlarına mektup yazar ve döneceği tarihi bildirir. 9 Eylül akşamı yola çıkar, 13 Eylülde Derik'e iner. Aslında Fevzi'nin Derik'e gelmesi, Derikli'nin pek de umrunda değildir. Gümrük memuru veya başka memur olsa işleri aksamaz, kaçakçılık işleri devam ederdi.

Fevzi esnafa selam verir, arkadaşlarına öğrencileri sorar. Ağalar terziyi tehdit ederler. Öğrencilerin bir daha toplanmaması için öğrencileri dağıtırlar. Bu arada arkadaşı Mahmut evlenmiş, hanımıyla beraber Fevzi'den önce Derik'e gelmiştir. Bu arada Fevzi, Ermeni ev sahibinin kızından hoşlanmaya ve Mahmut'un hanımı aracılığıyla görüşmeye başlamıştır. İşleri ilerletirler. Fakat kızın ailesi istemez. Zaten bir süre sonra kız ailesiyle beraber Fevzi'yi sevdiği halde, İngiltere'ye gitmek zorunda kalır.

Bu arada Abdurrahim Türk ile Necimoğlu toprak savaşına ve birbirlerinin kuyularını kazmaya devam ederler. Birbirlerini yıprattıkları için arada yeni ağalar türer. Abdurrahim Türk'ü Necimoğlu iyice sıkıştırır. Abdurrahim Türk Mardin'e pek de giremez hale gelir. Bir gün Abdurrahim Türk'ü pusuya düşürüp, çapraz ateşe alıp öldürürler.

Önceleri herkes büyük bir ağayı vurmaya, büyük bir övünç kaynağı olarak görüp, kendileri üstlenirken, daha sonra işin içine jandarma girince, ihale Necimoğlu'na kalır. Necimoğlu da hapse girmiş çıkmış, etkinliğini yitirmiş ve o da öldürülmüştür. Halk topraklar kendilerine kalacak sanıp sevinir, fakat birlik olmazlarsa yeniden ağaların kucağına düşeceklerdir.

13 yaşında kızların sahte şeyhlerle evlendirildiği, ağalığın başını alıp gittiği, insanların, öğrencilerin, bir oy için öldürüldüğü Derik'te, genç öğretmenler de düzenin

kurbanı olur ve teftiş geçirirler. Ortalığı karıştırdığı, bir esnafın dükkanında örgütlenip devlet aleyhinde iş yaptıkları, iddiasıyla ayrı ayrı şehirlere sürgün edilirler. Aslında bu durum onlar için Derik'ten bir kurtuluştur. Fakat sicilleri bozulmuştur.

ANA OLAYLAR:

- ✓ Fevzi, Mardin'in Derik ilçesine atanır. Zorlu bir ulaşımdan sonra arkadaşlarıyla tanışır. Ancak birkaç ay kadro gelmediği için maaşını alamaz. Bu yüzden ilçenin ileri gelenlerinden borç almak zorunda kalır.
- ✓ Fevzi ve arkadaşları maaşlarını alamadıkları için, Milli Eğitime Bakanlığına dilekçe yazarlar ve sıkıntılarını anlatırlar. Cevap çok çabuk gelir. Aylıkları almak bir yana, haklarını aramaları bakanlığı kızdırmış, ihtar verilmiş ve “tekrarında inceleme başlatılıp cezasız kalmayacakları” genç öğretmenlere iletilmiştir.
- ✓ Bir gün Necimoğlu Belediye Başkanlığı seçiminde kendi aleyhine çalışan Arif adında bir zabıta memurunu işten kovar ve sebebini de “kendini desteklememesi” olarak açıkça söyler. Bunu gururuna yediremeyen Arif, arkadaşlarını toplar. Necimoğlu'nun köşküne baskın düzenler ve okullar yine tatil olur. Sıkıyönetim ilan edilir.
- ✓ Yaz tatilinde Adana'da, Antep'de, Diyarbakır'daki Derik'li gençler memlekete dönerler. Bu gençlerin birçoğu ağa çocuğu olmasına rağmen, ağalığa karşı çıkar ve ağalığı bitirmek ister. Bu arada Fevzi öğretmen ve arkadaşlarıyla tanışırlar.
- ✓ Öğretmen memlekete dönmeye karar verir, fakat yol parası yoktur. Borç bularak yola koyulur. Yolda önünü eşkıyalar keser. Eşkıyalar öğretmenlik mesleğine saygıyla bakmaktadır. Fevzi'ye saygı duyarlar, cebine de 50 lira doldururlar.
- ✓ Abdurrahim Türk ile Necimoğlu toprak savaşına ve birbirlerinin kuyularını kazmaya devam ederler. Birbirlerini yıprattıkları için arada yeni ağalar türer. Abdurrahim Türk'ü Necimoğlu iyice sıkıştırır. Abdurrahim Türk Mardin'e pek de giremez hale gelir. Bir gün Abdurrahim Türk'ü pusuya düşürüp, çapraz ateşe alıp öldürürler.
- ✓ Abdurrahim Türk'ü Necimoğlu'nun öldürdüğü düşünülür. Necimoğlu hapse girip çıkar. Bir süre sonra da kendisi de öldürülür.
- ✓ Derik'te, genç öğretmenler teftiş geçirirler. Ortalığı karıştırdığı, bir esnafın dükkanında örgütlenip devlet aleyhinde iş yaptıkları iddiasıyla ayrı ayrı şehirlere sürgün edilirler.

TEMA:

Tüfekliler romanının temasını, memleketlerinden uzak bir diyara atanan öğretmenlerin, çağın gerisinde kalmış ağalık düzenine baş eğen toplumu yeni bir düzene kavuşturma tutkusu oluşturur. Fevzi öğretmen ve ekibi, Derik insanını çağın seviyesine getirebilme tutkusu ve mücadelesiyle doludur.

ZAMAN:

Romanda vaka zamanı yıl olarak bildirilmese de Menderes döneminin sonlarına doğru başlayan olay örgüsü, ihtilal sonrasında AP'nin seçim çalışmalarını yaptığı yıllarda bitirilmiştir.

Romanın anlatma zamanı ise ilk basım tarihi olan 1974'dür. Dolayısıyla yazar yaşadığı bir dönemi dile getirmiştir. Anlatıcı için öğrenme zamanı vaka zamanıyla iç içedir.

MEKAN:

Romanda mekan genel olarak Derik'tir. Bununla birlikte yer yer Fevzi'nin memleketi Kars ve İstanbul da romanda anlatılan olayların mekanıdır. Anlatıcı mekanların vaka zamanında hangi düşüncelere ev sahipliği yaptığını göz ardı etmemiş, o dönemde mekanların kazandığı anlamlardan istifade etmiştir.

Romanda özel olarak yer alan mekanlar Abdürrahim Türk'ün şatosu, Terzi Daniel'in dükkanı, Abdo'nun kahvesi, Fevzilerin ve Mahmut'un evidir. Abdo'nun kahvesi DP'nin seçim çalışmalarının yapıldığı bir merkez olarak dikkat çeker. Bugüne kadar devletin ayak basmadığı bir yer olan Abdürrahim'in şatosu da romanda dikkat çekicidir. Terzi Daniel'in dükkanı gençlerin ağalık düzenine başkaldırmak için toplandıkları, istişarede buldukları bir merkezdir.

ŞAHIS KADROSU:

İncelediğimiz romanlarda olduğu gibi bu romanda da şahıs kadrosunu 3 başlık altında inceleyeceğiz. Bu başlıklar, yazarın sözünü emanet ettiği kahraman (yansıma kahraman), olayların ortaya çıkmasında rol alan şahıslar ve dekoratif unsur durumundaki şahıslardır. Buna göre eserin merkezi şahısı olan Fevzi, aynı zamanda yazarın sözünü emanet ettiği bir kahramandır. Eserde aktif halde yer alan ve olayların şekillenmesinde rol üstlenen Mahmut, Selo ve Necimoğlu olayların ortaya çıkmasında rol alan şahıslardır. Diğer kahramanlar; Abdo,

Boyacı, Taniel, Münir, Reşat, Ferhat, Gökalp, Doktor Yılmaz, Halil Bey, Ahmet Ağa, Arif ise dekoratif unsur durumundaki kahramanlardır.

Değerlendirmeye geçmeden önce, eserde yer alan kahramanları ideolojilerine göre şöyle tasnif edebiliriz:

Kendisini devrimci veya ilerici olarak isimlendirenler: Fevzi, Mahmut, Selo, Boyacı

Eserde iktidar yanlısı şeklinde isimlendirilenler: Necimoğlu, Doktor Yılmaz.

a)Yazarın Sözüünü Emanet Ettiği(Yansıma) Kahraman:

Fevzi: Romanın merkezinde bulunan kahramandır. Karşılı bir öğretmen olan Fevzi'nin ilk görev yeri Mardin'in Derik ilçesidir. Derik'teki ilk aylarında oldukça zor şartlar altında görev yapan Fevzi'nin henüz kadrosu gelmemiştir. Bu yüzden ilk aylarda aylık alamamış zor durumda kaldığı için ağalardan yardım almak zorunda kalmıştır. Fevzi devletin buralarda pek fazla etkisini gösteremediğini ve bu toprakları göz ardı ederek ağalara bıraktığını düşünmektedir. Kendisi gibi düşünenlerle bir grup oluşturarak çevresini aydınlatmaya çalışır. Yaptığı çalışmalar devlet tarafından hoş görülmez ve romanın son kısmında hakkında açılan tahkikat sonucunda sürgün edilir.

Yazar romanı Fevzi karakteri üzerinden anlatmaya çalışmıştır. Ancak çoğu romanda gördüğümüz yansıma kahramanların idealize edilme durumu Fevzi'de görülmemektedir. Fevzi kendi çabasıyla öğretmen olmuş, daha önce adını bile duymadığı bir memlekette göreve başlamış ve bununla yetinmiştir. Yüksek okul ideali olsa da roman boyunca böyle bir ilerleme görülmez. Yazar Fevzi'yi okuyucunun gözünde büyütmemiştir. Fevzi tüm bunlara rağmen ağalara boyun eğmemiş ve Derik insanı için bir umut haline gelmiştir. Etrafındaki insanları aydınlatmaya ve yeni bir yaşam için mücadele gücü vermeye çalışmaktadır.

Kaftancıoğlu, roman boyunca Fevzi üzerinden dönemin iktidarlarına ve siyasî çevreye birçok gönderme yapmaktadır. Maaşını alamayan öğretmenlerin dönemin bakanlığı tarafından aç ve susuz bırakıldıkları, “köy enstitülü komünistlerin” fişlenme iddiası romanda konu edilir.⁴⁰

⁴⁰ Ümit Kaftancıoğlu, *Tüfekliler*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1974, s. 12.; (Çalışmamızdaki sayfa numaraları eserin bu baskısına aittir.)

Yazar, güneydoğuda devletin bulunmadığını, ağalık düzeninin işlediğini ve insanların buna göre hareket ettiğini düşünmektedir. Fevzi'ye göre devlet Necimoğlu ve Abdürrahim'dir.

“Deriklilerin genel görüşü şuydu: “ Derik'te devlet yok, hükümet yok. Necimoğlu vardır. Çölde de silahlı olan, güçlü olan bileği olan... Çölün kartalı Abdürrahim'dir.” derlerdi. “ (Tüfekliler, s.24)

Fevzi'ye göre bölge insanı ağaları bilmekte, Türk devletine güvenmemektedir.

“Kimsenin en küçük bir güveni yok devlete. Türk devleti deyince hepsi: “Yürü geç... Hani devlet, devlet nerede?” diyorlardı.” (Tüfekliler, s.28)

Fevzi Derik'te yer alan ovanın niçin devletleştirilmediğini romanda sorgulamaktadır. Ona göre devlet bu çöle hiç ayak basmamıştır. Atatürk döneminde yapılan devrimlerin soyadı kanunu dışında hiçbiri buralara girmemiştir.

“Devrimlerin hiçbir etkisi buralara gelmemiştir. Çöle tapu kesilmemiştir. Devlet çölü, Hüseyno Genco'nun torunlarına, Osmanlı tapusuyla, olduğu gibi bırakmıştır. Devlet tapusuna, devlet adına bir işlem görmemiştir çöl. Oysa tapuların ele alınışı 1935 yılıdır. Tapu kesimi 1937 yılındadır. Çöle niçin ayak atılmadığı düşündürücüdür. Bugün çöl, bir büyük kaynar kazan, bir büyük tutsaklık, kölelik, ağalık ortamıysa gözü yumukluk 1935 yılından kalmadır. Üç beş ağanın elindeki çöl, köyler, köylüler istenildiğinde satışa çıkarılmaktadır. Bağımsız bir devlet gibidir çöl.” (Tüfekliler, s.48)

Romanda dönemin siyasî partilerine de eleştiriler getirilmektedir. Yazar Fevzi üzerinden yaptığı bu eleştirilerde ağalık düzeninin sürmesini siyasî partilere bağlamaktadır:

“DP 1950'de çoğunluk alınca, birçok ağa CHP'den ayrılmıştı. DP ağalar kalası olmuştu. CHP bu kez “DP ağalık düzeninin savunucusudur” demeye başlamıştı. Oysa CHP, eski yapısıyla, ağalık düzeninin savunuculuğunu kimseye kaptırmamıştı. Ecevit'in yenileme çabalarından önce CHP çürük bir ağaçtı. Osmanlı yönetiminin diktiği çürük çınarlar, içi boş...”(Tüfekliler, s.49-50)

Yazar güneydoğudaki topraklara devletin hiç uğramadığını düşünerek buralarda çok fazla hak sahibi olunmadığını dile getirmektedir. Fevzi'nin düşüncelerinden okuduğumuz satırlarda güneydoğunun Mısırlılar kadar bizim olmadığı ifade edilir.

“Bizim ne piyademiz, ne de topçumuz ayak basmış bu çöle. Karacadağ’dan atılan tek bir top sesinin gürültüsü çoktan erimiş, unutulmuş uğultusu. Burası, Etiler kadar, Mısırlılar kadar bizim olmamış. Büyük İskender bile bizden daha çok hakka sahip buralarda...” (Tüfekliler, s.62)

Fevzi, devlet-ağa ilişkisini roman boyunca irdelemektedir. Devletin ağaları desteklediğini düşünen yazara göre bu düzen cumhuriyetin ilk yıllarından beri devam etmektedir. (Tüfekliler, s.74)

Yazar Fevzi ile demokrasiyi de romanda sorgulamakta, dünyada yaşanan acının ve baskının demokrasiden mi yoksa demokrasinin yanlış uygulanmasından mı kaynaklandığını okuyucuya soru olarak yöneltmektedir.

“Bizim olmayan, Kürtlerin olmayan, insanın olmayan dolambaçları, bize, insanlara kim öğretmişti? Kimileri buna “yanlış uygulanan demokrasi” diyecekler. Demokrasiyi suçsuz bulacaklar. Demokrasinin iyi sonuç verdiği tek ülke yoktur. Yunanistan mı? Kaç yıldır asıp kesmeler, baskılar, faşist askerler, devirmeler... İngiltere mi? Dünyanın kanını sülük gibi emen kim? Amerika mı? Demokratik yollarla mı Asya’daki eli kanlılık? Bütün bunlar demokrasinin yanlış uygulanması mı sayılacak? Yoksa demokrasinin özündeki çapraşıklık, terslik, yanlışlık, kötülük diye mi ele alınacak?” (Tüfekliler, s.81)

Demokrasi hakkındaki yorumlarını romanın sonlarında da devam ettiren yazar Fevzi ile yaptığı bir diğer yorumda demokrasinin yoksulun üzerinde bir yük olduğunu savunmaktadır.

“Demokrasi paralı pulluların, sırtı kalın çulların rejimiydi. İki kulağı kapalı olan yoksullar taa Kars’tan, Edremit’e sürülüp, askerlik yaptırılıyordu. Demokrasi varsılın elinde kamçı, yoksulun sırtında kırbaçtı.” (Tüfekliler, s. 253)

Yazar Menderes dönemini romanda eleştirmekte, DP’nin yanı sıra CHP’yi de eleştirilerine eklemektedir.

“Menderes şimdi ağaları kayırmakta, kollamakta, sırtlarını sıvazlamaktadır. CHP’de bile umut yok. DP ağalarının karşısındaki ağaları da onlar maşa yapmak istiyor. Oy yumurtlayan tavuk besliyor ikisi de.” (Tüfekliler, s. 100)

Yazarın romanda Fevzi ile eleştirdiği bir diğer konu yasaların çıkarılma şeklidir. Yazara göre yasalar halkı bilmeyen kişilerce çıkarılmakta, bu yüzden de faydalı olamamaktadır.

“Yasalar, çoğunlukla halktan kopuk, halkı bilmeyen kimselerce yapılır. Yapıcıların çoğu kendilerini kurtarmış, belli bir düzeye çıkmış, kurduğu düzeni korumak için çarpınan kimselerdi.” (Tüfekliler, s. 218)

Celal Bayar, romanda Kaftancıoğlu'nun eleştirdiği siyasîler arasındadır. Yazar Fevzi'ye izlettiği Celal Bayar mitinginde Bayar'ın politikasını eleştirmektedir.

“Açık konuş Celal Bey, açık konuş! Yatırım yaptın, belli. Kaç ağaya, kaç şeyhe paralar verdirdin bankalardan. Şih Seydo'ya valiyi dövdürdün, Derik savcısını sürdürdün, devlet topraklarını ağalara tapuladın...”(Tüfekliler, s. 219)

Yazarın eleştirdiği konular arasında iktidar baskısı da vardır. İktidarın herkesi kendi çevresinde toplamak için devlet yardımlarını kullandığı da romanda Fevzi tarafından aktarılmaktadır.

“ ‘Yatırımlar yaptık’ demişti ya Celal Bayar, kamyon kamyon buğday o yüzden çekilmişti Derik'in ortaya, DP belediyesinin, Necimoğlu'nun kapısının önüne... Bu demekti ki ‘siz de DP'li olun’.” (Tüfekliler, s. 253)

b) Olayların Ortaya Çıkmasında Rol Üstlenen Kahramanlar:

Mahmut: Fevzi'nin yakın arkadaşlarından olan Mahmut, Derik ilçesine atanan öğretmen ekibinin içinde yer alır. Bir süre aynı evde kaldıkları Fevzi ile aynı okulda görev yapar. Yazar Fevzi'nin düşüncelerine destek vermek amacıyla romanda Mahmut'u kullanır. Mahmut öğretmen olmasının yanı sıra kürt kökenlidir. Yazar bölge insanını anlatmak için Mahmut'un bu yönünü de kullanmayı ihmal etmez.

Derik insanının Türk devletine olan bağımlılığı zayıftır. Ağaların güçlü olması, yoksul nüfus bu problemin temel nedenleridir. Bunları Mahmut ile açıklamaya çalışan yazar, ağaların ayrı bir devlet gibi çalıştıklarını da romanda ifade eder.

“Ağalarını çok seviyorlar, sayıyorlar. Türk devletini değil, Abdürrahim'i tanıyorlar. Kutlukta, yoklukta, parasızlıkta hep ağalarının yardımını görürlermiş. Bankalar varmış,

Kemalo'nun para dağıtan bankaları bunlara para vermezmiş, bir kuruş bile almamışlar bu günecek.” (Tüfekliler, s. 53)

Selo: Fevzi'nin Derik'teki arkadaşlarından Selo bir ağanın oğludur. Ağalık düzeninin yıkılmasını isteyen bu kahramanın ağa oğlu olması da yazarın Derik insanına bakış açısını göstermektedir. Yazarın çizdiği bu kahraman, Fevzi'den ve Mahmut'tan daha gerçekçi tahliller yapabilmekte ve o toprağın nelere ihtiyacı olduğunu romanda çizmektedir. Yazarın kendi siyasî bakış açısı da Selo tarafından gösterilmektedir.

“...çevremizde kimse DP'ye oy vermeyecek. CHP'yi güçlendireceğiz. “ (Tüfekliler, s. 100)

Menderes döneminde devletin ağaları desteklemesi, ağanın yanında durması da bizzat ağa çocuğu olan Selo tarafından aktarılmaktadır.

“Eskiden ağa tek başınaydı, şimdi jandarma, memur, polis ağanın yardımcısı, ağadan da keskinler!..” (Tüfekliler, s. 101)

Kürt kökenli Selo'nun Cumhuriyet ve Atatük hakkındaki görüşleri de ilgi çekicidir. Selo, Cumhuriyetin, ağaların pabucunu dama atmak bir yana dursun, kılıçlarını keskinleştirdiğini savunmaktadır.

“Cumhuriyet gelmiştir, Atatük gelmiştir, neden yıkmamıştır ağalığı, şatoyu? Hepsi daha bir güçlü. Valle Osmanlı Atatürk, Atatürk de Osmanlı! Daha daha açıkçası, Atatürk, Cumhuriyet; ağalığı daha parlatmış, kılıcını keskinleştirmiş...” (Tüfekliler, s. 102)

Necimoğlu: Romanda iktidar yanlısı bir ağa olarak çizilen Necimoğlu aynı zamanda Derik'in belediye başkanıdır. Devletin tüm imkanlarını şahsi menfaatleri için kullanır. Bu yüzden Derik insanının gözünde devletten bile daha etkili bir hale gelmiştir. Necimoğlu etki alanını genişletme amacı içindedir. Bundan dolayı Abdürrahim Türk'le çekişme halindedir. Bu ikilinin savaşı Derik'i yaşanılmaz bir yer haline getirir. Halk iki ağa arasında ezilir. Yazarın Güneydoğu coğrafyasını etkili bir şekilde anlatmak için çizdiği Necimoğlu, ihtilalden sonra bile etkisini sürdürmekte ve gücünü tüm Derik'e göstermektedir. Abdürrahim Türk'le girdiği savaşta önce onu öldürür, sonra kendisi bir kahve önünde vurularak can verir.

c) Dekoratif Unsur Durumundaki Kahramanlar

Dekoratif unsur durumundaki kahramanlar olayların anlatılmasına varlıklarıyla katkı yapan kişilerdir. Olayları yönlendirmezler, ancak varlıkları olayın şekillenmesine yardımcı olur. Mesela, sorular sorarlar. Anlatıcı bunların soruları üzerine düşüncelerini açıklama fırsatı bulur. Romanda Abdürrahim Türk, Abdo, Boyacı, Taniel, Münir, Reşat, Ferhat, Gökalp, Doktor Yılmaz, Halil Bey, Ahmet Ağa, Arif yazarın dekoratif unsur olarak kullandığı kahramanlardır.

1.3 EMİNE İŞINSU-SANCI

ÖZET

Sağ ve sol siyasî gruplara dahil olmayan bir ailenin radikal sola bulaşmış kızı Leylâ ile ülkücü fikriyatı kafasında temellendirmeye çalışan evin küçüğü Ali'nin içinde bulunduğu durum tasvir edilmiştir. Leylâ'nın radikal solun meçhul kimseler tarafından finanse edilmesi ve slogan-vâri söylemlerindeki tutarsızlıklarını fark etmeye başlamasından sonra kafasında bazı soru işaretleri uyanmaya başlamıştır. Bir yerde 'tükürdüğünü yalamamak' kabilinden bir mağrurluk içerisindeyken bir yerden de bu çapraşık ilişkiler karşısında kafası gittikçe karışmıştır. Komünizmin en iğrenç ütopyalarından 'cinsel özgürlüğün' mağduru olması da onun için bir darbe olacaktır. Ali ise o dönem ülkücü cemiyetin fikrî yayın organı olan Devlet'e gitmekte ve orada konuşulanlara kulak kabartarak kafasındaki soru işaretlerine cevaplar bulmaktadır. Dünder Taşer, Galip Erdem gibi fikir adamlarıyla tanışıp, onların konuşmalarından kendi dünyasına pay çıkarmaya çalışmaktadır. Ülkücü harekete döneminde süren ithamlara cevaplar arayan Ali kimi zaman bunu doğrudan Dünder Taşer'e sormakta ve kimi zaman 'Dursun Abi'sinin tavırlarında bulabilmektedir.

Romanın bize göre en etkileyici kısmı Ertuğrul Dursun Önkuzu'nun 10 kişilik komünist militan grup tarafından kaçırılarak sözde "halk mahkemesi" tarafından yargılanmak istenmesinden sonra başlamaktadır. Kitabın son sayfalarına denk gelen bu bölümde Ertuğrul Dursun çocukluğundan beri kafasında şekillendirdiği "Büyük Türkiye"nin kendi payına düşen kısmını konuşmaktadır. Köyleri bir araya getirip tarım kentleri oluşturma fikri vardır, bu sayede devlet herkese el uzatabilecek ve topluca bir kalkınma gerçekleşecektir. Bunun yanı sıra akademisyenlerin ve öğrencilerin, topyekûn okumak, öğrenmek isteyenlerin toplanacağı kültür kentlerini zihninden geçirir. Çocukluğunda hastanede yattığı günleri düşünerek hastanenin soğuk duvarlarına karşılık kendi dünyasında kusursuz bir hastane tasvir etmiş, hastalara umursamaz davranan hemşire Nurten'e onun da memnun olacağı bir çalışma sistemiyle işini şevkle yapacağı bir düzeni hayal etmiştir. Öyle ki sağlık çalışanlarını rengârenk giydirmek ister. Ve hastalar... Âciz, ölüme yürüyen fakat yaşamıyla onur duymayı ihmal etmeyen hastalar. Onların yaşatılabilmesi için de bütün imkânları seferber eden bir sağlık sistemini düşünür. Bütün bunları çocukluğunda "ülküsünün" içine dokumuştur Ertuğrul Dursun. Ciğerlerine bisiklet pompasını soktukları anlarda bile bu fikirleri kafasından geçiriyor ve komünistlerin işkenceden arta kalan anlarda sordukları sorulara kafasından

geçirdikleriyle cevap verir. Romanın sonuna gelindiğinde Dursun bütün bu yapılan işkencelerden sonra binanın penceresinden atılarak öldürülür.

ANA OLAYLAR

- ✓ Süleyman Özmen solcular tarafından Yüksek Öğretmen Okulu içinde işgal edilmiş arkadaşlarına ekmek götürürken vurularak öldürülür. Özmen'in cenaze töreninin solcular tarafından basılacağı haber alınır. Bunun üzerine Yıldırım Beyazıt Yurdu'na ülkücüler baskın yapar ve cenazenin olaysız defnedilmesi sağlanır.
- ✓ Polis Ankara'daki Atatürk Öğrenci Yurdu'nu Atatürk'ün bir resminin yırtıldığı gerekçesiyle basar. Resmi aşırı sağcı öğrenciler yırtmıştır. Ancak resmin üzerindeki yazılardan (Nazım Hikmet ve Che Guevara'nın sözleri) dolayı yırtıldığı anlaşılmıştır. İstanbul Üniversitesinde olaylar daha da gerilmiştir. Solcular 250 kadar ülkücü gencin Yüksek Öğretmen Okulu'na girmesine izin vermez. Ülkücüler bu yüzden imtihan dönemleri sınavlara katılamazlar.
- ✓ Bir akşamüstü Turgut'un evini ziyaret eden Seyhan, burada Leylâ'ya tecavüz eder. Örgüt içinde Turgut'tan emir alan Leylâ artık Seyhan'dan emir almaya başlayacaktır. Yaşadığı olaydan sonra toparlanmakta zorluk çeken Leylâ, eve geldiğinde uykusunda sayıklamaya ve kabuslar görmeye başlar. Bu durumu gören Ali, ablasının niçin böyle olduğunu anlamaya çalışır. Ablası onu ülkücülerden uzak tutmak için kendisinin ülkücü komandolar ve Dursun tarafından korkutulduğunu söyler. Bunu öğrenen Ali hızla ocağa gider ve ablasının yalanını öğrenir. Bu durum Ali'nin ülkücü kesime duyduğu güveni ve sevgiyi daha da perçinleştirir.
- ✓ Dursun'un memleketi Zile'de solcular, mezhep ayrımcılığı yaparak alevi-sünni çatışmasının fitilini ateşlemekte ve kendi ideolojilerini insanlara aşılamaktadırlar. 9 Mayıs 1970 günü ülkücüler mehter eşliğinde Ankara'da Tandoğan meydanında yürüyüş tertiplerler. Bunu duyan solcular Siyasal Bilgiler ve Hukuk Fakültelerinin çatılarına Molotof kokteylleri ve silahlarıyla mevzilenirler. Ancak beklenen olmaz ve yanlışlıkla bir işçi vurulur. Ülkücüler silah seslerine karşılık vermeyerek yürüyüşe devam ederler. İstanbul'daki olaylar Ankara'dakine benzemez. Yusuf İmamoğlu katledilir. Disk'in yönlendirmesiyle işçi grevi başlar. İşçiler solcuların sloganları ile yürüyüşe geçerler ve bazı askerler yaralanır.
- ✓ Manavgat Side Müzesi önünde Devrimci gençler tarafından Türk bayrağı yırtılır. Bunun üzerine Manavgat Genç Ülkücüler Teşkilatı tarafından Türk bayrağı merasimle

göndere çekilir. Gazi Teknik Okulu'nu işgal eden solcular derslere gelen ülkücü gençlere baskın yapar. Bu baskında ülkücülerden Halim feci şekilde dövülür. Silahlarla ateş eden solcular ülkücülerden Alaaddin'i vururlar. Bunun üzerine apar topar hastaneye götürülen Alaaddin'in durumunun ciddi olmadığı anlaşılır. Bu olaylardan sonra hava iyice gerilmiştir.

- ✓ Romanın sonunda Dursun Önkuzu okula gittiği bir gün solcu militanlar tarafından ciğerlerine hava verilerek öldürülür.

Yukarıda da görüldüğü gibi roman düşüncelerin ve bu düşünceye sahip olanların çatışmaları üzerine geliştirilir. Bu çatışmalar anlatıcıya düşüncelerini daha kolay ve daha etkili anlatma fırsatı verir. Bu yüzden romanda çok fazla aksiyon vardır. Aksiyonun fazla oluşu romanın kolay okunmasını sağlar. Bu tip romanlarda (ideolojik) okuyucuya kolay ulaşabilmenin yollarında olarak görülür.

TEMA

Romanın ana teması Ertuğrul Dursun Önkuzu ve mensup olduğu düşünceye bağlı olanların(Ülkücüler) sahip olduğu vatan sevgisidir.

Dursun kendi milletinin menfaatlerini her şeyin önünde tutar ve bu yüzden de fikirde milli olmanın gerekliliğini belirtir.

"...Düşündüm ki önemli olan Türk'ün dostu veya düşmanı değil, Türk'ün menfaatleri. Bu menfaatleri kavramak, korumak için de düşüncede ve harekette milli olmak gerekir. " (Sancı, s.182)

Dursun, büyük ve güçlü Türkiye'nin köklerine bağlı biçimde gelişeceğini belirtir. Bunun bilincine varılırsa ülke olarak kalkınmak mümkün olacaktır.

"...Eğer milletin fertlerinde, milliyetine, töresine, dinine bağlılık kalmamışsa, o millet benliğini kaybeder, kendi kendisi olmaktan çıkar...Halbuki bizler bir cihan devletinin kalıntısı üzerine cihan hakimlerinin evlatları olarak oturuyoruz. Bunun şuuruna varmalı, sorumluluğunu yüklenmeliyiz... İmkanlarımız bol, bu imkanları büyük ve güçlü Türkiye'yi kurmak için kullanmalıyız." (Sancı, s.154-155)

ZAMAN

Romanda vaka zamanı 1970 Martında başlar ve Dursun'un öldürüldüğü 23 Kasım 1970'e kadar devam eder.

Romanın anlatma zamanı ise ilk basım tarihi olan 1974'dür. Dolayısıyla yazar yaşadığı dönemi dile getirmiş ve düşüncelerini bu dönemde yazıya dökmüştür. Anlatıcı için öğrenme zamanı vaka zamanı ile iç içedir.

MEKAN

Romanda mekan genel olarak Ankara'dır. Bununla birlikte yer yer Dursun'un memleketi Zile ve İstanbul da romanda anlatılan olayların mekanıdır. Anlatıcı mekanların vaka zamanında hangi düşüncelere ev sahipliği yaptığını göz ardı etmemiş, o dönemde mekanların kazandığı anlamlardan istifade etmiştir.

Romanda solcular mekân olarak Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Fen Fakültesi ve Hukuk Fakültesi'ni ve Nurten'in kaldığı daireyi kullanmaktadır. Sağcılar ise, Gazi Terbiye Okulu, İlahiyat Fakültesi, Yüksek Öğretmen Okulu, Erkek Teknik Okulu ve Ülkü Ocağı'nı mekan olarak kullanırlar.

Romanda özel olarak yer alan mekanlar ise, Leylâların evi ile Dursun'un ailesinin evidir.

ŞAHIS KADROSU

Romanda siyasî kişilikleri ile ön plâna çıkan şahıs kadrosunu, eserde üstlendikleri rollere göre üç grupta inceleyeceğiz. Bunlar, yazarın sözünü emanet ettiği kahraman (yansıma kahraman), olayların ortaya çıkmasında rol alan şahıslar ve dekoratif unsur durumundaki şahıslardır. Buna göre eserin merkezi şahsı olan Ertuğrul Dursun Önkuzu, aynı zamanda yazarın sözünü emanet ettiği bir kahramandır. Eserde aktif halde yer alan ve olayların şekillenmesinde rol üstlenen Leylâ, Ali, Seyhan Durur olayların ortaya çıkmasında rol alan şahıslardır. Diğer kahramanlar; Mustafa, Nurten, Saadettin Koç, İbrahim, Sadi, Dünder Taşer, Turgut, Adnan Parmaksız, Ahmet Özdemir, Erdem, Alaaddin ise dekoratif unsur durumundaki kahramanlardır.

Değerlendirmeye geçmeden önce, eserde yer alan kahramanları ideolojilerine göre şöyle tasnif edebiliriz:

Kendisini Milliyetçi, Ülkücü veya sağcı olarak isimlendirenler: Dursun, Ali, Dündar Taşer, Sadi, İbrahim, Mehmet, Mustafa, Erdem, Galip, İskender, Osman, Emine, Mahir, Meriç, Metin.

Eserde Komünist, solcu veya militan şeklinde isimlendirilenler ise : Leylâ, Seyhan, Nurten, Turgut, Adnan Parmaksız, Bakof, Sadettin Koç.

Eserde Dursun Önkuzu idealist tiptir. Dış dünyada bir grubu temsil eder. Gerçek yaşayışıyla ve düşünceleriyle bağlı olduğu hareketi temsil edecek şekilde anlatılır. Bunlara idealize edilmiş ideolojik tip de diyebiliriz.

Aynı şekilde Seyhan ve Adnan Parmaksız da bir tiptir. Dursun'dan farkı idealize edilmemiştir. Kahramanlar tipleştirilirken ana tema gözetilmiştir. Bu yüzden solcu tipler yalnız bir şekilde anlatılır.

Dursun Önkuzu ile birlikte İbrahim, Ali, Sadi de dış dünyadan Ülkücü hareketi temsil eden tiplerdir. Her birinin farklı özellikleri olmasına rağmen sonuçta bir davanın insanlarıdır. Bütün yaşantılarını buna göre şekillendirirler. Ancak Dursun Önkuzu gibi ayrıca idealize edilmemişlerdir. Önkuzu yazarın düşüncelerini anlattığı için bunlardan farklı olarak hem düşünce hem de şahsiyet olarak idealize edilir. Çünkü anlatıcı söyleyeceklerini Dursun üzerinden gönderir.

Emine Işınsu'nun Sancı adlı romanı; ülkücü dünya görüşüne sahip olduğu için öldürülen Ertuğrul Dursun Önkuzu'nun mücadelesine dayanarak yapılmış olsa da devrin buhranlarını da sade bir biçimde tasvir eder.

Romanın içeriğinde sadece Ertuğrul Dursun'un hayatından kesitler bulunmamaktadır. Dönemin üniversite ortamı, sokağın huzursuzluğu, akademik çevrenin çarpık davranışları da yer-yer tahlil edilmiştir. Hastalıklı bir batıcı anlayışın ailenin içerisindeki tesirleri ve bir kısım insanın 'tapi' olma çabası da istihza ile yer bulmuştur.

Sancı, bir roman olabilmesinin ötesinde fikirlerin konuşması açısından bir savaş meydanıdır. Emine Işınsu, eserde komünist olarak ifade edilen kişilerin en süslü cümlelerini satırlara taşımaktan imtina etmemiş ve bunun karşısında ülkücülerin teorilerini de sunmuştur.

a) Yazarın Sözüünü Emanet Ettiği Kahraman

Dursun: Yazar, romanın başından sonuna kadar Ertuğrul Dursun Önkuzu'nun hayat hikâyesini anlatır. Kişiliği ve düşünceleri açısından idealize edilen Ertuğrul Dursun, eserde yazarın düşüncelerini yansıtan kahraman durumundadır. Yazar, düşüncelerini, idealize edip, okuyucusuna sevdirdiği Ertuğrul Dursun'un ağzından verir, kendi düşüncelerini de Dursun vasıtasıyla dile getirir.

Ertuğrul Dursun, romanın temel olay örgüsünün merkezinde olan isimdir. Zile'de doğan Dursun ailenin tek erkek çocuğudur. Üç kız kardeşi vardır: Samiye, Kadriye ve Zübeyde. Annesi Şükriye Hanım ile babası Abdullah Bey ilk çocukları Kadir'i kaybettikleri için onun arkasından gelen çocuğa Dursun ismini koyarlar. Annesi bu durumu şu sözlerle aktarır:

“Allah'tan ömürlü olmanı, bizi bırakıp gitmemeni dilediğimiz için ismini Dursun koyduk a oğul, insanın adı, kaderini de yazdırır.”⁴¹

Dursun isminden memnun değildir. O tarihten bir isimle anılmak istemektedir. Bu durumu tarih öğretmenine açar. Tarih öğretmeni ona Ertuğrul ismini önerir. Dursun bu ismi çok beğenir ve kabul eder. Nüfus kağıdına geçmese de kendisini herkese böyle takdim eder:

“Dursun yeni ismi ile, yüreğinin en gizli köşesinde arzuladığı bir şahsiyeti kazandığını sandı. Bu kahraman ve bir ülkü adamının kişiliğiydi. Bazı dağlar vardır; başları dik, gururlu ve sakin dururlar. Büyük patlama oluncaya dek, hiç kimse o dağların bağrında yanıp duran ateşi fark etmemiştir. Dursun, zaman zaman kendini, bir gün intifa edecek bir yanardağa benzetiyordu. Bu Ertuğrul adı, işte o yanardağa yakışagelen bir isimdi: Böyle düşünüyordu çocuk.” (Sanclı, s.101)

Dursun Önkuzu, soy isminin nerden geldiğini de sorulan bir soruda şöyle açıklar:

“Bu şey efendim, aslında ailemize kuzu imamlar derlermiş, yani eskiden öyle çağırırlarmış bizi. Sonra soyadı kanunu çıkınca, imamlı soy adı almak yasakmış galiba, öyle bir şey. Dedem, Önkuzu olsun, demiş.” (Sanclı, s.101)

⁴¹ Emine Işınsoy, *Sanclı*, Töre-Devlet Yayınevi, Ankara 1976, s. 99.; (Çalışmamızdaki sayfa numaraları eserin bu baskısına aittir.)

Dursun'un Ülkü Ocakları'yla tanışması tamamen doğduğu çevreyle ilgilidir. O, ailevî değerleriyle kendisini milliyetçi bir çizgide görmektedir. Bu yüzden ocağa katılır. Ailesi onun bu tür işlerle ilgilenmesini istememektedir. Babası sobacıdır Dursun'un ve yoksul bir ailenin çocuğudur, bu yüzden annesi onun bir an önce okulunu bitirmesini ve iş sahibi olmasını istemektedir.

“Dursun'um be yavrum, hangi taraf kalabalıksa sen de onlardan ol. Peki peki deyiver be oğlum. Yumuşak başlı ol, peki deyiver. Ne olacak sanki. Şu mektebin bitsin hayırlısı ile. Bitiriver oğlum mektebini düşünme başka şey, bak elaleme...” (Sanacı, s.24)

Dursun, idealist, kitap gibi konuşan, fikirleriyle çevresini etkileyen kahraman bir ülkücüdür. Yazılarıyla ülkücü camiaya katkı vermekte ve bu yüzden solcu kesim tarafından tehlikeli görünmektedir.

Romanda Dursun'un ideal Türkiye'sini gözler önüne serer Emine Işınsu. Dursun'un ağzından kendi fikirlerini açıklamaya çalışır. Romanda Dursun Türkiye için gençliğin çok önemli olduğunu ve gençliğe ihtiyatlı yaklaşmak gerektiğini söyler:

“Gençlik milletlerin geleceğinin en büyük teminatıdır. Gençlikten gerekli ihtimam esirgenirse, kalkınma savaşı kazanılsa bile, milletler badirelere sürüklenebilir. Yani demek istiyorum ki milletimizin hayırlı geleceği gençliğin elindedir. Onun için gençliğe dikkat göstereceksin, onu, milliyetine, dinine, törelerine bağlı yetiştireceksin ki hem ailesine hem milletine faydalı olsun.” (Sanacı, s.154)

Emine Işınsu, Dursun'u bu şekilde konuştururken dekoratif kişiler aracılığıyla da çeşitli fikirlerin romanda tartışılmasını sağlar. Dursun'un kalkınma meselesi hakkındaki fikirlerini açıklamak için onu Selahaddin'in babasıyla tartıştır:

“Amca: – kalkınsa bile diyorsun ya.

Dursun: –Buradaki kalkınmadan sadece maddî kalkınmayı kastediyorum, yani herkesin kesesinin doyması, karnının doyması!

Amca –Sanki memlekette açlığınan ölen mi var? El işi tutan, karnını da doyuruyor pekala, yahu bir aydır bir çırak arıyorum kendime de, burun kıvırıyor elalemin oğlu.

Dursun: –Mesele sadece karın doyurma değil, maddî kalkınma, şöyle iyi bir hayat, iyi yaşama. Zile'dekilerin, Ankara'nın zenginleri gibi yaşaması mesela. Eğer milletin

fertlerinde, milliyetine, töresine, dinine bağlılık kalmamışsa, o millet benliğini kaybeder, kendi kendisi olmaktan çıkar...Halbuki bizler amca bir cihan devletinin kalıntısı üzerine cihan hakimlerinin evlatları olarak oturuyoruz. Bunun şuuruna varmalı, sorumluluğunu yüklenmeliyiz... İmkanlarımız bol, bu imkanları büyük ve güçlü Türkiye'yi kurmak için kullanmalıyız." (Sancı, s.154-155)

Dursun çatışmaların sadece kavga etmekle çözümlenemeyeceğini, fikri olarak da sol camiaya cevaplar bulmak gerektiğini söylemektedir. Solcuların neden sol ideolojiyi benimsediğini anlamaya çalışmakta ve kafasında türettiği sorulara cevaplar aramaktadır. Arkadaşları ile girdiği tartışmada bu fikirlerini söyler.

Gençliğin bağlanıp dayandığı kıymet hükümlerinin bulunmadığını düşünen Dursun, ülkücülerle şehir solcuları arasındaki farkı anlamaya çalışır. Ülkücülerin dayandığı değerlerin aileden yani doğdukları andan itibaren atadan verildiğini tespit eder. Bu durumun da aile içinde var olan ortamdan kaynaklandığını belirtir. O okullarda okutulan ve solcuların benimsediği tarihten farklı olarak gerçek tarihi öğrenmeye çalışır. Tarihten ilham alarak düşünce ve harekette milli olmak gerektiğini ifade eder.

"Genç ne yaptığını ve niçin yaptığını bilmediği için hür seçim imkanına sahip değil, insiyatifi de yok... Çünkü bağlanacağı, dayanacağı, destek göreceği kıymet hükümleri yok. Bu değerler, ona verilmemiş." (Sancı, s.186)

Muhiddin, solcular ne yapıyorsa aynı şekilde karşılık vermek gerektiğini düşünür. Ona göre kana kan diş diş bir mücadele gereklidir. Dursun ona öfkelenerek karşı çıkar, o olayın sadece şiddete şiddetle karşılık vererek çözümlenemeyeceğini, önce hastalığın tespit edilmesi gerektiğini söyler.

"Yalnız baktığını görmeyecek, arkasını da, sebebini de araştıracaksın, velhasıl ikimiz beraber yürüyeceğiz... Yoksa seminerlere ne gerek vardı, judo salonları, boks salonları açmak kafiydi." (Sancı, s.186)

Dursun Türkiye'nin neden sağ-sol çatışmaları içine çekildiğini sorgulayarak komünizmin ülkede temel bulamayacağını dile getirmektedir. Ona göre Türkiye'de solcuların ifade ettiği gibi bir sınıf kavramı yoktur, Türk tarihinde de hiç olmamıştır. Türklerde manevi değerler büyük önem taşır. Aile kavramı, kişinin mahremiyeti, adet ve töreler önemli

konulardandır. Bunların pek çoğunu yok sayan sosyalizm anlayışı Türkiye’de temel bulamayacaktır.

Dursun’un yukarıda bahsettiğimiz “Büyük Türkiye” ideali içinde tarım ve kültür kentleri, hastaneler vardır. O, devletin bu topraklarda yaşayan tüm insanlara adaletli bir biçimde el uzatabilmesi için fikirler ileri sürmektedir.

“Kırk milyon köye dağılan yirmi iki milyon kişi, Türkiye için sadece bir kayıptır. Arazi kaybı, iş kaybı, servet kaybı, en önemlisi insan kaybı dayılar, arkadaşlar. Tarım kenti dediğimiz, iki yüzer, üç yüzer, beş yüzer hanelik köylere bir araya getirmektir. Tabii şartlara göre müsait yerler tespit edilir, buralara en çok beş bin hanelik küçük kasabalar kurulur, civar köyler bu kasabadaki imkânlarla taşınır, isterseniz merkez köy de diyebiliriz bu kasabaya. İşte devlet babanın eli, onca köşe bucağa ayrı ayrı ulaşamıyor, fakat merkez köylere mutlak ulaşacak, merkez köy, o çevrenin kültür yönünden ve iktisaden lideri durumunda olacak. Artık köylü iş bulmak için şehre akın etmeyecek...Türkiye’de yarım yamalak küçük kırk bin köy yerine beş bin kalkınmış merkez köy, orada insan gibi yaşayan köylü vatandaşlar olacak.” (Sancı, s.304)

Bizce Ertuğrul Dursun’un kafasında kurduğu hastanesi “Büyük Türkiye” ülküsünden gayrisi değil. Çalışanlarına giydirdiği renkli elbiseler onurlu bir çalışma sistemini, hastalara duyduğu merhamet ise devletin milletine karşı şefkatinden öte bir şey olmasa gerek.

Dursun’un bu fikirleri dergide yazma ve bunu yayma düşüncesi karşı tarafta tehlikeli görününce, onu, bir Kasım günü okulun önünde yakalayan solcu militanlar, okulun penceresinden aşağı atar ve şehit ederler.

b) Olayların Ortaya Çıkmasında Rol üstlenen Kahramanlar

Leylâ: Prof. Saadettin Koç’un kızı olan Leylâ çevresinin de etkisiyle sol camiaya katılmış ve aktif olarak eylemlerde görev almıştır. Bir yandan yaptığı görevlerdeki sorumluluğunu sorgulamakta bir yandansa diğer arkadaşlarından özgün düşünmekte ve Türk tipi bir sosyalizmden bahsetmektedir. Leylâ’nın içinde bulunduğu durum gereği kafası

oldukça karışıktır. Marks'ın, Lenin'in ve Mihri⁴²'nin sosyalizminden farklı bir düşünceye sahiptir.

“Laf laf ... ve de laf...Devrim devrim diye sıktıklarınız, sıktıklarımız, hep beraber öğrendiklerimiz ve söylediklerimiz... Ezberlediklerimiz! Eee sonra? Papağanlar!” (Sancı, s.69)

Leylâ dünyadaki sosyalizm hareketinin Türkiye'ye olduğu gibi monte edilmesinin mümkün olmadığını dile getirmekte ve Türk insanına göre bir sosyalizm anlayışının geliştirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu düşüncesini en açık biçimde sol örgütün üst yönetimlerinde bulunan Bakof'a şöyle dile getirir.

“Bizim toplumumuzda klasik anlamda bir sınıf ayrımı yoktur, sınıf kelimesini yanlış kullandınız Bay Bakof!” (Sancı, s.257)

Bu kafa karmaşıklığına arkadaşı Seyhan'ın tecavüzü de eklenince artık bu ortamdaki uzaklaşmak gerektiğini kafasına koyar Leylâ. O babasının prensesidir ve ailesini çok sevmektedir. Romanın sonunda Amerika'ya kaçar ve solculardan kurtulur.

Ali: Leylâ'nın kardeşi olmasına rağmen ondan tamamen zıt yönde düşünen ve ülkücü camiaya hayran olan Ali, bu hayranlığını çok küçük yaşlarda izlediği mehter takımına borçludur. Mehter takımını izlediği bir gün Dursun'la karşılaşır ve ocağa katılır. Ocakta Dünder Taşer, Galip Erdem gibi isimlerin toplantılarını can kulağıyla dinlemekte ve diğer görevleri yerine getirmektedir. Yaşı küçüktür Ali'nin ve romanın düşünce yapısında ortada dururken sağa meylenmektedir. Bize göre Dursun ve Leylâ'nın ortasındaki bir terazi gibidir. İkisinin de düşüncelerini tartar ve Dursun abisini ve ülkücüleri pek çok konuda haklı bulur. Ablasının korkutulduğunu da öğrenince giderek ocağa olan bağlılığı perçinlenmiştir. Ablasının kendisini ülkücülerin korkuttuğunu söylemesi üzerine gerçeği araştıran Ali, Leylâ'nın ülkücülere iftira attığını öğrenir ve tam bir ülkücü olup çıkar.

“Ali'nin küçük dünyasında yalan söyleyenin durumu, o yalanı yakalayandan daha kötü değildi. Asıl felaketse, bu ikisinin karşılaşmaları!.. Ablasını görmeye hiç tahammülü yoktu. Yapacağı işten tiksiniyordu. Dergide (Ocak) kendisini aldatmış olacaklarına dair en küçük bir şüphe bile yoktu içinde.” (Sancı, s.140)

⁴² Türk sosyalist hareketinin ve işçi sınıfının önder isimlerinden biridir, Mihri Belli 1960-1970 arasında ünlü Millî Demokratik Devrim (MDD) tezlerini geliştirmiştir.

Seyhan Durur: Seyhan yazarın sol camiayı ve onun ilginç ütopyalarını göstermek için çizdiği bir karakterdir . Psikolojik sorunları olan, cinsel yönelimleri nedeniyle sapık biridir. Menfaatlerine göre hareket eder. Ona göre bir kez eylemlere katılan asla sol camiadan çıkamaz. Ona göre evlilik yoktur ve istediği gibi hareket edebilir. Eylemlere beyniyle yardım etmekte asla çatışma alanına gitmemektedir. Ona göre mağaralarda, dağlarda yatacak, kurşunlara karşılık verecek kişiler hep bulunur. O düşüncesiyle sola yardım etmektedir. Dış tarafa çok kibar görünür ancak içeride, aynı felsefeyi paylaştığı insanlara oldukça vahşidir. O solu iktidara taşımak için herkesten yardım alınmasının gerektiğini düşünür, iktidar olunca da yardım edenler temizlenecektir. Dış yardım da alınabilir yerine göre.

Mustafa: Fen Fakültesinden Mustafa; kumral, mavi gözlü, orta boylu genç biridir. Ocağa sıkı sıkıya bağlı olan bu genç çocuk birçok mücadeleye girişmiş, olaylara sadece fiziki olarak değil, fikri olarak da katılmış biridir. Mustafa aracılığıyla yazar olan biteni aktarmaya çalışmış, aynı Dursun'da yaptığı gibi düşüncelerini de onun vasıtasıyla aktarmıştır.

Nurten: Dursun'un çocukken hastanede ziyaret ettiği hemşiredir. Çiftçi bir ailenin kızı olan Nurten zenginlere özenmekte, onlar gibi giyinemediği ve güzel olmadığı için onlara karşı öfke duymaktadır. Bu öfkesi bir süre sonra onu sol hareketin içine itecektir. Zile'den Ankara'ya gelir ve Seyhan ona bir ev tutar. Bu evde zor durumda kalan eylemciler kalmakta, Nurten de o eylemcilerin ihtiyaçlarını- cinsel ihtiyaçlar da dahil- gidermektedir.

Saadettin Koç: Üniversitede profesör olan Saadettin ailesini korumak istemekte bu yüzden ne solculara ne de sağcılara yakın davranmaktadır. O tüm hayatı boyunca tapi (tarafsız) olmaya dikkat eder. Bu durumda da tapi kalmak istemektedir. Ancak hayatının önceki devrelerinde hep sola yakın davranmış, Adnan Menderes'in ölümünde kurban kesmiş ve ziyafet vermiştir. Üniversitelerin karıştığı son zamanlarda öğrencilerin neden böyle davrandığını anlamaya çalışır ve tüm üniversite yönetimini bu düşüncede toplamak istemektedir. Dursun'a göre Saadettin'in ülkücü camiaya hiçbir faydası yoktur. Leylâ'ya göre ise sol harekete pek yaklaşmayan babası, hiçbir düşünce üretmeyen korkak biridir. Sonunda ailesini korumak için Amerika'daki bir üniversiteden görev olan Saadettin tüm ailesini Amerika'ya götürür ve tüm bu olaylardan kaçır.

İbrahim: Ülkücü camiaya gönülden bağlanan bu zat, derginin işleyişinde ve finansmanını sağlamada çok önemli bir role sahiptir. Tuz işletmesinden kazandığı parayı tamamen derginin matbaa ve kağıt borcuna yatırır.

Sadi: İbrahim'in en yakın arkadaşlarından Sadi bütün ülkücü gençlerin ağabeyidir. Darda kalındığı zaman başvurulacak, çözülemeyecek problemleri çözecek, yol gösterecek, zamanında nasihat edecek, seminerleriyle ülkücülüğü anlatacak, meseleleri izah edecek iyi bir idarecidir.

Dündar Taşer: Fikirleriyle ülkücü camia içerisinde önemli bir yere sahip olan Taşer, konferanslar verir, ülkücüler için yazılar yazar. Verdiği konferanslarda temsil ettiği hareketin politikalarına ilişkin konuşmalar yapar. (Bir konferansında Milliyetçi Hareketin öğretmen yetiştirme politikasına değinmiştir. Onlara göre öğretmenlere itibarları iade edilecek, devletin öğretmen yetiştirme politikası baştan aşağı gözden geçirilerek öğretmenlerin sanayileşmiş ülkeden pay alabilmeleri sağlanacaktır.)

Turgut: Leylâ'yı çok seven fakat Leylâ'nın yüz vermediği biri olan Turgut, Leylâ ile eylemlerde tanışmış olan bir militandır. Fakültede aynı zamanda asistanlık da yapan Turgut, Leylâ'ya direktifler verir. Aldığı emirleri olduğu gibi uygulamaya çalışan biridir. Direktif verdiği kimseler arasında fakültede yer alan hocalar bile yer almaktadır. En sonunda kaçakçılık yaparken jandarma tarafından öldürülür.

Adnan Parmaksız: Romanda yer alan bir siyasî karakter de Adnan'dır. Adnan aldığı emirleri sorgulamadan ve sert bir biçimde uygulayan bir solcudur. Hedefine ulaşmaya kadar herkesten yardım almayı kabul eder ve ulaşıktan sonra da solcular dışındaki tüm unsurları temizlemeyi düşünmektedir.

c) Dekoratif Unsur Durumundaki Kahramanlar: Dekoratif unsur durumundaki kahramanlar olayların anlatılmasına varlıklarıyla katkı yapan kişilerdir. Olayları yönlendirmezler, ancak varlıkları olayın şekillenmesine yardımcı olur. Mesela, sorular sorarlar. Anlatıcı bunların soruları üzerine düşüncelerini açıklama fırsatı bulur. Bu kahramanlardan Ahmet Özdemir, solcu bir militandır. Okulda tabancayla dolaşır. Erdem, genç bir ülkücüdür. Okul yatakhane solcuların eline geçince, bir bodrum katını kiralayarak ülkücülerin bu dairede buluşmalarını sağlar. Alaaddin, Gazi Terbiye'nin bahçesinde solcu kurşunlarına maruz kalan tasasız bir gençtir. Saadettin Koç'un karısı Sabiha Hanım güzel bir kadındır. Kocasını onu her şeyden uzak tutar. Fikir bakımından kendini pek yetiştirmemiştir. Yaşadığı dönemde neden böyle olayların yaşandığını anlamaya çalışan Sabiha Hanım Saadettin Bey'e sık sık sorular sorar. Mehmet, Dursun'un çocukluk arkadaşıdır. Dursun'a çocukluğundan itibaren pek çok soru yöneltilir. Çocukluğunda yöneltilen soruları yazar

Mehmet aracılığıyla sorar. İskender Bey, Galip beyin sohbet arkadaşlarından. Geceleri kitap okuyan ve gündüzleri geç uyanan Galip Erdem ise düşüncelerini ülkücüler için yazan biridir. Yazar Galip beyin yazılarından hiç bahsetmez sadece ocağa gelip gittiğini yazar. Ali'nin ocaktaki arkadaşlarından Osman, ocakta birtakım işlerde görev alan biridir. Gazi Teknik Okulu'nda atölye hocalığı yapan Hasan Hoca sol ve sağ tarafa pek yaklaşmayan, bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın diyen biridir. Dursun onun mason olabileceğini düşünmektedir. Metin, Dursun'un çocukluk arkadaşlarından. Yıldız Teknik Okulu'nun sınavlarına girmek için gittikleri İstanbul'da tanışmışlardır. O gün Rumca konuşan Rumlara karşı gösterdikleri tepki yıllar sonra bu ikilinin iyi bir arkadaş olmasını sağlar. Bakof, Solcu militanların emir aldığı yabancısıdır.

1.4 SAMİM KOCAGÖZ-TARTIŞMA

ÖZET

Küçük bir apartman dairesinde bildirileri çoğaltan gençler, onları planladıkları yerlere asmak ve çeşitli kişilere ulaştırmak için dağılır. Gençlerden biri cadde cadde dolaştıktan sonra birkaç bildiriye asar ve sonunda kalabalığa karışır. Gencin otobüse bindiği bir sırada arkasında oturan zat, ona bugün bildiri teslim ettiği kişilerden birinin ajan olduğunu söyler.

Ankara'da partinin üç aylık çalışma raporuyla ilgili toplantı olur. Toplantıya ünlü avukat Ekrem Mutaf da katılır. Toplantıda rapor hazırlamak yerine kuramsal tartışmalara girilir (sosyalizm güler yüzlü mü olmalı, asık suratlı mı gibi). Raporun hazırlanamayacağını anlayan Ekrem toplantıyı yarıda bırakır. Yolda eski tanıdıklardan polis Sait'le karşılaşır. Ona borç vermiş ancak alamamıştır.

Ertesi gün Ekrem parti içinde yürütme kuruluna seçilir. Muhalifler durumdan memnun olmaz ve toplantıyı terk eder. Onlar başkanın istifa etmesini isterler. Ekrem partiden ayrılırken muhalif görüldüğü halde taşın altına elini sokmayan arkadaşlarıyla tartışmaya girişir. Arkadaşlarının ne istediğini tam anlayamaz, onlar başkanın destekler gördükleri halde hiçbir işe karışmazlar.

Ekrem Ankara'daki işlerini hallettikten sonra uçakla İstanbul'a döner. Yolculuk sırasında bir zamanlar partiye destek veren ama şimdi partiden elini eteğini çeken derginin sahibi Korhan'la karşılaşır. Ve onunla tartışmaya başlar. Ona göre öğrencilerle devrim yapmaya kalkışmak budalalıktır. Korhan parti batsın diye her türlü işten çekilmekte bütün camiaya zarar vermektedir. Yapılması gereken ya yeni bir parti kurmak, ya da parti içinde sorumluluk almaktır.

Avukat Ekrem'in oğlu Fahri, son sınıf hukuk öğrencisidir. Sınavları boykot eder ve çeşitli gruplarla kavgaya karışır. İstanbul'a gelen Ekrem, oğlu Fahri'nin gözaltına alındığını iş arkadaşı Remzi'den öğrenir. Çocuğu kendisinin almasının doğru olmayacağını düşünerek bu işi Remzi'ye bırakır ve eve gider. Fahri'nin yanı sıra Ekrem'in yeğeni Erkal'da eve gelmemiştir. Evde telaşlı bir bekleyiş hâkimken Remzi, Erkal ve Fahri ile birlikte eve döner.

Üniversitede olaylar iyice gerilir. Sol harekete bağlı öğrenciler fakültede olup bitenlere tepki koymak amacıyla toplanırlar. Karşıdan gelen ülkücü öğrencilerle kavgaya tutuşurlar.

Başlarda solcular, ülkücüleri üniversiteden püskürtür. Ancak polisin olaya müdahil olmasıyla olaylar aksi yönde gelişir.

Gazetenin saygın yazarlarından Selman Bey, hükümeti yazılarıyla tahkir ettiği için polis tarafından kelepçelenerek gözaltına alınır. Bunu haber alan Ekrem adliyeye gider. Adliyede savcı ile görüşür. Savcı adaletli biridir, kanunları olduğu gibi uygulamaya çalışır. Yazarın gözaltına alınmasına gerek olmadığına karar verir. Ekrem'le yazarın adliyeye getiriliş biçimini tartışır, savcının böyle bir talebi olmamış, bunu emniyet istemiştir.

Gazetenin en üst katında bir toplantı olur. Toplantıda Ekrem, roman yazarı Hasan Bey, gazete baş yazarı, sorumlu müdürü, üniversiteden Profesör Ethem Dolunay, fıkra yazarı Selman ve avukat Remzi Ünlü hazır bulunur. Hasan Bey'in sosyalist camia ve parti hakkındaki özeleştirilerinin dinlendiği bu toplantıda, partinin bir geleneğinin olmayışı, sosyalist bir parti için gerekli olan tabanın kurulamayışı, parti içi çatışmalar sosyalist duygusal politikacı⁴³ tipi, icraat yapmak yerine teorik tartışmalarda boğulmak gibi pek çok eleştiri Hasan bey tarafından dile getirilir.

İstanbul'da Taksim'de büyük öğrenci olayları meydana gelmiştir. Fahri ve Erkal'ın tam da bu sırada üç gündür eve gelmemesi ailelerini tedirgin durumda bırakır. Öğrenci olaylarında Fahri yaralanır, onun arkadaşı Filiz onu tedavi etmek amacıyla kendi evlerine götürür. Filiz'in ailesi Sabri Bey ve Handan Hanım da sol camiaya gönül veren bir ailedir. Tanıdıkları bir doktor yardımıyla Fahri'yi tedavi ettirirler. Üç gün geçtikten sonra Fahri'yi ailesine teslim ederler. Filiz de Fahri'nin yanında gönüllü olarak kalır. Filiz'in ailesi İstanbul'da duramayacaklarını anladıkları için tüm eşyalarını alıp Gebze'ye gider.

Komiser Zafer, gündemdeki konuları konuşmak için arkadaşı Ekrem'i ziyaret eder. Bu ziyaretin durduk yerde olmadığını anlayan avukat Ekrem dikkatli bir şekilde Zafer'i konuşturmaya ve tartmaya başlar. Zafer'in gelişen her türlü olaydan en ince ayrıntısına kadar haberi vardır. İkisi konuşurken çocuklar da sinemadan eve gelir. Ve mutfakta hep birlikte bu ikilinin tartışmasını dinlemeye koyulurlar. Zafer çocukların karıştığı olayları bilmektedir. Bu konuda Ekrem'i uyarır. Gece geç saatlere kadar süren tartışmada Zafer, Ekrem ve ailesinin tüm giriştiği olayları Ekrem'e anlatır ve onların bu olaylardan uzak durmasını öğütler. Avukat Ekrem de onu hem uyandırmamak hem de söylediklerini ölçmek için onaylar ve gerekenin yapılacağını ifade eder. İkilinin arasında siyaset de konuşulur. Partinin kötü gidişatından

⁴³ Duygusal politikacı: Parti stratejisi yerine dünyada esen politika rüzgarına kapılan politikacı tipi.

polis de haberi vardır. Zafer partide gruplaşmaların yaşandığını, partidekilerin kendi içlerinde birbirine düştüğünü söyler. Ekrem polisin bu şaşırtıcı bilgisi karşısında şaşırır ve her şeyin en ince ayrıntısına kadar gözlendiğini anlar.

Bir grup genç Türkiye'deki bir Amerikan üssüne girer. Amaçları depolarda bulunan silahları çalmaktır. Baskın sırasında bir kamyonetle birlikte çavuş Jimmy' yi de kaçırlar. Delikanlılardan biri kamyoneti alır ve silahları gereken yerlere sevkeder. Diğerleri ise çavuş Jimmy'yi bir eve hapseder ve onu konuşturmaya çalışırlar. Çavuş Jimmy hiçbir şey bilmeyen, Müslüman siyahî bir Amerikalıdır. Bunu gören gençler kamyonetin işi bittikten sonra onu kamyonetle birlikte serbest bırakırlar.

Partide yeni bir seçim yapılır. Başkan değişir, avukat Ekrem partiden istifa eder. Bu sıralarda İzmir'de bulunan kız kardeşini ve yeğenlerini de ziyaret etme amacıyla İzmir'e gider. Yolculuk sırasında uçakta yanında bulunan bir gazeteci ile tartışmaya başlar. Partinin kötü durumda olduğunu belirten yol arkadaşı, artık sosyalizmin ülkede giderek kan kaybettiğini söylemektedir. Ekrem Bey ülkemizin koşullarına göre bir sosyalizmin gerekli olduğunu, yaşanan dönemin bir kaynaşma, bir tartışma dönemi olduğunu, günün birinde ülkenin liderini de, partisini de bulacağını söyler ve tartışmayı uzatmak istemez.

İzmir'de Ekrem havaalanında kendisini karşılayan Erdal'dan haberleri alır. Erdal'ın küçük kardeşi Erkal, İzmir'e derslerini çalışmak için gelmiş ancak iki gün sonra ortalıktan kaybolmuş, sonrasında ondan bir haber alınamamıştır. Babası Cemal Bey eniştesine Erkal'ın sıkıyönetim tarafından gözaltına alındığını söyler. Ekrem'de onu bulur ve ziyaret eder. Yargıç Erkal'ın İzmir-Aydın yolu üzerinde bir otobüste yanındaki üç arkadaşı ile beraber tomar tomar bildiriyle yakalandığını ve bunun üzerine gözaltına alındığını Ekrem'e anlatır. Ancak Erkal bagajda bulunan bildirilerin kendilerine ait olmadığını söyler, bu durumu da polis ispat edemediği için gözaltına alınır ve dosyası İstanbul'a gönderilir.

İsrail başkonsolosu ve üç İngiliz asker silahlı dört kişi tarafından kaçırlır. Kaçıranların istekleri devrimcilerin serbest bırakılmasıdır. Hükümet bu isteğe karşı daha sert bir bildiri yayınlamaya, başkonsolosun derhal serbest bırakılmasını aksi takdirde konuyla ilgisi olan herkesin tutuklanacağını, hatta idamla yargılanacağını ilan eder.

Ekrem kardeşi Emel'i de yanına alarak uçakla İstanbul'a gelir. Yolculuk sırasında bir bildiri daha yayınlanır. Bildiride adı geçenler kışkırtıcı yayın yaparak halkı tahrik etmekle

suçlanır ve derhal teslim olmaları istenir. Listede avukat Ekrem'in yanı sıra profesörlerin ve yazarların da adı vardır. Uçaktan indikten sonra Ekrem tutuklanır ve hapse gönderilir.

Başkonsolosu ve İngiliz askerleri kaçıran gençler yapılan takip neticesinde bir köyde yakalanır ve çatışma sırasında öldürülür.

ANA OLAYLAR

- ✓ Ankara'da partinin üç aylık çalışma raporuyla ilgili toplantı olur. Toplantıda rapor hazırlamak yerine kuramsal tartışmalara girilir(sosyalizm güler yüzlü mü olmalı, asık suratlı mı). Uzayan tartışmalar yüzünden rapor hazırlanamaz.
- ✓ Üniversitede olaylar iyice gerilir. Sol harekete bağlı öğrenciler fakültede olup bitenlere tepki koymak amacıyla toplanırlar. Karşıdan gelen ülkücü öğrencilerle kavgaya tutuşurlar. Başlarda solcular, ülkücüleri üniversiteden püskürtürler. Ancak polisin olaya müdahil olmasıyla olaylar aksi yönde gelişir.
- ✓ Yazar Selman Bey, hükümeti yazılarıyla tahkir ettiği için polis tarafından kelepçelenerek gözaltına alınır. Kelepçelenmesi basın ve halk tarafından eleştirilmiştir.
- ✓ İstanbul'da Taksim'de büyük öğrenci olayları meydana gelmiştir. Bu olaylarda Fahri dizinden yaralanır. Arkadaşı Filiz onu evine götürerek tedavi ettirir.
- ✓ Komiser Zafer Mutaf ailesini uyarmak amacıyla ziyaret eder. Ziyaretinde tüm olayların polis tarafından bilindiğini ve izlendiklerini avukat Ekrem'e aktarır.
- ✓ Bir grup genç Türkiye'deki bir Amerikan üssüne girer. Amaçları depolarda bulunan silahları çalmaktır. Baskın sırasında bir kamyonetle birlikte çavuş Jimmy' yi de kaçırlar. Delikanlılardan biri kamyoneti alır ve silahları gereken yerlere sevkeder. Diğerleri ise çavuş Jimmy'yi bir eve hapseder ve konuşturmaya çalışır. Jimmy konuşmayınca serbest bırakılır.
- ✓ İsrail başkonsolosu ve üç İngiliz asker silahlı dört kişi tarafından kaçırlır. Kaçıranların istekleri devrimcilerin serbest bırakılmasıdır. Hükümet bu isteğe karşı daha sert bir bildiri yayınlayarak, başkonsolosun derhal serbest bırakılmasını aksi takdirde konuyla ilgisi olan herkesin tutuklanacağını, hatta idamla yargılanacağını ilan eder.
- ✓ Olayların gerilmesi üzerine hükümet bir bildiri daha yayınlar. Bildiride birçok isim vardır. Adı geçenler kışkırtıcı yayın yaparak halkı kışkırtmakla suçlanır ve derhal

teslim olmaları istenir. Listede avukat Ekrem'in yanı sıra profesörlerin ve yazarların adı vardır. Ekrem tutuklanır ve hapse gönderilir.

- ✓ Başkonsolosu ve İngiliz askerleri kaçıran gençler yapılan takip neticesinde bir köyde yakalanır ve çatışma sırasında öldürülür.

TEMA:

Tartışma, Türkiye'nin tartışılması gereken yakın geçmişini, 12 Mart darbesine götüren sürecin sorgulandığı bir romandır. Türk solunun ülke için düşündükleri, bu fikirlerin uygulama aşamasındaki sorunlar ve bunlara karşı yapılan özeleştirel romanın temasını oluşturmaktadır. Bu özeleştirel: Türkiye'de sosyalist bir tabanın kurulamayışı, sol geleneğe tamamen sahip bir partinin olmayışı, ülkedeki sosyalistlerin icraat yapmak yerine sığ tartışmalar içinde boğulmasıdır.

ZAMAN:

Romanda vaka zamanı yıl olarak belirtilmemekle birlikte 27 Mayıs darbesinden sonra, 60'lı yılların sonu 70'li yılların başı olarak görülür.

Romanın anlatma zamanı ise ilk basım tarihi olan 1976'dır. Dolayısıyla yazar yaşadığı dönemi dile getirmiş ve düşüncelerini bu dönemde yazıya dökmüştür. Anlatıcı için öğrenme zamanı vaka zamanı ile iç içedir.

MEKAN:

Romanda mekan çoğunlukla Ankara ve İstanbul şehirleridir. Ekrem Mutaf'ın evi, İstanbul Üniversitesi, Sabri Bey'in dairesi ve Selimiye Kışlası İstanbul'da yer alan mekanlardır.

Ankara'da ise parti binası olayın gerçekleştiği mekanlardandır. İzmir'de Cemal Yosun'un evi, yazar Hasan Bey'in konağı romanın bir bölümünde yer alır.

Yazar ayrıntılı mekan tasvirlerine girmemiş, mekanları daha çok olayın geçtiği yer olarak kullanmıştır.

ŞAHIS KADROSU:

İncelediğimiz önceki romanlarda olduğu gibi bu romanda da şahıs kadrosunu 3 başlık altında inceleyeceğiz. Bu başlıklar, yazarın sözünü emanet ettiği kahraman (yansıma kahraman), olayların ortaya çıkmasında rol alan şahıslar ve dekoratif unsur durumundaki şahıslardır. Buna göre eserin merkezi şahsı olan Ekrem Mutaf, aynı zamanda yazarın sözünü emanet ettiği bir kahramandır. Eserde aktif halde yer alan ve olayların şekillenmesinde rol üstlenen Fahri, Erkal, Hasan Bey, Selman Bey olayların ortaya çıkmasında rol alan şahıslardır. Diğer kahramanlar; Zafer, Korhan, Emel, Filiz, Erdal, Remzi Ünlü, Sabri, Handan ve Faik Mutaf ise dekoratif unsur durumundaki kahramanlardır.

Değerlendirmeye geçmeden önce, eserde yer alan kahramanları ideolojilerine göre şöyle tasnif edebiliriz:

Kendisini solcu, devrimci veya ilerici olarak isimlendirenler: Ekrem, Hasan Bey, Korhan, Selman Bey, Fahri, Erkal, Filiz, Emel, Erdal, Remzi, Sabri, Handan.

Eserde sağcı ve iktidar yanlısı şeklinde isimlendirilenler: Cemal Yosun, Komiser Zafer, Sait.

Eserde Ekrem Mutaf idealist tiptir. Dış dünyada bir grubu temsil eder. Gerçek yaşayışıyla ve düşünceleriyle bağlı olduğu hareketi temsil edecek şekilde anlatılır. Bunlara idealize edilmiş ideolojik tip de diyebiliriz. Yazar tüm roman boyunca olayları Ekrem Mutaf'ın ağzından aktarmaktadır.

Yazar Hasan Bey ve Cemal Yosun da bir tiptir. Yazar Hasan Bey Ekrem bakış açısıyla idealize edilirken, Cemal Yosun yalın bir şekilde anlatılmış, ana tema gözetildiği için idealize edilmemiştir.

Ekrem Mutaf ile birlikte Fahri, Erkal, Filiz de dış dünyadan devrimci hareketi temsil eden tiplerdir. Her birinin farklı özellikleri olmasına rağmen sonuçta bir davanın insanlarıdır. Bütün yaşantılarını buna göre şekillendirirler. Ekrem yazarın düşüncelerini anlattığı için bunlardan farklı olarak hem düşünce hem de şahsiyet olarak idealize edilir. Çünkü anlatıcı söyleyeceklerini Ekrem üzerinden anlatır.

a) Yazarın Sözüünü Emanet Ettiği Kahraman:

Ekrem Mutaf: Yazar, romanda gerçekleşen olayları Ekrem Mutaf'ın bakış açısı ve diliyle anlatır. Kişiliği ve düşünceleri açısından idealize edilen Ekrem Mutaf, eserde yazarın düşüncelerini yansıtan kahraman durumundadır. Yazar, düşüncelerini, idealize edip, okuyucusuna Ekrem Mutaf'ın ağzından verir, kendi düşüncelerini de Ekrem vasıtasıyla dile getirir.

Avukat Ekrem, eski İstanbul valisi Faik Mutaf'ın oğludur. Eserin merkezinde yer alan Ekrem yazarın görüşlerini açıkladığı, iç hesaplaşmalarını tamamıyla yansıttığı bir kahramandır. Eserde tüm olaylar Ekrem'in bakış açısıyla anlatılır, bu bakımdan Ekrem yansıma bir kahramandır. Tümüyle yazarın görüşlerini yansıtır.

Ekrem'in bir kız bir erkek iki evladı bulunmaktadır. Babasıyla birlikte oturdukları apartmanda varlıklı bir ailenin üyesi olarak büyümüştür.

Ekrem sol ideolojiye bağlı bir avukattır. Adaleti, hakkı savunur. Mahkemede zor durumda kalan solculara hep yardım etmesi ve onları kurtarmasıyla bir üne kavuşmuştur. Bu ün onu daha sonraları hapse de götürecektir. Romanın sonlarına doğru halkı kışkırtan kişiler listesinde adı bulunur ve hapse gönderilir.

Romanın içeriği boyunca Ekrem vasıtasıyla aktarılan fikirler yazarın o döneme yönelik getirdiği eleştirileri kapsar. Siyasî bakımdan sol hareketi temsil eden Ekrem hem bu hareketin işleyiş düzenine, hem de ülkenin yönetim sınıfına eleştiriler getirir.

Yazar ismini söylemediği ancak sol harekete dâhil ettiği partinin girdiği sığ tartışmaları gereksiz bulmakta, bu tartışmalar yerine gereken çalışmaların hazırlanması gerektiğini düşünmektedir. Partinin yürütme kurulu toplantısında bulunan Ekrem, yazarın bu görüşlerinin dile getirir.

“...Yürütme kurulunun çalışma raporunu unuttuk dedim. Partinin tüzüğünü unuttuk dedim. Sosyalizmin güler yüzlü mü, asık suratlı mı olacağı, gündemimizin dışındadır!..”⁴⁴
(Tartışma, s. 18)

⁴⁴ Samim Kocagöz, Tartışma, Okar Yayınları, İstanbul, Haziran 1976, s.18; (Çalışmamızdaki sayfa numaraları eserin bu baskısına aittir.)

Yazar partide hiçbir iş yapmayıp partiyi parçalayanları da Ekrem aracılığıyla eleştirmektedir.

“68’den sonra topunuza ne oldu? 61’den beri bölük bölük partiden kopa kopa bu hale getirdiniz partiyi...” (Tartışma, s. 21)

Romanda sol örgüt içinde süren parti içi iktidar kavgaları Ekrem’in bakış açısı ve eleştirileriyle gündeme gelmiştir. Yazar bir yandan partide değişim isteyen, ama sorumluluk alma noktasında çekimser duran solcuları eleştiri yağmuruna tutmaktadır. Yazar sonuca götürmeyen kısır tartışmaları en büyük sorun olarak görmektedir. Bu düşüncelerini Ekrem aracılığıyla şu sözlerle aktarır:

“ Hem destekleyeceksin, hem çekimser kalacaksın...Sonra da yuvarlak, anlaşılmaz birtakım sözler ortaya atacaksın....Ne istediklerini, ne düşündüklerini açıkça söyleseler, içim rahat edecekti.” (Tartışma, s. 29)

Kocagöz sol hareketin esas amacını da Ekrem’e söyletmektedir. Okuyucu devrimcilerin ne düşündüklerini, ne istediklerini bir çırpıda Ekrem’in ağzından duymaktadır:

“Türkiye bugün, sosyalist bir mücadele yapacak aşamada değildir. Türkiye’nin feodal yapısı ve yarı-bağımlı olması buna engeldir. Öyleyse önce, anti-feodal ve anti- emperyalist mücadele verilmelidir. İlk sorun demokratik özgürlüklerin ve bağımsızlığın sağlanmasıdır. Sosyalizme ancak bu aşamaya geldikten sonra geçilecektir. Anti-emperyalist mücadele, devrimci eylemin ‘milli’ olmasını gerektirir. Bu nedenle anti-emperyalist mücadeleye, işçi sınıfından başka bütün öteki ‘milli’ güçler de katılacaklardır” (Tartışma, s. 32)

Kocagöz parti içinde ayrılıklar gösteren grupları Ekrem vasıtasıyla sert şekilde eleştirmektedir. Ona göre bu ayrılıkçı gruplar parti dahi kuramaz. Çünkü arkalarında halk yoktur. Bu ayrılıkçı gruplar üniversite gençliğini de yanlış yönlendirmektedir. Farklı farklı yönlendirmeler sonunda üniversite gençliği ne yapacağını bilemez, boş oldukları için, üniversitedeki eğitimi protesto eder, bir süre sonra protestolar düzeni değiştirmeye yönelik hale gelir. Kocagöz bu tutumun yanlış olduğunu vurgular. Devrimci gençliğin karşısına bir başka gençliğin kurulacağını, sonunda da gençlere yazık edileceğini belirtir. (Tartışma, s. 34)

Kocagöz romanında devrimci gençliğe de çeşitli öğütler vermektedir. Ekrem’in ağzından Fahri, Erkal ve Filiz’e söylenen bu öğütler bütün gençlere yöneliktir. Yazar gençlerin sadece kuramlarda takılıp kalmamasını, ayaklarının vatan toprağından

kesilmemesini, Türkiye gerçeklerinden ayrı düşülmemesi gerektiğini öğütlemektedir. Gençler birtakım güç odaklarının tuzaklarına düşüp silahlanmamalıdır. Yazara göre silahla bir ihtilal gerçekleştirilemez.

Yazar romanında tarihte yapılan darbelerden de söz açmış, darbelerin hep halk çoğunluğunu karşısında bulduğunu söylemekle birlikte, 1961 Anayasası gibi kazançları olduğunu belirtir.

Kocagöz 60'lı yıllarda sol hareketin içine düştüğü durumdan memnun değildir. Sol parçalanmış, bölük pörçük bir hale getirilmiştir. Yazar durumun bu hale gelmesini fikir birlikteliğinin zorluğuna bağlar. Ona göre çıkarlar için birleşmek kolaydır, çünkü çıkarlardan ödün verilebilir. Ancak fikirlerden ödün vermek güçtür. Fikre getirilen her ayrı yorum birleşmeyi zorlaştırmaktadır. Bu yüzden sol 'yenik duruma düşmüştür'. (*Tartışma*, s. 181)

Yazar ekonomik, toplumsal ve sosyal yaşantımızın hastalıklı bir kalp olduğunu, sosyalizmin ise bunu iyileştirecek bir kalp olduğunu söyler. Romanın ilerleyen bölümünde sosyalizmin pek çok farklı uygulamasının olduğunu, ülkemizin koşullarına göre bir sosyalizm anlayışının gerçekleştirilmesi gerektiğini düşünür. Nasıl Mao, Lenin gibi büyük isimler varsa ülkemiz de kendi liderini bir gün bulacak, yenik durum galibiyetle sonuçlanacaktır. Tüm bu düşünceler Ekrem'in dilinden aktarılmaktadır.

“Sosyalizm her ülkenin koşullarına göre devrimcilikti; her ülkenin koşullarına göre, Marks'dan eyleme geçerek sosyalizmi getirmek için bir taktik olmalıydı.” (*Tartışma*, s. 226)

Yazar sosyalist Ekrem'le, kapitalist Cemal'i akraba yapmış, bunların tartışmasını da romana taşımıştır. Karşılıklı atışma şeklinde geçen konuşmalarda Ekrem, Cemal'in temsil ettiği zihniyetin 27 Mayıs'tan ucuz kurtulduğunu, bu zihniyetin gençleri zehirlediğini, ayaklandırdığını ve kanlarına ekmek doğradığını düşünür. Kurmak istedikleri bu düzen işlememiş, namluya sürülen kurşun geri tepmiştir. Cemal paraya yaklaşırken, en yakınındakilerden giderek uzaklaşmıştır. Kocagöz tartışmanın bu noktasında Ekrem'den yana görünür. Ekrem aracılığıyla bu zihniyetle hesaplaşır ve sonunda Cemal'i susturur.

Romanın bir bölümünde Cemal'in yaptığı komisyonculuğu anlatan yazar, dış ticaretin devletleştirilmesi gerektiğini Ekrem'e söyletmektedir. Çünkü bu sayede üretici hak ettiğini alacak, komisyon masrafları direkt devletin kasasına geçecektir. (*Tartışma*, s. 200)

Ekrem, romanın son bölümlerinde Hasan beyin solun suçlu olduğuna dair söylemlerine kısmen katılmaktadır. Yazarın kendini sorguladığı bu bölümde, suçun nedenleri ve ayrıntıları irdelenir:

“Ne var ki bugün bizi suçlayanların, bize yüklediği suç, daha başka bir suçtu... Siyasal, genel anlamda kendilerinin icat ettiği, kendi yönetimleri için, bizim ezilmemiz için büyük bir uydurma çabalarıydı.” (Tartışma, s. 250)

b)Olayların Ortaya Çıkmasında Rol Üstlenen Kahramanlar:

Hasan Bey: Gazetede çıkan yazılarıyla, çeşitli romanlarıyla sol hareket içinde adı anılır üne kavuşan yazardır. Kocagöz, fikirlerini bir üst perdeden söyleyebilmek amacıyla bu karakteri romanda kullanmıştır.

Yazar sol hareketin Türkiye’de 1970’lere kadar geçen serüvenini Hasan Bey’in analizleriyle ortaya koymuş, yapıcı ve içten eleştirileri de Hasan Bey aracılığıyla yapmıştır. Hasan Bey’in analizlerine göre sol hareket ancak 61 Anayasasından sonra bir partide vücut bulabilmiştir. Önceleri bir partide birleşemeyen solcular, buldukları partilerde egemen çevrelerce ezilmiştir. Bundan dolayı da geleneği olan bir parti stratejisi kurulamamıştır. 1961’den sonra kurulan partide ise bir birliktelik yoktur. Kimisi kitap romantizmine kapılarak memleket gerçeklerinden uzaklaşmış, kimisi partinin tüzüğüne sadık kalmış, kimisi de orta çağ skolastikleri gibi sosyalizmin teorik yapısını tartışmaya durmuştur. Hal böyle olunca parti 1965 yılındaki seçimlerde başarılı olurken, ondan sonra giderek kendi içinde erimeye başlamıştır. (Tartışma, s.94)

Hasan Bey’in sayfalar süren analizlerini özetleyecek olursak, partinin başarısız olmasının temelinde bir geleneğinin olmayışı, buna bağlı olarak parti içindeki tutarsız ve beceriksiz yönetim öncelikli sebeptir. Sosyalizmin gelişmesi ortaya duygusal politikacı tipi⁴⁵ çıkarmıştır. Parti üyeleri partinin kurallarını bir yana bırakıp her biri kendi görüşleri doğrultusunda hareket etmiş böylece sol iflah olmaz bir yere gelmiştir.

“Özet beyler: Bizim sol eylemin içindeki herkes lider! Özür dilerim, herkes soğanbaşı diyeceğim...” (Tartışma, s.98)

⁴⁵ “Bir partinin stratejisi, tüzüğü, programı bir yana bırakılır, dünyada esen politika rüzgarına kendini kaptırırsan; duygusal politika yapmış olursun; duygusal politikacı olursun. İşte o zaman duygusal türküler söyleyerek parti batar.” (Tartışma, s.99)

Kocagöz, Türkiye'nin yenilik ve değişme hareketlerinin devlet tarafından yürütüldüğünü ifade eder. Halk da buna alışmış ve giderek tüm yenilik hareketlerini devletten bekler hale gelmiştir. Bununla birlikte iktidara her kim gelmişse efendisi tarafından beğenilmediği vakit düşürülmüştür. 1945'lerde atılan bağımlılık tohumları, 1960 yılına kadar gelişmiş, Adnan Menderes'in elinden tutan Amerika, Menderes'in Sovyetler'e yönünü döneceğini hissettiği an onu bırakmıştır. Bu noktada Menderes'ten sonrasına da değinen Yazar, hükümetin İsmet Paşa'ya teslim edildiğini, İsmet Paşa'nın bağımsız politika çabalarından sonra da onun yerini Amerikalı bir şirketin Türkiye temsilcisi olan Süleyman Bey'in aldığını söyler. Hasan Bey'e yaptırdığı uzun analizde yazar Süleyman Bey'in de tutunamadığını, onun yerine gelen Erim'in de bunun üstesinden gelemeyeceğini belirtir. (*Tartışma*, s.222-224)

Özeleştirilerin birçoğunu Hasan Bey'in dile getirdiği romanda sosyalistlerin Amerika'nın oyununa gelip halklar sorunuyla ülkenin bölünmesine katkı sağladığı yazar tarafından anlatılır.

“Sömürgecilerin, İngilizlerin yüzyıldır sürdürdüğü oyuna nasıl geldiniz Amerikalıların eliyle be oğlum? Nereden çıkardınız halklar sorununu?” (*Tartışma*, s 225)

Fahri: Avukat Ekrem'in oğludur. Hukuk fakültesini bitiren bu genç adam babası gibi sosyalizmi benimsemiş, babasından farklı olarak bir eylem insanı olmayı kendisi için daha uygun bulmuştur. Bu yüzden üniversitede ülkücülerle çeşitli kavgalara karışmış, eylemlerde kendini göstermiştir.

c) Dekoratif Unsur Durumundaki Kahramanlar

Dekoratif unsur durumundaki kahramanlar olayların anlatılmasına varlıklarıyla katkı yapan kişilerdir. Olayları yönlendirmezler, ancak varlıkları olayın şekillenmesine yardımcı olur. Mesela, sorular sorarlar. Anlatıcı bunların soruları üzerine düşüncelerini açıklama fırsatı bulur. Romanda Faik Mutaf, Cemal Bey, Emel, Erdal, Remzi Ünlü, kapıcı Ahmet Efendi, komiser Zafer yazarın dekoratif unsur olarak kullandığı kahramanlardır.

1.5 HASAN İZZETTİN DİNAMO - MUSA'NIN GECEKONDUSU

ÖZET

Tercümanlık yaparak geçimini sağlayan Musa askerden döndükten sonra ekonomik olanakları el vermediği için kaynanasının evine yerleşir. Ekonomileri el verince eşi Zerife ile birlikte gecekondu mahallesinde Hacıların evini satın alarak burada yaşamaya başlar. Birinci şubeden polis memuru Musa'yı takip eder ve mahalleliye Musa'nın tehlikeli bir komünist olduğunu söyleyerek, onları uyarır. Mahalleli bu uyarı karşısında birleşip Musa'yı mahalleden atmak için çeşitli planlar yapmaya başlar.

Aylar geçer, bahar gelir. Polis tüm çabalarına rağmen Musa'yı tutuklatacak bir delil bulamaz. Musa da mahalleye alışmıştır ancak polisin uyarılarından dolayı mahalleliyle henüz kaynaşamaz.

Hacının kızı Nergis bir subayla nişanlanır. Subay mahalleye büyük bir gecekondu yapar. Mahallede ise durumlar biraz farklıdır. Etrafının inşaatlarla dolmasını istemeyen mahalleli buraya inşaat yaparak yerleşmek isteyenleri ihbar eder. Dayanışmanın olmadığı mahallede insanlar bununla da kalmaz gelenleri aşağılayıp, yaptıkları evlere saldırırlar.

CHP'nin güçlü seçim bölgelerinden birinde muhtar olan Sefer, Musa ile mahalle kahvesinde tanışır. Amacı bütün herkesten destek toplayabilmektir. Mahallede yalnızlaşan ve DP'nin etkisiyle tehlikeli bir adam olarak gösterilen Musa için bu, bir umut ışığı olur.

Hacının kızı Nergis subayla evlenir. Ancak evlilikleri uzun sürmez. Subay yakalandığı amansız hastalıktan kurtulamaz ve hayatını kaybeder. Bunun üzerine çok üzülen ve bir daha böyle bir eş bulamayacağını düşünen Nergis , annesi Mahi Nur ile birlikte büyük gecekonduyu satarak şehre yerleşmeyi düşünürler. Amaçları orada Nergis'e iyi bir koca bulabilmektir. Ancak hayat umdukları gibi gitmez, amaçlarına ulaşamazlar. Bu sırada Muhammer Nergis'le evlenmek ister ve amacına ulaşır. Matbaasını satarak gecekondu mahallesine yerleşir ve balıkçılığa başlar.

Aksaray'daki yazıhanede Nevres'le Mazhar mahalledeki arsaların çok çabuk gecekonduyla dolması üzerine harekete geçer. Arsalarının üzerinde inşa edilen gecekondu sahiplerini mahkemeye verirler. Gecekondu mahallesinde ortalık iyice karışır, değil bir tuğla dikmek bir çivi çakmak bile imkansız hale gelir. Mahallede bir dayanışma da olmadığından tamirat yapmak isteyenler mahalleli tarafından ihbar edilir.

Musa evinin bir köşesini ve çatısını onarmak ister. Bunun için de mahallenin yapı ustalarından Ahmet Usta'ya başvurur. Ahmet Usta kendisi gibi aydın bir kimsedir. Gerçek kimliğini yıllarca gizlemiş ve yakalanmamak için gecekondulu mahallesine saklanmıştır. Musa onun aydın kişiliğini anlar ve onunla ahabap olur.

Nevres ile Mazhar'ın mahkeme celpleri mahalleliye ulaşır. Mal sahipleri gecekondulu sahiplerinin kaldıkları süre için toprak kirası ödeyerek arsaların terk edilmesini ister. Bu haber mahallede telaş yaratır. Mahalleli ortak bir avukat tutarak hakkını savunmak ister. Çünkü onlara göre mal sahiplerinin söylediği arsalar evlerin bulunduğu yerde değildir. Evlerin inşa edildiği arsalar boş hazine arazisidir. Bu dönemde CHP ocağı da Muharrem'in çabalarıyla kurulur. Onlar da DP ocak başkanı Kemal'in yanında bulunmamak için ayrı bir avukat tutarlar.

Gecekondulu mahallesinin çifte avukat tutup tapu dairesindeki gizli işleri karıştırması üzerine, Nevres ile Mazhar Ankara'ya bir telgraf çeker. Telgrafta komünistlerin gecekondulu kurarak özel arsaları işgal ettiği, bir Sovyet bölgesi kurmak istediği, bunu da DP ve CHP saflarına sığınarak yaptıkları anlatılır. Telgraf İstanbul Emniyeti ve Milli Emniyeti ayağa kaldırır. Bölgeye gizli memurlar ve ajanlar gönderilir.

Polis Musa'nın bir zamanlar yakın arkadaşı olan Enver'i Musa'nın yanına ajanlık etmesi için gönderir. Ne yaptığını bilmeyen, uyuşturucu müptelası olan Enver, Musa'nın yanında bir süre kalır ve düzelmeye başlar.

Gecekondulu davası sürerken yargıcın tutumunun kendilerini koruduğunu düşünen arsa sahipleri, ellerinde bir yığın kazma kürekle mahalleye gelir. Yapılan ilaveleri teker teker yıkmaya başlarlar. İlavelerle birlikte pek çok ev de yıkılır. Yıkılan evler arasında Ahmet Usta'nın da evi vardır. Ahmet Usta ve karısı Sevda, Musalarda barınmak zorunda kalırlar.

Yurt seçimlere doğru hızla yol alırken DP iktidarı elden bırakmamak için muhalif kim varsa komünist ve Bolşevik diye suçlamakta, vatan haini diye ilan etmektedir. Gecekondulu mahallesinde büyük bir çoğunluk DP'yi tutar. Azınlıkta kalan CHP'liler DP'lilerin gözüne batmaya başlar. Gecekondulu mahallesinde DP'ye muhalif komşusu olanlar komşularını yıldırım için gizli gizli onları gözetler.

DP iktidara geldikten sonra CHP'li olduğu için Anadolu'ya sürgün edilen Mükerrerem istifa ederek gecekondulu mahallesindeki evine geri döner. Mahallede Musa ve Zarifelerle

arkadaşlık kuran Mükerrerem ve Şahika için bu dostluk uzun sürmez. Şahika DP için Musa'dan bilgi toplayan bir ajan haline gelir.

Gecekondulu mahallesinde seçim fırtınalı geçer. Mahallede CHP-DP mücadelesi vardır. DP'liler CHP'lileri birer düşman olarak görmekte, onların yüzünden gecekonducuların yıkılacağını düşünmektedir. Mahalledeki sandıktan CHP'nin birinci çıkması DP'lilerin bu düşmanlığını daha da artırmıştır. DP ocağının kiraladığı birkaç katil Musaları ve diğer CHP'lileri korkutur. Polise başvursalar da polis, Musalara şehir içine gelmelerini, şehrin banliyölerden daha güvenli olduğunu söyler. Musa, Muharrem ve çevresi bunun üzerine kırlara doğru açılırlar. O geceyi kırdı geçirirler. Musa'nın hamile eşi Zarife, o gece korkudan bebeğini düşürür. Mahalledeki bu heyecan fırtınası DP'nin ezici bir üstünlükle iktidara gelmesinden sonra dinir.

Seçimlerden sonra DP ocak başkanı Kemal Umar mahalleye istasyon getirtmek üzere bir proje hazırlar. Projeye gelir getirmeyeceği için yedinci istasyon işletme şubesi karşı çıkar. Ancak Kemal parti kanalıyla başvurduğu için proje onaylanır ve mahalleye istasyon gelir.

İstanbul'da Rumlara karşı ayaklanma çıkar. Bu ayaklanmaları bastırılmaması üzerine İstanbul'daki Rumlar Yunanistan'a kaçar. Olayı dünya kamuoyuna iyi aktaramayan hükümet, suçu solcuların üzerine yıkarak Amerika'nın da gözüne girmeye çalışır. Daha öncesinde solcuları hapsilere attığı için hükümete yardımlar gönderen Amerika, bu sefer DP hükümetinin hem Hıristiyanları hem de solcuları harcadığını görerek bunu yutmaz.

6-7 Eylül olayları nedeniyle hapse atılan aydınlar arasında Musa da vardır. Kocasından ayrı kalan Zarife, kızı ile birlikte yaşamaktadır. Evlerinin üzerine konmak isteyen Mahi Nur ve Bekri onlara rahat yüzü göstermez. Bu durum Musa dönünceye kadar sürer.

Kemal Umar istasyon işinden sonra mahalleye elektrik getirmek ister. Bu teşebbüs mahallenin özel parasıyla olacağından herkesin fikri sorulur. Musa, Kemal'in bu fikrini destekler ve aralarında dostluğun ilk adımı atılmış olur. Mahalleli en sonunda elektriğe kavuşur.

DP İnönü'yü temizlemek ister. Yeşilyol havaalanında ineceği bir gün suikast planlanır. Ancak İnönü'nün sevenleri bu olayı engeller. Daha sonra olayın üzeri hükümet tarafından gizlice örtülür. DP İnönü'yü temizleyemeyince tüm solcuları zindana atmaya başlar.

Gecekondu mahallesinde de ortalık iyice karışır. DP'liler gizli toplantılarda planlar yaparak komünist diye fişledikleri insanları öldürmek ister. Bunu haber alan Musa ve Ahmet Usta eşlerini kısa bir süreliğine şehre gönderirler. Kendileri de Molotof kokteyli hazırlar ve savunma planı yapar.

Olaylar iyice karışmışken beklenmedik bir şekilde ordu ihtilal yapar. Sular durulur. Bir süre sonra işler tersine dönmeye başlar. Bu sefer CHP'liler DP'liler üzerinde baskı yapmaya çalışır. CHP'li Muharrem mahallede sözü geçen biri haline gelir ve Kemal ile Salise'yi baskı altına almaya başlar.

Mazhar ile Nevres gecekondu meselesine son vermek için uygun fiyatta arsalarını satmak isterler. Mahalleliyle uzun yıllar süren çatışma dönemi biter ve pazarlıklar başlar. Mazhar ile Nevres, mahallelinin arsaları ucuza almak istemesinden dolayı satmaktan vazgeçecekken, Musa ile Kemal orta yolu bulurlar ve arsalar gecekondu sahiplerine satılır. Tüm mahalleli oturdukları evin tapusunu aldıkları için mutluluğa erişirler.

ANA OLAYLAR

- ✓ Musa gecekondu mahallesinden bir ev satın alarak bu mahalleye yerleşir
- ✓ P olis Musa'yı tutuklamak ister, ancak herhangi bir delil bulamaz.
- ✓ CHP'nin güçlü seçim bölgelerinden birinde muhtar olan Sefer, Musa ile mahalle kahvesinde tanışır. Amacı bütün herkesten destek toplayabilmektir. Mahallede yalnızlaşan ve DP'nin etkisiyle tehlikeli bir adam olarak gösterilen Musa için bu, bir umut ışığı olur.
- ✓ Nevres ile Mazhar mahalleliyi arsalarının üzerine gecekondu inşa ettikleri için mahkemeye verir. Mahkeme celpleri mahalleliye ulaşır. Bu haber mahallede telaş yaratır. Mahalleli ortak bir avukat tutarak hakkını savunmak ister. Bu dönemde CHP ocağı da Muharrem'in çabalarıyla kurulur. Onlar da DP ocak başkanı Kemal'in yanında bulunmamak için ayrı bir avukat tutarlar.
- ✓ Yurt seçimlere doğru hızla yol alırken DP iktidarı elden bırakmamak için muhalif kim varsa komünist ve Bolşevik diye suçlamakta, vatan haini diye ilan etmektedir. Gecekondu mahallesinde büyük bir çoğunluk DP'yi tutar. Azınlıkta kalan CHP'liler DP'lilerin gözüne batmaya başlar. Gecekondu mahallesinde DP'ye muhalif komşusu olanlar komşularını yıldırım için gizli gizli onları gözetler.

- ✓ Gecekondu mahallesinde seçim fırtınalı geçer. Mahallede CHP-DP mücadelesi vardır. Mahalledeki sandıktan CHP'nin birinci çıkması DP'lilerin bu düşmanlığını daha da artırmıştır. DP ocağının kiraladığı birkaç katil Musaları ve diğer CHP'lileri korkutur. Polise başvursalar da polis, Musalara şehir içine gelmelerini, şehrin banliyölerden daha güvenli olduğunu söyler. Musa, Muharrem ve çevresi bunun üzerine kırlara doğru açılırlar. O geceyi kırdan geçirirler. Musa'nın hamile eşi Zarife, o gece korkudan bebeğini düşürür. Mahalledeki bu heyecan fırtınası DP'nin ezici bir üstünlükle iktidara gelmesinden sonra diner.
- ✓ İstanbul'da Rumlara karşı ayaklanma çıkar. Bu ayaklanmaları bastırılmaması üzerine İstanbul'daki Rumlar Yunanistan'a kaçar. Olayı dünya kamuoyuna iyi aktaramayan hükümet, suçu solcuların üzerine yıkarak Amerika'nın da gözüne girmeye çalışır. Daha öncesinde solcuları hapselere attığı için hükümete yardımlar gönderen Amerika, bu sefer DP hükümetinin hem Hıristiyanları hem de solcuları harcadığını görerek bunu yutmaz.
- ✓ DP İnönü'yü temizlemek ister. Yeşilyol havaalanında ineceği bir gün suikast planlanır. Ancak İnönü'nün sevenleri bu olayı engeller. Daha sonra olayın üzeri hükümet tarafından gizlice örtülür. DP İnönü'yü temizleyemeyince tüm solcuları zindana atmaya başlar.
- ✓ Gecekondu mahallesinde de ortalık iyice karışır. DP'liler gizli toplantılarda planlar yaparak komünist diye fişledikleri insanları öldürmek ister. Bunu haber alan Musa ve Ahmet Usta eşlerini kısa bir süreliğine şehre gönderirler. Kendileri de Molotof kokteyli hazırlar ve savunma planı yaparlar.
- ✓ Olaylar iyice karışmışken beklenmedik bir şekilde ordu ihtilal yapar. Sular durulur. Bir süre sonra işler terse dönmeye başlar. Bu sefer CHP'liler DP'liler üzerinde baskı yapmaya başlar. CHP'li Muharrem mahallede sözü geçen biri haline gelir ve Kemal ve Salise'yi baskı altına almaya başlar.
- ✓ Mazhar ile Nevres arsalarını gecekondu sahiplerini satarlar. En sonunda mahalleli oturdukları evlerin tapusuna kavuşur.

TEMA

Musa'nın Gecekondu'su gecekondu mahallesinde oturan insanların, siyasîlerin verdikleri sözlerle hareket etmesine karşın, onlarla yaşayan fakat onlar gibi davranmayan Musa'nın baskıcı yönetime karşı gösterdiği tutumu anlatmaktadır. Romanın teması Musa'nın baskıcı ve

zalim yönetime karşı gösterdiği direniş, iki kutup haline gelen ve güdülen halk için getirdiği eleştiriler ve 1950 ve 1960 Türkiye'sinin yönetimsel sorunlarıdır.

ZAMAN:

Romanda vaka zamanı 1950 aralığında başlar, 1967 yılında sona erer.

Romanın anlatma zamanı ise ilk basım tarihi olan eylül 1976'dır. Anlatma zamanı ile vaka zamanı arasında zaman farkı olmasına karşın yazar yaşadığı dönemi dile getirmiş ve düşüncelerini bu dönemde yazıya dökmüştür. Anlatıcı için öğrenme zamanı vaka zamanı ile i içedir.

MEKÂN:

Romanda mekan genellikle gecekondu mahallesidir. Mahallede Musa'nın evi, Ahmet Usta'nın evi, Kemal Umar'ın ve Hacıların evi ile mahalle kahvesi olayların çoğunlukla geçtiği yerlerdir. Bunun yanı sıra Ferhunde'nin şehirdeki evi de olayların geçtiği mekanlar arasındadır.

şAHIS KADROSU:

İncelediğimiz nceki romanlarda olduğu gibi bu romanda da şahıs kadrosunu 3 başlık altında inceleyeceğiz. Bu başlıklar, yazarın sözünü emanet ettiği kahraman (yansımaya kahraman), olayların ortaya çıkmasında rol alan şahıslar ve dekoratif unsur durumundaki şahıslardır. Buna göre eserin merkezi şahısı olan Musa, aynı zamanda yazarın sözünü emanet ettiği bir kahramandır. Eserde aktif halde yer alan ve olayların şekillenmesinde rol üstlenen Kemal Umar ve Ahmet Usta olayların ortaya çıkmasında rol alan şahıslardır. Diğer kahramanlar; Muharrem Zarife, Salise, Mkerrem, Mahi Nur, Bekri, Enver, Nükhet, Nergis, Faruk ise dekoratif unsur durumundaki kahramanlardır.

Değerlendirmeye geçmeden önce, eserde yer alan kahramanları ideolojilerine göre şöyle tasnif edebiliriz:

Kendisini solcu, devrimci veya ilerici olarak isimlendirenler: Musa, Ahmet Usta, Zarife, Muharrem, Mkerrem.

Eserde sağcı ve iktidar yanlısı şeklinde isimlendirilenler: Kemal, Salise, Mahi Nur, Bekri, Nevres, Mazhar.

Eserde Musa idealist tiptir. Dış dünyada bir grubu temsil eder. Gerçek yaşayışıyla ve düşünceleriyle bağlı olduğu hareketi temsil edecek şekilde anlatılır. Bunlara idealize edilmiş ideolojik tip de diyebiliriz. Yazar tüm roman boyunca olayları Musa'nın bakış açısıyla aktarmaktadır.

Yazar Ahmet Usta ve Kemal Umar da bir tiptir. Ahmet Usta Musa'nın görüşlerini desteklemek için idealize edilirken, Kemal Umar yalın bir şekilde anlatılmış, ana tema gözetildiği için Musa ve Ahmet Usta'dan farklı şekilde anlatılmıştır.

a) Yazarın Sözüünü Emanet Ettiği Kahraman:

Musa: Musa romanda merkezi bir karakterdir. Yazar söyleyeceklerini Musa'nın zihninden söylemekte, düşüncelerini onun bakış açısıyla dile getirmektedir. Musa roman boyunca yaşananları değerlendiren, olayları analiz eden bir kahramandır. Musa'nın sözlerinde yazar, 50-70 arası dönemi değerlendirmekte, çağına göre ilerici düşünceler, fikirler anlatmaktadır. Yazarın fikirlerini harmanlayıp toplumun içinde bir aydın tarafından göstermesi için Musa'ya ihtiyaç vardır. Belli bir ideolojiye inanan Musa, halkın farklı düşünceler içinde sürüklendiğini, dini kullanan politikacıların halkı bu şekilde aldattığını düşünmektedir. Musa için DP halkı oyunlarıyla aldatan, bir önceki CHP iktidarının karşısında, fakat zulüm yönünde aynı safta yer alan bir partidir.

Yazarın Musa ismiyle çizdiği bu yansıma kahraman mevcut iktidarı sevmediği gibi diğer partilere de sıcak bakmaz.

“Hiçbir partiden değilim. Ancak ilk anlarda özgürlük getiriyor sanarak onlara oy verdim. Şimdi bakıyorum, o da Halk Partisi gibi gerçekten halkın partisi değil...”⁴⁶(Musa'nın Gecekondu, s.70)

Dinamo, eserinde dönemin hükümetini de eleştirmekten geri durmaz. Hükümetin sol düşünceye inanan insanlar hakkındaki politikaları Musa'nın bakış açısıyla gözler önüne serilir.

⁴⁶ Hasan İzzettin Dinamo, Musa'nın Gecekondu, May Yayınları, İstanbul, Eylül 1976, s. 70; (Çalışmamızdaki sayfa numaraları eserin bu baskısına aittir.)

“...hükümet elinde yemlik olarak bulundurduğu birkaç yüz sol düşünceli insanı türlü çıkarları uğruna kalp para gibi harcayarak hiçbirinin göz yaşına bakmayacaktı... “(Musa’nın Gecekondu, s.26)

Musa ile eleştirilen sadece hükümet değildir. Evrensel politikalar da yazarın gündemindedir. Yazar Amerika Birleşik Devletleri’ni çeşitli ülkelerin içişlerine karışmakla suçlayarak, ülke yönetiminin politikalarını eleştirmektedir.

“Amerika, bir ülkeye girerken ilk önce paspas gibi o ülkenin sollarını çiğniyordu. İkinci Dünya Savaşı içinde Güney Amerika ülkelerinde palazlanan bağımsızlık davranışlarıyla sosyalist düşüncüyü ezmek için kanlı bir kampanya açan ABD, o ülkelerin solcularını yerli hükümetlerden dolar karşılığı toplayıp zindanlara atıyor, ya da yerli katillere öldürtüyordu.” (Musa’nın Gecekondu, s.26)

Musa DP hükümetinin Amerika’dan gelecek dolarlar hürmetine ülkedeki insan stoğunu harcadığını düşünerek bunun zamanında Talat ve Enver Paşalar döneminde de yapıldığını ifade eder. (Musa’nın Gecekondu, s.27)

Yazar başlangıçta eserinde objektif görünmek için Musa’yı ortada duran bir adam olarak çizmektedir. DP’ye baştan muhalif olmayan Musa, ona oy verdiğini anlatarak DP’nin yaptığı yanlışları genel bir eleştiriyle ortaya koyar.

Dinamo, Musa’nın komünist olarak mahalleden dışlanıp mahalle içinde psikolojik baskı altına alınmasını H. Ziya Uşaklıgil’in Abdülhamit dönemindeki baskı altına alınmış satırlarına benzetir. (Musa’nın Gecekondu, s.72)

Yazar DP’nin CHP iktidarından sonra ülkenin yönetiminde söz sahibi olan birkaç zenginden oluştuğunu düşünmektedir. Bu zenginler ülkedeki insanları sömürmekte, güçlerine güç katmakta ve giderek daha da zenginleşmektedirler. Yazar bu durumu Musa’nın ağzından bir hikaye ile destekler ve sömürgeci zenginleri tok sineklere benzetir. (Musa’nın Gecekondu, s.112)

Musa particiliğin bir din haline getirilip yozlaştırıldığını da düşünmekte bunun sorumlusu olarak DP’yi göstermektedir. (Musa’nın Gecekondu, s.114)

Romanda DP iktidarına pek çok eleştiri getiren yazar, mevcut iktidarın vaatlerini tutmadığını, daha önceki iktidarın faşist yönetimlerinin bu dönemde de devam ettiğini Musa aracılığıyla söylemektedir.

“İsmet Paşa'nın uzun yıllar süren kaskatı faşizminden sonra, Menderes'le Bayar'ın korkunç faşist terörü, sol düşüncenin mutsuzlarında iler tutar bir yan komadı...” (Musa'nın Gecekondu, s.123)

Musa'nın zihninden okuduğumuz bir diğer pasajda, Menderes yönetimi dönemin tüm ileri gelen fikir adamlarını (Musa gibi) yalnız bırakmış ve onları bir bir dağıtmıştır. (Musa'nın Gecekondu, s 208)

Roman boyunca faşist yönetimleri eleştiren Musa, DP yönetiminin baskılarını Hitler Almanya'sında yaşananlara benzetmektedir. Musa için bu dönemde sol harekete inanan insanların yaptığı şey bir “kaçış”tır.

Yazar, 6-7 Eylül olaylarının etkilerini bitirmek isteyen hükümetin faturayı solculara keserek bu durumdan kurtulmayı düşündüğünü ifade eder. Musa'nın görüşüne göre açıklanan satırlarda hükümet, dünyanın gözüne haklı görünmek için kırk-elli komünisti harcayabilir. (Musa'nın Gecekondu, s.336-342)

Dinamo, romanda ülke içinde dönen siyasî dolapları da gündeme almıştır. DP teşkilatının oy avı için gecekonduculara önceden gizli yıkım emri vererek insanları korkuttuğunu dile getiren yazar, yıkım emrinin açıktan DP eliyle iptal ettirilmesi ile DP'nin sempatik görünmeye çalıştığını ifade etmektedir. Musa'nın zihninden açıklanan bu bölümde hükümet bu şekilde oylarını artırmaya çalışmaktadır. Bu eleştirinin yanı sıra mevcut iktidara Musa aracılığıyla getirilen bir diğer eleştiri devlet kasalarındaki paranın iktidar tarafından boş işler için kullanılmasıdır.

Görüldüğü üzere yazar romanında dile getireceği ana mesajların hemen hemen hepsini Musa ile dile getirmektedir. Yazarın Musa'yı ortada tutması, yaşantısını roman boyunca anlatması, bir aydına yaşattığı sıkıntılar, romanın Musa üzerinde ilerlemesi Dinamo'nun okuyucuda etkili bir fikir oluşturma isteğinden kaynaklanmaktadır.

b)Olayların Ortaya Çıkmasında Rol Üstlenen Kahramanlar:

Ahmet Usta: Yazarın daha önceki romanlarından “Koyun Baba”nın baş kahramanı olan Ahmet Usta, bu romanda da karşımıza çıkar. Musa gibi düşünen, Musa ile birlikte hareket eden bu karakter, daha önceki göçebe yaşamını bırakmış ve Ahmet Usta kimliğiyle şehrin gecekondusuna yerleşmiştir. Olayların gelişmesinde Musa’nın ardında ikinci rolü üstlenen Ahmet Usta yazarın ilave sözlerini üstlenen yardımcı bir tiptir. Yazar Musa ile söylediklerini Ahmet Usta gibi halkın yardımına koşan, halk için çalışan bir adam tarafından desteklemektedir.

“O adam(Musa), Türkiye’nin büyük yazarlarından biri. Sıkıştırmışlar, aç komuşlar, dara düşürmüşler, adamcağız kentten kaçıp bu kulübeye sığınmış. Adam, kör boğaz için durmadan dövüşmek zorunda.” (Musa’nın Gecekondusu, s.36)

Aslında bir aydın olan Ahmet Usta, kendisini takip edenler yüzünden gerçek kimliğini gizlemiş, inşaatçı ustası olarak gecekondu mahallesinde yaşamaya başlamıştır. Musa’nın aydın kişiliğini çözen Ahmet Usta bir süre sonra onunla yakınlaşır ve mahallede Musa’nın en yakın arkadaşı ve destekçisi haline gelir. Ahmet Usta halk içinde Musa gibi aydınları yapılan baskının nasıl görüldüğünü anlatan bir karakter olarak romanda yer yer analizleriyle karşımıza çıkmaktadır. Bu analizlerde yazar iktidarı ve siyasî çevreyi eleştirir, Musa’yı bu çevrelerin adımlarıyla hareket etmeyen bir aydın olarak görür.

“Bir yurttaşı lekelemek korkunç bir şey. Hele bunu hükümet yaparsa daha da korkunç. Bu hem kanunsuzluk hem de alçaklıktır.” (Musa’nın Gecekondusu, s.38)

Ahmet Usta analizlerini yaparken hiçbir siyasî gruba müdahil olmaz. Yazar bu şekilde halkın adamı olarak gösterdiği Ahmet Usta’nın sözlerini tarafsız bir şekilde aktarmak ister. Bu da Musa’yı daha kuvvetli destekleme ihtiyacından doğmuştur.

“...Ben oldum olası siyaseti sevmem.Şimdiki partiler halkın düşmanıdır. Politikacılar, hiçbir şey vermeksizin halkı siyaset meydanında horoz gibi dövüştürmektedir...” (Musa’nın Gecekondusu, s.110)

Yazar toplumun particiliği bir din olarak gördüğünü ve bu yüzden doğru seçimleri bir türlü yapamadığını Ahmet Usta’nın analizleriyle açıklamaya çalışır. Ahmet Usta, İnönü zamanında görülen yanlışların yine Menderes ve ekibiyle geri geleceğini halkın bu konuda yanıldığını dile getirir.

“...Halk, particiliği çıkarlarını korumaya yarayan bir araç olarak düşünmekten çok, bir din olarak düşünüyor. Bu yüzden de İslamiyetin ilk günlerindeki gibi DP’den olmayan herkes gibi bizler de birer müşrik olarak görüleceğiz.” (Musa’nın Gecekondu, s.110)

Yazar, Ahmet Usta ile yaptığı analizlerden birinde halkın Menderes’i sahiplenmesinin nedenini yirmi yedi yıllık tek parti iktidarının yıkılmasına bağlar. Menderes ve ekibi tek parti iktidarını devirince onca yıl baskı altında bulunan ve yönetimden memnun olmayan toplum DP’yi adeta bir kurtarıcı gibi görmüş ve onu sahiplenmiştir. (Musa’nın Gecekondu, s.236)

Ahmet Usta görüldüğü üzere yazarın fikirlerini okura sunmak için yarattığı dikkate değer bir karakterdir. Halkın içinde yer alması, yardımsever biri olması gibi özellikleriyle okurun sempatisi kazanılmaya çalışılmış ve Musa ile iletilen ana mesajlar Ahmet Usta’nın onaylamasıyla daha etkili bir sunum gerçekleştirilmiştir.

Kemal Umar: Yazarın Musa ile Ahmet Usta’nın karşısına çıkardığı karakterlerden biridir. Gecekondu mahallesinde yaşayan Kemal, DP’nin fikirlerini savunmakta, iktidar yanında olursa ilerde oturduğun evin sahibi olacağını düşünmektedir. Bu hayallerle yaşayan gecekondu mahallesini de yanına çeker ve DP ocağını kurar.

Yazar Kemal karakterini akıllı, iş bitiren ve etrafındaki insanlara yardım etmeye çalışan biri olarak anlatmıştır. Romanda Musa’nın karşısında duran Kemal, yazarın ufak dokunuşlarıyla kimi zaman Musa ile yan yana görünür. Bu durum okuyucuyu etkilemeye çalışan yazarın akıllı bir hamlesi olarak görülebilir. Çünkü karşı tarafı bir konuda ikna etmek için önce yanında durmanız gerekir. Musa da bir zaman Kemal ile DP kongrelerine gider ve onunla yakın ilişkiler kurar. Kemal ise mahallelinin Musa ile arkadaşlıklarına onay vermemesine rağmen onun fikirlerini değer vermekte ve Musa için olumlu düşünmektedir.

d) Dekoratif Unsur Durumundaki Kahramanlar

Dekoratif unsur durumundaki kahramanlar olayların anlatılmasına varlıklarıyla katkı yapan kişilerdir. Olayları yönlendirmezler, ancak varlıkları olayın şekillenmesine yardımcı olur. Mesela, sorular sorarlar. Anlatıcı bunların soruları üzerine düşüncelerini açıklama fırsatı bulur. Romanda Muharrem, Zarife, Salise, Mükerrerem, Mahi Nur, Bekri, Enver, Nükhet, Nergis, Faruk yazarın dekoratif unsur olarak kullandığı kahramanlardır.

1.6 VEDAT TÜRKALİ- BİR GÜN TEK BAŞINA

ÖZET

Bir Gün Tek Başına geçmişte yaşadığı olaylar nedeniyle kendi köşesine çekilen, toplum düzenine uyum sağlayamamış Kenan'ın hikayesini anlatmaktadır. Kenan evli ve bir çocuk babasıdır. Eşi Nermin, Tarih öğretmenliğinden ayrılmış, kendini evine, çocuğuna ve eşine adanmış ideal bir eştir. Bencil ve küçük burjuva yaşamına sahip olan Kenan'ın Çağoloğunda bir kitapçı dükkanı bulunmaktadır. Tezgahtarı Burak ve muhasebecisi Matmazel ile birlikte çalışır. Dükkanın finansmanını Rasim sağlar.

İçki içmeyi ve eğlenmeyi çok seven Kenan bir gün meyhanede Günsel ile karşılaşır. Başlarda Nermin zannettiği Günsel'e giderek büyük bir aşk duymaya başlar. Karısının ve Günsel'e olan aşkının içinde bocalarken, Günsel'in aşkı Kenan'da daha ağır basmaya başlamıştır.

Rasim ve Refika, Kenanların ailecek görüştikleri bir çifttir. Bir gün Rasim, arkadaşı Kenan'a eşiyile birlikte ev ziyaretine gelir. Yanında eşi Refika da vardır. Kendi aralarında Refiş diye seslenirler. Refiş'in burnu yükseklerde olup, değişik erkeklerle birlikte olmaktan haz duyar. Rasim, Kenan'a yeni bir iş teklifinde bulunur. Ankara'da bakanlıklardan birinin atıl durumundaki matbaasını ihaleye girerek alacağını ve işletmesini de Kenan'a vereceğini söyler. Hatta Nermin'in annesi Melahat da bu işe razıdır. “ Biraz para birikimi olduğunu, birkaç da arsası olduğunu onları satıp destek vereceğini” söylemesine rağmen Kenan razı olmaz.

Kenan'ın Günsel ile ilişkisi devam ederken evliliği de çatırdamaya başlamıştır. Günsel yetim ve öksüzdür. Teyzesinin yanında kalmaktadır. Ev, Kocamustafapaşa'dadır. Üç katlıdır. Evde teyzesi ve ağabeyinin oğlu Turgut'la kalmaktadır.

Günsel bir gün eve 39 derece ateşle gelir, hastalanmıştır. Doktor arkadaşı Handan gelip ona iğne yapar. Kenan'la ilişkileri zikzaklar çizer. İki gün araları iyiye bir gün kötü gider. Kısa ayrılıklar sonucunda tekrar birleşip barışırlar. Rasim'in Teşvikiye' deki bir apartmanın teras katını buluşma yeri olarak kullanırlar. Rasim, Kenan'ın Günsel ile ilişkisini öğrenmiştir artık. Her ne kadar vazgeçirtmeye çalışsa da başaramaz. Çok geçmeden eşi Nermin, kocasının gizli ilişkisinden haberdar olur ama içine atar her şeyi. Kocasını başkalarıyla paylaşmaya gönlü razı değildir. Bir gün pişman olup kendisine döneceğini inancını her zaman taşır.

Günsel, kendi yaş grubundaki arkadaşlarla ülkenin siyasî sorunlarını tahlil etmeye başlar. Ülke gerçekleri toplantılarda masaya yatırılır, irdelenir. Polis de boş durmaz. Tutuklanmalar, faşizan baskılar bütün hızıyla devam etmektedir. Sendikalaşmalar gündeme gelir. Sendikalar içerisinde örgütlenmeye önceki yönetimde(İnönü) bile karşı gelindiği, faşizan baskılar yapıldığı hatırlatılır

Kenan, evi ocağı terk etmiştir. Pek nadir gider evine. Kızı Zeynep'e bile soğuk davranır. Zeynep, hastalanmıştır.

Zamanla kitapevinin mali durumu; muhasebeyi tutan Matmazel'in ve satış işlerini yürüten Burak'ın iyi niyetlerine rağmen aksar. Bir gün Günsel'in hapisteki ağabeyi Hasan bir haftalığına izinli olarak çıkıp gelir. Kendisini karmaşanın içinde bulmasına rağmen bütün işçileri ve öğrenci birliklerinin örgütlenmesiyle uğraşır. Kenan da Günsellere gelerek Hasan'la tanışır. Hasan, Kenan' a hoşgörüyü bakarken, Handan ise Nermin'den tarafa yontar.

Ülkedeki siyasî kaos ayyuka çıkmıştır. Her tarafta çalkantılar başlar. Öğrenciler, isyan ederlerken toplumun diğer kesimleri sessizce olanları dışarıdan takip etmektedirler. Hele de o zamanın aydınları, sanatçıları, üniversite akademik kesimleri, parasız pulsuz işsiz kalırız düşünceleriyle kafalarını kuma gömmüşlerdir. Halktan yana değil, yönetimden yanadırlar.

Kenan'ın gittiği lokantada halkın farklı kesimleri; alevi- sünni ayırımında kendilerine yön bulamazlarken; kimileri, Halk Partisini savunur, kimileri de Menderes yönetimini. Kenan ise kurtuluşun partilerde olamayacağını belirtir.

Nermin'in kardeşi Selim, bir gün çıka gelir eve. Matbaa işinin bahane olduğunu kayınpederinden olan mirastan arkadaşı Rasim'in yararlanmak için düzen tertiplendiğini söyler duru. Kenan'ın kafası balon olmuştur. Evde kim varsa kovalar(Rasim, kaynanası, Selim)

Ülke gittikçe kaosa yuvarlanır. Öğrenci ayaklanmaları Ankara' da ve İzmir 'de de bütün hızıyla devam eder. Polis, ateş etmiştir kitleler üzerine. Ölenlerin haberleri gelir İstanbul'a. Etraf sivil polislerle kaynar. Herkes, birbirinden polis diye şüphelenir. Hapishaneler dolup taşmaktadır. Ülke kocaman bir cezaevine dönmüştür. Aydınların duyarsızlıkları irdelenir. Amerika'nın, Kore'ye asker göndermesinden Nike füzelerini ülkeye yerleştirmesine ilgisizlikleri yorumlanır. Sanatçısı, aydını, yazarı, üniversite akademik kesimi hala uyumaktadır. Sadece öğrenciler ve örgütlü işçiler ses getirirler.

Tahkikat Komisyonu(CHP.nin kapatılıp tek parti sistemine geri dönülmesi) tasarısının komisyondan çıkmasıyla öğrencilerin direnişleri daha da ivme kazanmıştır. Polisler ve askerler, tanklarla toplarla halka saldırırlar. Günsel yine içeri düşmüştür. İçerde işkence görür, hakaretlere uğrar. Hücreye atılır. Kenan, tesadüfen de olsa hep olayların dışında kalmış, tutuklanmamıştır. Günsel ve arkadaşları bu yüzden Kenan'dan polis diye şüphelenirler ve ondan uzaklaşırlar.

Beyazıt meydanının işgaliyle üniversiteye polisin girmesi engellenir. Boykotlar hat safhadadır. Hükümetin istifası istenir. Menderes, radyodan konuşmalar yapar. Rusya'yla yakınlaşmaya girileceği söylenir.

Kenan'ın içsel konuşmaları hat safhadadır. Günsel'in tekrar eski arkadaşı Sermet'e döndüğünü, kendisinin dışlandığını düşünür. Eşi Nermin'i de sinirlenerek dövmüştür. Bunun üzerine Nermin, annesinin yanına gider ve Kenan'ın boşanma isteğini kabul eder. Kenan işe yaramayan yalnızları oynamaktadır. Banyoda bileklerini keserek intihar eder.

Günsel Kenan'dan kaçmayı bırakmıştır. Karnındaki bebeği aldırmaı düşünürken son kez Kenan'la konuşmak için iş yerine gitmeye karar verir. Dükkanda Burak'ı görür ve Kenan'ın öldüğünü öğrenir. Bebeği aldirmaktan vazgeçer Kenan'ın mezarına giderek onu hala sevmekte olduğunu belirtir.

ANA OLAYLAR:

- ✓ Kenan hayatını değiştirecek Günsel ile bir meyhanede karşılaşır ve ona aşık olur.
- ✓ Rasim, Kenan'a yeni bir iş teklifinde bulunur. Ankara'da bakanlıklardan birinin atıl durumundaki matbaasını ihaleye girerek alacağını ve işletmesini de Kenan'a vereceğini söyler.
- ✓ Günsel, kendi yaş grubundaki arkadaşlarla ülkenin siyasî sorunlarını analiz etmeye çalışır. Ülke gerçekleri toplantılarda masaya yatırılır, irdelenir. Polis de boş durmaz. Tutuklanmalar, faşizan baskılar bütün hızıyla devam etmektedir.
- ✓ Ülkedeki siyasî kaos ayyuka çıkmıştır. Her tarafta çalkantılar başlar. Öğrenciler, isyan ederlerken toplumun diğer kesimleri sessizce olanları dışarıdan takip etmektedirler

- ✓ Tahkikat Komisyonu(CHP.nin kapatılıp tek parti sistemine geri dönülmesi) tasarısının komisyondan çıkmasıyla öğrencilerin direnişleri daha da ivme kazanmıştır. Polisler ve askerler, tanklarla topraklara halka saldırırlar.
- ✓ Günsel yine içeri düşmüştür. İçerde işkence görür, hakaretlere uğrar. Hücreye atılır.Kenan, tesadüfen de olsa hep olayların dışında kalmış, tutuklanmamıştır. Günsel ve arkadaşları bu yüzden Kenan'dan polis diye şüphelenirler.
- ✓ Beyazıt meydanının işgaliyle üniversiteye polisin girmesi engellenir. Boykotlar hat safhadadır. Hükümetin istifası istenir. Menderes, radyodan konuşmalar yapar. Rusya'yla yakınlaşmaya girileceği söylenir.
- ✓ Günsel'in uzaklaşmasıyla iyice yalnızlaşan Kenan banyoda bileklerini keserek intihar eder. Gün 26 mayıs günüdür.

TEMA:

Bir Gün Tek Başına yaşadığı düzene başkaldırma yetisinden yoksun devrimci bir kahramanın(Kenan), ülkedeki siyasal kargaşa ortamında yalnızlaşmasını ve girdiği özgüven bunalımını anlatmaktadır. Kenan'ın girdiği bunalım içinde ülke darbe sürecine gitmekte ve tüm yaşananlar bir "oyun"⁴⁷ olarak görülmektedir.

ZAMAN:

Romanda 27 mayıs 1960 darbesinden önceki altı aylık süreci vak'a zamanı olarak gösterebiliriz. Romanın başında tam olarak tarih belirtilmese de mevsim kıştır. Romanın son bulunduğu gün ise 26 Mayıs 1960'dır.

Romanın anlatma zamanı ise ilk basım tarihi olan 1976'dır. Yazar yaşadığı dönemi dile getirmiş, düşüncelerini romana dökmüştür. Anlatıcı için öğrenme zamanı vaka zamanı ile iç içedir.

MEKAN:

Romanda en sıklıkla kullanılan mekanlar Günsel'in kocamustafapaşa'daki evi, Kenan'ın evi, Kenan'ın Çağaloğlu'ndaki kitapçı dükkanı, Günsel ile Kenan'ın buluştukları

⁴⁷ Tülin ARSEVEN, "İki Roman, İki Bakış Bir Siyasî Olay: Bir Gün Tek Başına ve İzmir'in İçinde Adli Romanlarda 27 Mayıs Tahlili" Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/9 Summer 2013, p. 1913-1932, Ankara 2013.

Teşvikiye'deki ev, Rasimleri evi ve İstanbul Üniversitesi'dir. Günsellerin evi ile İstanbul Üniversitesi, solcu öğrencilerin toplanma ve buluşma yerleridir.

ŞAHIS KADROSU:

İncelediğimiz önceki romanlarda olduğu gibi bu romanda da şahıs kadrosunu 3 başlık altında inceleyeceğiz. Bu başlıklar, yazarın sözünü emanet ettiği kahraman (yansıma kahraman), olayların ortaya çıkmasında rol alan şahıslar ve dekoratif unsur durumundaki şahıslardır. Buna göre eserin merkezi şahsı olan Kenan, aynı zamanda yazarın sözünü emanet ettiği bir kahramandır. Eserde aktif halde yer alan ve olayların şekillenmesinde rol üstlenen Günsel, Rasim ve Baba olayların ortaya çıkmasında rol alan şahıslardır. Diğer kahramanlar; Nermin, Sermet, Hasan, Selim, Handan, Refika, Şevket, Burak, Matmazel ve Murat ise dekoratif unsur durumundaki kahramanlardır.

Değerlendirmeye geçmeden önce, eserde yer alan kahramanları ideolojilerine göre şöyle tasnif edebiliriz:

Kendisini solcu, devrimci veya ilerici olarak isimlendirenler: Kenan, Günsel, Sermet, Baba, Murat, Şevket, Handan, Hasan.

Eserde sağcı ve iktidar yanlısı şeklinde isimlendirilenler: Rasim, Nermin..

İncelediğimiz diğer romanlardan farklı olarak Bir Gün Tek Başına'da baş kahraman Kenan idealize edilmemiştir. Kenan'ın idealize edilmemesinde yazarın vermek istediği mesajın rolü büyüktür. Kenan özgüveni olmayan, karakersiz bir duruş gösteren Türk aydınını temsil eden bir tip olarak okuyucuyu etkilemekte, onun aşık olduğu Günsel ise olayları daha net gören ve yorumlayan bir tiptir. Arseven'e göre yazarın buradaki amacı Günsel ile olaylara üniversite ve işçi penceresinden bakmaktır.⁴⁸ Kenan ise tüm olayların dışında durmakta, kendisini bu oyunlara kaptırmak istememektedir.

Yazar Rasim ve Nermin de bir tiptir. Yazar Rasim'i kumarbaz, uyanık ve iktidar yanlısı olarak çizerken, Nermin'i de bu grup içinde görmektedir. Nermin evine ve ailesine bağlılığıyla olumlanırken, Vatan Cephesi'ne yazılması ve devletin kasasından illegal şekilde yararlanmak istemesiyle yazar tarafından dışlanmış bir tip haline gelmiştir.

⁴⁸ Tülin ARSEVEN, "İki Roman, İki Bakış Bir Siyasî Olay: Bir Gün Tek Başına ve İzmir'in İçinde Adli Romanlarda 27 Mayıs Tahlili" Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/9 Summer 2013, p. 1913-1932, Ankara 2013.

Baba da dış dünyadan devrimci hareketi temsil eden tiptir. Yazar söylemlerini daha tutarlı ve etkili söylemek için bu Baba'yı kullanmıştır. Kenan ve Günsel'in olaylar hakkında bir fikir sahibi olmak için sürekli Baba'yı ziyaretleri ve Baba'nın olaylar içinde tüm diğer kahramanlardan daha geniş yorumlar ve analizler yapması bu söylemi doğrular.

a)Yazarın Sözü Emet Ettiği(Yansıma) Kahraman:

Kenan: Romanın merkezinde bulunan kahramandır. Evli bir çocuk babası Kenan'ın başlangıçta mutlu bir yaşamı var görünse de, içinde bulunduğu düzen onu huzursuz etmekte, romanın ilerleyen kısımlarında giderek yalnızlığa itmektedir.

Gençlik yıllarında yediğı bir tokat nedeniyle devrimci kimliğı zedelenenmiş olan Kenan'ın, Günsel ile tanışması hayatını değıştirmiştir. Nermin'e olan aşkı ile Günsel'e olan aşkı arasında bir süre bocalasa da, Günsel'in kararlı yapısı ve etkili kimliğı onu Günsel'in yanına çeker. Günsel'in eylemci kimliğı ile hayatına bir yön vermeye hazırlanan Kenan'ın kaderi, onun polis zannedilmesiyle tamamen değışir. Eşi Nermin başlangıçta boşanmamakta kararlı iken, Kenan'dan yediğı dayak üzerine boşanmaya karar verir. Bunun üzerine romanın sonlarında iyice yalnızlaşan ve hiçbir zaman bir eylem adamı olamayan Kenan kendi canına kıyar ve hayatına son verir.

Diğer romanlarda gördüğümüz yansıma kahramanların idealize edilme durumu bu romanda karşımıza çıkmaz. Aksine Kenan roman boyunca idealize edilmemiş, karaktersiz ve bunalım içerisindeki kahramanın diliyle okuyucuya mesaj verilmek istenmiştir. Romanda Kenan'ın güvensizliğı yazar tarafından tüm aydınlara verilen bir mesaj olarak görülür. Kenan hiç kimseye güvenmemekte, etrafındaki insanlara inanmamaktadır.

Kenan'ın kimliğıyle yazar 1960 darbesine götüren süreci gözler önüne sermektedir. Kenan umutsuz, inancını kaybetmiş bir kahramandır. Yazarın böyle bir kahramanı romanın merkezine oturtması vermek istediğı ana fikir ile ilgilidir. Bu yüzden yazar söyleyeceğı fikirleri duyarsızlaşmış bir aydın olan Kenan'ın zihninden aktarır.

Vedat Türkali kendisinin komünist olduğunu ifade eder. Romanlarında da bunu vurgulamaktadır. Kenan'a değışmenin devrimle olacağını düşündürmektedir. Değışme devrimle olacaktır fakat ülkenin bir türlü değışmemesinden de yakınılmaktadır.

“Değişmeyen tek yasa değişmektir. Eskiyen yıkılacak, yeniye bırakacaktır kendini. Bu değişme ancak devrim yoluyla...Değişmeyen tek şey değişmektir de bu ülke niye değişmez?”.⁴⁹

Türkali romanda muhalefeti de eleştirmekte, DP iktidarına karşı yetersiz görmektedir. Bu durum Kenan tarafından aktarılır:

“Amerika’da Türk Basın rejimine çatan yayınlar vardı. Muhalefet durumu protesto ediyordu. Beceriksiz çırpınmalarla bir şeyler yapıyor görünmekten öte bir varlığı da yoktu muhalefetin.” (Bir Gün Tek Başına, s.130)

Yazar Kenan aracılığıyla alevî –sünnî ayrışmasına da romanda yorum getirmiştir. Yazara göre böyle bir ayrışma tamamen uydurmadır.

“Alevîler üstüne çok şey durmuştu Kenan. İyi şeylerdi çoğu; dayanışmaları, insancıl sevgileri, hoşgörülerini... Çoğu ezilmişlikten gelen bir sürü karalamalar... Horlamalar... Sonra Sünnîlere besledikleri düşmanlık, ettikleri, etmek istedikleri kötülük üstüne abartılmış öyküler. Halk arasında, Sünnî halk arasında daha çok bu sonuncular yaygındı. Kızılbaş sözünün nasıl ağır bir suçlama, bir sövğu olduğunu iyi bilirdi Kenan...Hele Konya’daki öğretmenlik yıllarından...Parça parça etmişler insanları, ustalıklı düşman etmişler...”(Bir Gün Tek Başına, s.256)

Yazar o dönemlerde görülen ekonomi uygulamalarındaki yanlışlıkları da romana taşır. Toplum kimin tarafında yer alacağını bilemez durumdadır. Kenan’ın tanıştığı Salih adındaki kahramanla bunlara yer verir. Halk yazara göre bir tek İsmet Paşa’yı tutmaktadır. Çünkü parti içlerinde yanlış işler yapan insanlar bulunur. Kenan dinledikleri karşısında tedirginlik duymaya başlar.

“-Siz Halk Partili misiniz?

-Değilim, dedi. İsmet Paşa’yı tutarım...Ne yapayım dedi. Bir bölük hırsız da Halk Partisi’nde bekliyor, pusuda!.. Yarının hırsızları....E bir İsmet Paşa’yı tutmazsak hepten yanar bu millet. Kimi tutacağız? “ (Bir Gün Tek Başına, s.399)

⁴⁹ Vedat Türkali, *Bir Gün Tek Başına*, Cem Yayınevi, İstanbul, Aralık 1976, s.10; (Çalışmamızdaki sayfa numaraları eserin bu baskısına aittir.)

Yazar ihtilalden önce yaşanan olayların bir kurgu olduğunu düşünmektedir. Menderes'in Sovyetlere yanaştığı için ülke için de bir kargaşa yaratılmak istendiğini vurgulamaktadır. Bütün bunları Kenan, öğrenci olayları içinde yer alan Günsel'e açıklar:

“Tam Menderes Sovyetler'e yanacaşağı sıra özgürlük ayranı kabardı birilerinin. Bilmem nasıl yutuyoruz bu oyunu?..” (Bir Gün Tek Başına, s.522)

b) Olayların Ortaya Çıkmasında Rol Üstlenen Kahramanlar:

Günsel: Romanda Kenan'dan sonraki en önemli ikinci kahraman olarak göze çarpan Günsel aslen Sivaslı bir kızdır. İstanbul Üniversitesi'nde Felsefe okumakta ve tezini jüriye kabul ettirmeye çalışmaktadır. Devrimci bir kimliğe sahip olan Günsel'in ağabeyi hapistedir. Kendisi teyzesinin yanında kalmakta, geçimini sağlamak için iş aramaktadır. Arkadaşı Sermet'le gittiği meyhanede Kenan'la karşılaşır ve ona karşı büyük bir aşk duymaya başlar. Zamanla ilişkileri gelişir ve romanın sonunda Kenan'dan hamile kalır.

Günsel, Kenan'ın pasif devrimciliğinin tam aksine, aktif, düşüncelerini eyleme dönüştürebilen bir devrimci kimliğine sahiptir. Sözlerinde ve geliştirdiği vizyonda asla bir sapma ve cayma görülmez. O kesin ve nettir. Düşünceleri açıktır. Başkalarından etkilenmez. Kendi düşüncesinin doğru olduğunu tüm roman boyunca iddia eder. Onun bu yönü Kenan'ı etkilemektedir.

Günsel yazarın pasif, olayları dışarıdan yorumlayan ve net göremeyen aydın kesimin karşısına çıkarttığı bir kahramandır. Yazar Kenan'la buluşturduğu bu kahramanı ile siyasî kargaşalardan ve düzenden bunalan kesime bir mesaj vermektedir.

Günsel tüm inancı ile devrime inanırken, olayların arka planını göz ardı etmekte, onu uyarmak da Kenan'a düşmektedir. Günsel'in bu yönü ile yazar, 60 Darbesi'ne gidilen süreçte üniversite gençliğinin birtakım odakların oyununa geldiğini romanda gözler önüne sermektedir.

Roman boyunca yazar, Günsel'in aktardığı fikirler vasıtasıyla Kenan gibi düşünenleri eleştirmektedir. Yazara göre aydınların pek çoğu devrimi edebiyatın sınırları içinde düşünür. İnsanların her şeyi kitap okuyarak görmelerini isterler. Burada hata yapmaktadırlar. Çünkü Fransız devrimini vücuda getirenler, Balzac okumayanlardır.

“-Devrimi edebiyatın sınırları içinde düşünüyorsunuz da ondan, dedi. Fransız devrimini yapanlar, 17 devrimini, Çin devrimini yapanlar hep bu Balzac okumayanlar!.. Ola ki hiç okumayanlar.” (Bir Gün Tek Başına, s.108)

Yazar, İsmet Paşa'nın söz konusu dönemdeki politikasını Günsel'le eleştirmektedir. İktidarın İsmet Paşa'nın ölümünü istediği söylentileri romanda işlenir. Kenan'ın Günsel ile diyalogunda İsmet Paşa'nın da politikasının beğenilmediği gösterilmektedir.

“-Uşak valisi emir vermiş İnönü'yü öldürmeleri için...Ecelleri geldi ne halt edeceklerini bilmiyorlar...Bize ne yapmaz bu herifler, dedi İsmet Paşa'yı öldürmeğe kalktıktan sonra!..” (Bir Gün Tek Başına, s.84)

Türkali'ye göre baskıcı yönetimin giderek arttığı o yıllarda, insanların bir araya gelmesi, fikir alışverişinde bulunması çok önemlidir. İnsanlar “örgüt” kelimesinden bile ürkmekte kendi içlerine kapanmaktadırlar. Yazar o yılları yazdığı romanında Günsel ile toplanmanın ve buluşmanın önemini anlatmakta, insanları uyarmaktadır. (Bir Gün Tek Başına, s.177)

Türkali'nin roman içinde serpiştirdiği eleştirilerinden akademik camia da nasibini almaktadır. Üniversitedeki yaşamını düşünen Günsel büyük hayallerle geldiği üniversitenin insanı cahilleştirdiğini, toplum sorunlarıyla ilgilenmediğini düşünür. Ona göre fakülteler “Gulyabani üreten Kalpazanlar Şirketi”dir.

“Peki bu fakültelerin hiç mi ilişkisi yok toplum sorunlarıyla? Tarih, felsefe, sosyoloji, edebiyat toplum dışı şeyler mi? Dünyadan habersiz, koridorlarda dolaşan, anfileri dolduran, çoğu yarının öğretmeni bu kızılı oğlanlı kalabalık, birbirlerini yıpratmak için çevirdikleri dolaplar öğrencilerin ağızda kerlikerli öğretim üyeleri, acımalı bir öğürtü uyandırıyordu insanda. Fakülte değil, geri zekalı sağırlar, dilsizler yurdu!” (Bir Gün Tek Başına, s.375)

Yazar DP iktidarının 6-7 Eylül olaylarını komünistlere yıkmaya çalıştıklarını düşünmektedir. Dinamo'nun incelediğimiz romanında da gördüğümüz bu durum Bir Gün Tek Başına'da da Günsel vasıtasıyla işlenmektedir.

“Hükümetin –Demokratların- kışkırtmalarla gizli oyunlar peşinde olduğu söylentileri yaygındı. 6-7 Eylülü komünistlere yıkmaya çalışmadılar mı? Binlerce kişiyi tutuklamışlardı suçsuz; belli ki iyice kötüye götüreceklerdi işi. Bereket mecliste İnönü bozmuştu oyunlarını.” (Bir Gün Tek Başına, s.386)

Baba: Romanda Günsel ile Kenan'ın sürekli ziyaret ettikleri hocalarıdır. Yazarın gelişen olayları daha üst perdeden yorumlamak için romanda çizdiği bu kahraman, fikirlerini genel çerçeveden ve geniş bir pencereden aktarır.

Romanda Baba ile eleştirilen ilk nokta ülkenin DP eliyle ekonomik olarak batırılması ve bunun finans kapital ortaklığının bir oyunu olmasıdır.

“-Yeni bütçe dolayısıyla istatistikleri karıştırıyorum bugünlerde. Sayılara bakıyorum. Tıpkı Osmanlı'nın son günleri...Sığınmışlar düvel-i muazzamaya. Ağzının içine, eline bakıyorlar. Süründürmeye bayılır onlar da...Yüz yıla yakın var ki, ülkede dönemselleşti bu. Tam böyle anlarda, birilerinin ayranı kabarır. Duman ederler ortalığı...Vatan, millet derken bir bakarsınız eski hırsızlar yine yerlerini almışlar. Bir tür oyun. Tefeci, bezirgân, finans kapital ortaklığının indi bindi oyunu. “(Bir Gün Tek Başına, s.100-101)

Baba bunları söylerken içerde harcanan paranın da Amerika'nın çıkarına harcandığını söylemektedir. Bunun bir türlü finans kapital oyun olduğunu, yardım diye dışarıya el açtıranların, bir taraftan yardımı esirger görünerek ülkeyi süründürdükleri bir taraftan da yardımın en büyüğünü yine kendilerinin kopardığını belirtmekte, tüm bunların sonunda da olanın yine ülkeye olduğunu savunmaktadır. *(Bir Gün Tek Başına, s 101.)*

Yazar, ülkedeki kapitalist sistemini gücünü sorgulamakta, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren nasıl geliştiğine dair cevapları da Baba aracılığıyla vermektedir.

“Mustafa Kemal komprador burjuvaziye vurdu. Pré-capitalist tefeci-bezirgân yapıyı değiştiremedi. Devletçiliğimiz, hangi iyi niyetle yapılmış olursa olsun, bu zümrelerin egemenliğini pekiştirmekten, göbeklerinden bağlı oldukları finans kapitali semirtmekten başka işe yarayamazdı. İş Bankası grubunun gücü buradan geliyor.” (Bir Gün Tek Başına, s.102)

Baba'ya göre ülkedeki kapitalistlere gücü sivil-asker bürokratların dar görüşlülüğü ile Stalin'in Türkiye yönelik hamleleri vermiştir. Kapitalizm o kadar güçlü hale gelmiştir ki, İş Bankası grubunun baş mimarı Celal Bayar'ın ülkenin başında bulunması, rastlantıdan ibaret değildir. *(Bir Gün Tek Başına, s.102)*

Roman içerisinde Baba tarafından yapılan analizlerden bir diğerinde aydın ile milletin birbiriyle kaynaşmadığı dile getirilir. Yazar ülkede sınıf kavramının bulunduğunu bununla birlikte aydınının bu sınıfla buluşamadığını ifade eder.

“Ülkede sınıf yok değil, bizim aydınımız sırtını vermesini bilmez sınıfa... Dramı da bu...Toplumu sınıflar değiştirir, kişiler değil ki...”(Bir Gün Tek Başına, s.103)

Yazar bu kopukluğun yüzyıllar öncesinde oluştuğunu ve günümüze kadar sürüp geldiğini düşünmektedir. Baba'nın ifadesiyle yazara göre ileri aydın da bugün halktan kopmuştur. Bu ayrılığın nedenini yalnız devlet baskısı ve yasakları olduğunu düşünmez yazar, ona göre aydın yapısıyla da halktan ayırır. Bu yapıya duygu, düşünce, inanç ve en önemlisi dilin girdiğini düşünmektedir. *(Bir Gün Tek Başına, s.367-368)*

Baba iktidarın Amerika'yla yakınlaşmasını ciddi bir aşama olarak yorumlar. Yalnız Türkiye'nin ABD'yi Sovyetlere yaklaşmakla tehdit etmesinin zor olduğunu, bunun bedelinin ağır olabileceğini belirtir.

“-Belki de asıl şantaj politikasına şimdi başlıyorlar, dedi. Bu deyim yillardır Batı diplomasisi Fatin Rüştü için fısıldayıp duruyordu. Amerika'ya kapalı şantajdan açık şantaja demek. Güç biraz!.. Pahalı ödetirler. Hani, eceli gelen köpek cami duvarına...derler. Bunlar daha da kötüsüne geçtiler: Kilise duvarına!..” (Bir Gün Tek Başına, s.363)

Yazar dönemin aydınlarını ağır bir dille eleştirmektedir. Yabancı ülkelerin aydınlarının görülen yanlışlar karşısında susmadığını ifade eden Türkali, Fransa'nın Afrika'da Sahra çölündeki atom denemesini birçok ülkede aydınların eleştirdiğini, bizde ise tek bir satır yazı çıkmadığını ifade etmektedir. Türkiye'de aydınlar yazara göre korkaktır.

“-Susarlar, dedi Baba, çünkü tek bir özelliği vardır bizim aydınımızın, ortak yanı tümünün: Korkar. “(Bir Gün Tek Başına, s. 365)

Yazar komünist aydınların korktukları için farklı göründüklerini de savunmaktadır. Buna da Baba'nın sözlerinde bir örnek verir:

“Sözgelimi Peyami Safa bal gibi komünisttir, korkusundan tam karşıtı görünür.” (Bir Gün Tek Başına, s.366)

Yazara göre düzeni kökünden değiştirmek isteyenlere ağır cezalar verilmiş ve hep engel olunmuştur. Bu durumun Osmanlı'dan beri devam edegeldiğini belirten yazar, ileriye gösterenlerin, savunanların yanlarından hep kaçıldığını ifade eder. Ona göre faşizm bizim toplumumuzda kendine özgü bir şekilde sürüp gitmektedir.

“ –Düzeni kökünden değiştirmek bilincine varanlara da kan kusturulmuştur...Eskilerde canına kıyan materyalist Beşir Fuat'tan beri, vebalı gibi yanından kaçılmıştır hep en doğruyu, en ileriye görenlerin, savunanların.” (Bir Gün Tek Başına, s.367)

Yazarın eleştirdiği bir diğer noktada Osmanlının halkla bütünlük kuramamasıdır. Yazara göre Osmanlı sarayda kurduğu Arapça ve Farsça yoğunluklu dille halktan ayrılmıştır. Bugün sarayın yarattığı Bakî, Nef'i , Naîli'den çok Yunus, Karacaoğlan ve Pir Sultan Abdal tanınmaktadır. (Bir Gün Tek Başına, s.369)

Yazar romanın yazıldığı dönemde aydınla halkın Osmanlı'dakinden daha fazla olduğunu düşünür. Ona göre Mustafa Kemalçiler Cumhuriyetin ilk yıllarında Osmanlı'ya karşı olmalarına rağmen halkla aydının arasını iyice açmışlardır. Yazar inkılapları da bu noktada eleştirmektedir.

“Değişmeyen, tefeci-bezirgân-finans-kapital düzeninde çiğnenen, ezilen, sömürülen halkın, şapka giymeye, lâtin harfini kullanmaya, kızını okula göndermeye, karısını çarşafsız gezdirmeye zorlanması, bunları savunan aydınla halkı kanlı bıçaklı etmekten ne sonuç verdi?” (Bir Gün Tek Başına, s.366)

Rasim: Kenan'ın arkadaşıdır. Elmadağı'nda bir yazıhanesi bulunan Rasim, bir yahudiyle ortaktır. Amerikalılarla sıkı bir işbirliği bulunan Rasim'in elinden her iş gelmektedir. Mevcut yöneticilerden hepsini tanır.

Yazar Rasim'i Kenan'ın karşısında bir kahraman olarak çizmiş, Rasim'le Kenan'ı çoğu zaman eleştirmiştir. Bu bakımdan Rasim, Kenan'ın karmaşık dünyasını çözen, ancak onu mevcut düzene çeken biridir. Kenan'ı eşini bırakmaması konusunda uyarır, ve sosyalizmi sorgular. Tüm bunları Nermin'den kazanacağı para için yapmaktadır.

“-Zavallıların bir tek güvenci sensin...Sen de vur tekmevi bakalım..Bir de insanlıktan, vidandan söz açarsınız...Sizin Bolşevik vicdan bu demek? Bu alçaklığımla ben yapamam!” (Bir Gün Tek Başına, s.206)

c) Dekoratif Unsur Durumundaki Kahramanlar

Dekoratif unsur durumundaki kahramanlar olayların anlatılmasına varlıklarıyla katkı yapan kişilerdir. Olayları yönlendirmezler, ancak varlıkları olayın şekillenmesine yardımcı olur. Mesela, sorular sorarlar. Anlatıcı bunların soruları üzerine düşüncelerini açıklama fırsatı

bulur. Romanda Nermin, Sermet, Hasan, Selim, Handan, Refika, Şevket, Burak, Matmazel ve Murat yazarın dekoratif unsur olarak kullandığı kahramanlardır.

1.7 ATTILA İLHAN-YARAYA TUZ BASMAK

ÖZET

Yıl 1950/51. Yer Kore. Üsteğmen Demir, Takviyeli Keşif Kolunun komutanıdır ve Woman Boğazını ele geçirmiştir. Gerillalara karşı başarılı savunmalar yapan Demir oldukça başarılı bir askerdir. Kore’de tıpkı kendi vatanını savunur gibi savaşıır. Bir çatışma sırasında çok sevdiği arkadaşı Yüzbaşı Cevdet’i kaybeder. Bunun etkisiyle Zizi Yüzbaşı ile birlikte Tokyo’ya beş günlüğüne Cephe gerisi iznine gönderilir. Zizi Yüzbaşı, Demir’i Tokyo’nun barlarına götürür. Bir gecede “Geisha House”lardan birine götürür. Orada Mamasan Shamisen ile tanışır.

Tokyo dönüşü Demir yine birliğin başına komutan olarak geçer. O gece Çinlilerle bir çatışmaya girer. Çatışma gecesinin sabahı onu ve o civarda bulunan bütün komutanları “baba” Saffet adlı Binbaşı brifinge çağırır. Saat 22: 00 sularında Üsteğmen Demir brifing yapılacak çadıra gider. Çadıra girer girmez bir patlama sesiyle kendini yerde bulur ve kendisinden geçer. Olay Üsteğmen Demir’in çadıra girmesiyle brifinge başlamak için bir kasanın üstüne oturan Yüzbaşı Halil Çayan’ın, kasaya kurulan bubi tuzağını faaliyete geçirmesiyle vuku bulur.

Yüzbaşı Halil Çayan derhal ölür. Diğer komutanlar ise ağır yaralı olarak kurtulurlar. Üsteğmen Demir önce Amerikan Sahra Hastanesine kaldırılır. Daha sonra ise Pusan’daki İsveç Hastanesine gönderilir. Üsteğmen Demir iki yerinden ağır yara almıştır: başından ve kasıklarından. Pusan’daki doktorlar Demir’in kendisine gelmesini bir türlü sağlayamadıkları dolayısıyla yarasının ne derece ağır olduğunu kavrayamadıkları için onu Tokyo’daki hastaneye gönderirler. Demir orada kasiğinden ameliyat olur.

Üsteğmen Demir iyi bir bakım sayesinde iyileşir. Yalnız doktorlar kasiğindeki derin yara ile fazla ilgilenirken daha da ağır olan alındaki yara ile pek ilgilenmezler. Bu yaranın ciddiyetini ise ancak Demir, ağır baş dönmeleri geçirince fark ederler.

Demir’in Kore’ye geliş amacı: bir Türk ve bir asker büyük başarılar kazanıp, muzaffer bir başkomutan olarak ün yapıp geriye kalan hayatını büyük bir gururla geçirmektir fakat aslında işin aslı hiç de düşündüğü gibi değildir. O aldanmıştır.

Demir Türkiye'ye dönünce Kore'deki başarılarından ötürü Amerika ona Silver Star Madalyası verir. Ayrıca rütbesi Yüzbaşılığa yükseltilir.

Demir Türkiye'ye dönünce bir müddet annesinin yanına Bursa'ya gider. Orada kaldığı süre içinde Kore'den arkadaşı Kore gazisi Yarbay "Baba" Saffet ile karşılaşır. Yarbay "Baba" Saffet de Demir'in yaralandığı pusuda yaralanmış ve bacağını kaybetmiştir. Bu yüzden malulen emekli edilmiştir. Demir bir gün çekmecesinde kurdeleye bağlanmış, İstanbul'dan gönderildiği üzerindeki pullardan anlaşılan bir deste mektup bulur. Bu mektupları Yarbay "Baba" Saffet'e okutur. Ve bu mektupların annesi ve Hayrullah amcası arasında yaşanan aşkın belgeleri olduğunu üzümlere öğrenir. İstanbul'a dönen Demir uzun süre bu "aldatılmışlığın" etkisiyle Bursa'ya uğramaz. Kore'de aldatılmışlığın etkisiyle içinde açılan derin yaranın içten içe kanadığını hisseder.

İstanbul'a giden Demir orada Zizi Binbaşı ile karşılaşır. Onun sayesinde Birlik gazetesinin muhabirlerinden gazeteci Ümid Ersoy ile tanışır. Bu rastlantıyı daha sonra şöyle hatırlar: "Bir insana rastlamak bazen bir hayatı değiştirir. ". Çünkü Ümid'e her şeyi değil ama birçok şeyi borçludur.

Ümid, Kore Savaşı sonrası savaşın iç yüzünü ve orada dönen dolapları ortaya çıkarmak ve dönemin hükümetinin hatalarını gözler önüne sermek amacıyla Kore gazileriyle bir röportaj yapar. Bu yüzden Demir ile tanışır. Zamanla aralarında duygusal anlamda bir yakınlık olur. Birlikte olmaya başlarlar. Aslında Ümid Demir'in hayallerini süsleyen kadın portresinden çok farklıdır. O hep makyajı ve giyimiyle son derece bakımlı herkesin özenerek baktığı bir kadın istemektedir. Ümid ise tersine son derece sade ve Avrupai bir kadındır.

Demir Ümid'le tanışmasından sonra yine Zizi Yüzbaşı sayesinde ihtilalci subaylarla tanışır. Zamanla da onlardan biri olur. Zaman geçtikçe ortalık iyice alevlenmiştir. Hükümetin askerler hakkında verdiği olumsuz demeçler askerleri iyice rahatsız eder, hükümetin iç ve dış politikadaki tutumları öğrencileri iyice kızdırır. "ihtilalci subaylar" iyice ihtilal düşüncesinde birleşir ve çeşitli planlar yapmaya başlarlar.

Demir Yassıda Davaları sırasında irtibat bürosunda görevlidir. Davaları yakından takip ederek “ihtilalci subay” arkadaşlarına rapor halinde sunmaktadır.

Bu süre içinde Barones (Ümid) gazetesinde yazdığı hükümet aleyhine bir yazı sebebiyle hapis cezası alır. Bunu üzerine güvenlik için Demir bir pansiyona yerleşmeye karar verir. Halim Hacıbeyoğlu adında kimsenin tanımadığı bir tiyatroçunun evinin bir odasını kiralar. Orda kaldığı süre içinde ev sahibesi olan Suat Hanım’a karşı güçlü duygular hisseder. Zamanla onunla samimiyet kurmaya başlar. Ümid de onunla tanışır ve çok yakın iki arkadaş olurlar. Ümid ne kadar düzensiz bir kadınsa, Suat o kadar düzenli ve bakımlıdır. Bunlar Demir’i çok etkiler.

“İhtilalci Subaylar” 26/27 Mayıs gecesi ihtilali yapmaya karar verirler. Tüm birliklere gitmesi gereken haber gider ve tüm hazırlıklar tamamlanır. 27 Mayıs saat 03: 00’da ihtilalin yapıldığı TRT Ankara radyosundan anons edilecektir. Fakat saat 03.00 olduğunda Ankara’dan ses çıkmayınca ihtilal TRT İstanbul radyosundan ilan edilir. Hükümet devrilir. İkinci bir emre kadar karakollarda dahil olmak üzere tüm kamu kuruluşları askerine eline geçer. Sokağa çıkma yasağı konur. Hükümetin başları yakalanır ve yargılanmak üzere mahkemelere sevk edilir.

Suat bu sırada kocası Halim Bey’den ayrılma kararı alır. Küs olduğu annesiyle tekrar barışarak, onun yardımıyla bir yalı alır. Ümid ile samimiyeti gittikçe artmaktadır. Demir de zaman zaman onların yanına giderek hoş vakit geçirir ve ihtilalin getirdiği stresi üzerinden atar.

Demir, 30 Ağustos 1960’da binbaşılığa yükselir.

İhtilal uzadıkça askerler arasında ikilikler çıkmaya başlar. Bir grup ülke yönetiminin derhal sivillere bırakılmasından yana iken bir diğer grup ise Atatürk’ün başlattığı ve tam olarak tamamlayamadığı tüm yeniliklerin tamamlanıp ondan sonra yönetimin sivillere devredilmesinden yanadır. Demir ve arkadaşları “ihtilalin karıncaları” (Zizi Binbaşı da bu gruptan) ikinci görüşe sahip grubun başlarındadır. Nitekim sonuç birinci görüşe sahip olan askerlerin dediği gibi olur ve ikinci grupta olan askerler de aranmaya başlar.

Demir sonradan aslında yaptıkları ve birçok umutlar bağladıkları ihtilalinde sadece hükümeti devirip yerine başka bir partinin hükümet kurması için olduğunu anlar. İşin içinde aslında NATO'nun da büyük çıkarlarının olduğunu anlaması ona ikinci bir darbeyi indirir. Demir ve arkadaşları bir kez daha aldatılmıştır. Bu aldatılmışlık Kore savaşında açılan yaranın bir kez daha feci şekilde kanamasına yol açmıştır.

Yönetime sivillerin gelmesi sonrası, “Zizi” Albay, nişanlanır ve Madrid’e ataşemiliter yardımcısı olarak gider. Yine ihtilalin baş adamlarından Albay Dünder da ataşemiliter olarak atanır. İçinde Binbaşı Demir'in de olduğu bir grup asker askeri mahkemeye sevk edilmek üzere aranır.

Demir bir müddet Suat'ın yeni aldığı yalıda gizlenir. Daha sonrada 24 Aralık 1960'da emekliye ayrılır.

ANA OLAYLAR:

- ✓ Demir Kore Savaşı'na katılır. Orada cesur bir şekilde vatanını korur gibi savaşır. Yaralanır ve gazi olarak Türkiye'ye döner.
- ✓ İstanbul Üniversitesi öğrencileri devleti boykot etmek için üniversite bahçesinde birleşir ve sessiz oturma eylemi yaparlar. Poliste olaylara müdahale etmek için üniversitenin bahçesine girer. Polisi gören öğrenciler hiddetlenir ve olaylar büyür. Rektörün de göz altına alınmasıyla olaylar iyice büyür. Asker olaya müdahil olur ve ortalık sakinleşir. Rektörün serbest bırakılmasıyla olaylar iyice durulur.
- ✓ Türkiye'ye dönen Demir Zizi Yüzbaşı sayesinde ihtilalci subaylarla tanışır. Zamanla da onlardan biri olur. Zaman geçtikçe ortalık iyice alevlenmiştir. Hükümetin askerler hakkında verdiği olumsuz demeçler askerleri iyice rahatsız eder, hükümetin iç ve dış politikadaki tutumları öğrencileri iyice kışkırtır. “ihtilalci subaylar” iyice ihtilal düşüncesinde birleşir ve çeşitli planlar yapmaya başlarlar.
- ✓ “İhtilalci Subaylar” 26/27 Mayıs gecesi ihtilali yapmaya karar verirler. Tüm birliklere gitmesi gereken haber gider ve tüm hazırlıklar tamamlanır. 27 Mayıs saat 03: 00'da ihtilalin yapıldığı TRT Ankara radyosundan anons edilecektir. Fakat saat 03.00 olduğunda Ankara'dan ses çıkmayınca ihtilal TRT İstanbul radyosundan ilan edilir. Hükümet devrilir.

- ✓ İhtilal uzadıkça askerler arasında ikilikler çıkmaya başlar. Bir grup ülke yönetiminin derhal sivillere bırakılmasından yana iken bir diğer grup ise Atatürk'ün başlattığı ve tam olarak tamamlayamadığı tüm yeniliklerin tamamlanıp ondan sonra yönetimin sivillere devredilmesinden yanadır. Demir ve arkadaşları “ihtilalin karıncaları” (Zizi Binbaşı da bu gruptan) ikinci görüşe sahip grubun başlarındadır. Nitekim sonuç birinci görüşe sahip olan askerlerin dediği gibi olur ve ikinci grupta olan askerler de aranmaya başlar.
- ✓ Demir sonradan aslında yaptıkları ve birçok umutlar bağladıkları ihtilalinde sadece hükümeti devirip yerine başka bir partinin hükümet kurması için olduğunu anlar. İşin içinde aslında NATO'nun da büyük çıkarlarının olduğunu anlaması ona ikinci bir darbeyi indirir. Demir ve arkadaşları bir kez daha aldatılmıştır. Bu aldatılmışlık Kore savaşında açılan yaranın bir kez daha feci şekilde kanamasına yol açmıştır.

TEMA:

Romanın ana teması Binbaşı Demir Çukurcalı'nın memleketin yararına diye giriştiği çeşitli eylemler (Kore Savaşı ve 27 Mayıs İhtilali), bu eylemlerin dayandığı çıkarları anlamasına kadar geçen süreç ve bu süreç içerisinde Binbaşı Demir'in başından geçen olaylar karşısındaki tutumudur. Roman bir aldatılmışlığın romanıdır. Kore Savaşı'nda aldatılan Binbaşı Demir, ihtilalde de aldatılmıştır. Eserin son sayfalarında bu aldatılmışlığı Binbaşı Demir kendisine haykırmaktadır:

“...harb ediyorum, başkasının harbi, ihtilal yapıyorum, başkasının yararına: kendi yarama tuz basayım derken başkasının yarasına tuz oluyorum...” (Yaraya Tuz Basmak, s.528)

ZAMAN:

Romanda vaka zamanı 1950 Kasımında başlar ve Binbaşı Demir'in emekli sevk edildiği 24 Kasım 1960'a kadar devam eder.

Romanın anlatma zamanı ise ilk basım tarihi olan 1978'dir. Dolayısıyla yazar yaşadığı bir dönemi dile getirmekle birlikte düşüncelerini bu dönemden yaklaşık 18 yıl sonra kaleme alabilmiştir. Anlatıcı için öğrenme zamanı vaka zamanıyla farklılık gösterir. Çünkü yazar

derin ihtilal tahlillerine girişmiş, dönemin sonrasında konuşulan fikirleri de romanda yazmıştır.

MEKAN:

Romanda birden fazla mekan söz konusudur. Genel olarak olaylar Ankara ve İstanbul'da geçmektedir. Demir'in memleketi Bursa, savaşın yaşandığı Kore (Woman Boğazı, Seul), Tokyo romanda yer alan mekanlardandır.

Romanda yer alan özel mekanlar ise Ümid'in evi, Halim Bey'in evi, Suat'ın yeni aldığı yalı, Demir'in annesinin evidir. Anlatıcı mekanları anlatırken geniş tasvirlerle yer vermiş, en derin ayrıntıları romanında çizmeyi başarmıştır. Mekanların dönemlere ve nesillere göre yaşadığı değişimi romanda başarılı bir şekilde kurgulamıştır. (Demir'in memleketindeki evinin durumu Rasim Efendi döneminde ve onun ölümünden sonraki dönemde oldukça farklıdır.

ŞAHIS KADROSU:

Bu romanda da aynı Sancı'da olduğu gibi siyasî kişilikleri ile ön plâna çıkan şahıs kadrosunu, eserde üstlendikleri rollere göre üç grupta inceleyeceğiz. Bunlar, yazarın sözünü emanet ettiği kahraman (yansıma kahraman), olayların ortaya çıkmasında rol alan şahıslar ve dekoratif unsur durumundaki şahıslardır. Buna göre eserin merkezi şahsı olan Üsteğmen Demir, aynı zamanda yazarın sözünü emanet ettiği bir kahramandır. Eserde aktif bir şekilde yer alan ve olayların şekillenmesinde rol üstlenen Ümid, Zizi Yüzbaşı, Binbaşı Erkanlı, Yarbay Saffet, Suat, Ahmet Ziya olayların ortaya çıkmasında rol alan ve yazarın düşüncelerini aktaran şahıslardır. Diğer kahramanlar; Aysel, Yoko, Rasim Efendi ve Feyzullah Efendi ise dekoratif unsur durumundaki kahramanlardır.

Attila İlhan, bu romanı Aynanın İçindekiler serisi içinde yayımlamıştır. Roman serinin üçüncü romanıdır. Romanda yer alan bazı karakterler aynı zamanda diğer romanlarda da bulunmaktadır. Söz gelimi Ümit, Kurtlar Sofrası ve Bıçağın Ucu'nda; Aysel, Kurtlar Sofrası'nda; Suat da Bıçağın Ucu ve Sırtlan Payı'nda okuyucunun karşısına çıkan karakterlerdir.

Romanda yer alan karakterlerin hemen hepsi kendisini Atatürkçü, çağdaş ve laik bir insan olarak kabul ederler. Romanda bu bakımdan kahramanların hemen hepsi bir bütünlük arz etmektedir. Bu bütünlüğün dışında kalan karakterler ise Demir'in dedesi Rasim Efendi, babası

Feyzullah Efendi'dir. Onlar diğer kahramanlara göre muhafazakâr kesimi temsil etmektedirler. Ancak romanda nadiren yer alan bu karakterlerin dışında kahramanların çoğu laik Türkiye'ye inanan ulusalcı ve devrimci bir kimlik taşımaktadırlar.

a)Yazarın Sözü Emet Ettiği Kahraman:

Demir Çukurcalı: Türk Silahlı Kuvvetlerinde görevli bir subay olan Demir, eserin merkezinde olan kahramandır. Yazar Kore Savaşı'ndan 27 Mayıs devrimine kadar olan dönemde Demir'in özel yaşamını incelemiş, onun aracılığıyla düşüncelerini dile getirmiştir.

Demir, Bursa Muradiye'de ahşap, cumbalı, konak yavrusu bir evde doğmuştur. Annesi Suat Hanım "revnaklı" bir kadındır. İstanbullu olmakla her fırsatta övünen, süslü bir kadındır.

Demir annesiyle birlikte babası ve dedesine karşı adl olunmaz bir öfke ve korkuyla birleşmişlerdir. Dedesi Çukurcalı Rasim Efendi, oldukça dindar bir adamdır. Oğlu Feyzullah Efendiyi de kendi görüşleri doğrultusunda yetiştirmiştir.

Dedesinin Demir ve annesi üzerinde sıkı bir otoritesi vardır. Dedesinin harp okullarını "Mustafa Kemal'in dinsiz okulları" olarak tanımlaması Demir'in harp okuluna gitme isteğini daha da kamçulamıştır. Zaten annesi de onu küçük yaşlardan itibaren harbiye eğitimi alması için yönlendirir. Onun tıpkı amcası Hayrullah Efendi gibi cesur bir asker olmasını istemektedir.

Demir, Harp Okulu'na yazılır. Mezun olduktan sonra subay olarak Türk Silahlı Kuvvetleri'nde göreve başlar. Öğrencilik yıllarında yaşanan II. Dünya Savaşını bütün ayrıntılarıyla takip eden Demir, savaflara katılıp kahraman olmayı düşlemekte, tarihe adını bu şekilde kazımak istemektedir. Bu yüzden de Kore Savaşı'na en ön safta katılmıştır. Büyük savaş yıllarında dergilerden imrenerek takip ettiği General Mac Arthur, Kore'de onun komutanıdır.

“ Mareşal Rommel gibi, General Mac Arthur gibi büyük bir komutan olmak! Savaş meydanlarında, ülkelerin ve halkların kaderleriyle oynamak! Ne görkemli bir düş, ne çekici bir gelecek tasarısı!”⁵⁰ (Yaraya Tuz Basmak, s.56)

Demir’in savaş hatıraları düşlediği gibi olmamış, kurulan bir tuzak sonucu başından ve kasıklarından yaralanmıştır. Bundan sonraki günlerinde Demir’i baş dönmeleri ve yaşadığı cinsel iktidarsızlık sorunları meşgul edecektir.

Yazar Demir aracılığıyla Cumhuriyet’in ilk yıllarından 1960 darbesinin sonrasına kadar geniş bir yelpazede düşünceler ileri sürmüştür.

Attila İlhan, Bursa’da yaşanan Türkçe ezan hadisesi hakkındaki görüşlerini Demir aracılığıyla aktarır. Demir çocukken Bursa’daki Türkçe ezan vakasını yaşamış, dedesinin ön saflarda yer aldığı bu hadisenin aslında Gazi Mustafa Kemal’e karşı olduğunu anlamıştır. Bu olay onu dedesinden iyice soğutmuştur.

“ Demir, ne de olsa ortaokul öğrencisiydi, olayın Gazi Paşa’ya karşı bir yanı olduğunu kendiliğinden bulup çıkarmıştı... ” (Yaraya Tuz Basmak, s.137)

Attila İlhan II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye’nin politikasını da eleştirmektedir. Demir’in Harp Okulu yıllarına rastlayan bu dönemde öğrenciler hatta öğretmenler, Almanlardan yanadır. Onlara göre Almanlar, yozlaşmış Fransa’yı çökertmiştir. Bizde de Almanların saldırgan milliyetçiliği günden güne artmaktadır. Yazara göre bu saldırgan düşünce şekli bağnazlıktan başka bir şey değildir.

“Demir, okulda öğrencilerin, hatta öğretmen çoğunluğunun Almanları tuttuğunu fark ediyor. Günlük gazete, tek partinin ‘resmi organı’ Ulus bile yasak ama, el altından Bozkurt’u, Gökbörü’yü okuyan bazı öğrenciler, Nihal Adsız’a, Reha Oğuz’a hayranlıklarını gizlemiyorlar ki! Saldırgan bir ırkçılık, küstah bir Turancılıkla pekiştirilmiş, kapıları tutmuş! Disiplini, düşünme yetkisini ve alışkanlığını yitirmek sanan öğrencilerin çoğu, eğri bağnazlıklarını doğru vatanseverlik belliyorlar.” (Yaraya Tuz Basmak, s. 148)

Yazar Demir’in harp okulunda yaşanan bu gelişmeleri eleştirdikten sonra olayın Nazım Hikmet etkisiyle de böyle olduğunu dile getirmektedir. Demir Harp okulu yıllarında Nazım

⁵⁰ Attila İlhan, *Yaraya Tuz Basmak*, Bilgi Yayınevi, Ankara, Mayıs 1978, s.56; (Çalışmamızdaki sayfa numaraları eserin bu baskısına aittir.)

Hikmet'i 'sinsi bir casus' olarak tanırken, ünlü şairi Bursa'da gördükten sonra onun hakkındaki düşünceleri değişmiştir.

“Demir çok şaşırmişti, çünkü Harp okulunda dinlediklerinin imgeleminde yaptığı Nazım Hikmet’le, önü jandarmalı fayton yolcusunu hiç birbirine çakıştıramıyordu; ilki sinsi bir casustu; buysa hüznünü masmavi bakışlarıyla yırtan, adam gibi bir adam!” (Yaraya Tuz Basmak, s. 150)

Attila İlhan Büyük Savaş yıllarında CHP iktidarının topladığı varlık vergisinin de uygulama şeklinin yanlış olduğunu Demir’in öğrencilik yıllarında karşılaştığı esnaflar aracılığıyla anlatmaktadır. Bu vergi zenginler için çıkartılmasına rağmen küçük esnafların da elinde eteğinde ne varsa alınmıştır. Yazar bu konuda İnönü’ye seslenmektedir.

“...CHP kurultayını açarken, İnönü, “ Dünya Savaşı’nın türlü dalgaları arasında, Türk milletinin itibarı ve kuvveti şerefle yükselmiştir.” demiş ama, bilenler vatan sathındaki bilimum namuslu tüccarın kan ağladığını bilmiyorlar mı? “(Yaraya Tuz Basmak, s. 149- 150)

Yazar Demir aracılığıyla Kore Savaşı’nı da eleştirmektedir. Vatan topraklarından binlerce km uzakta yapılan bu savaşın bizimle olan ilgisini irdelemektedir. Demir hasta yatağında bu düşünceleri sayısız kez dile getirmiştir.

“...Hani komünist saldırısı aslında memlekete yönelmişti de, onu Kore sınırında durduracaklardı? İşte ancak haritalarda nokta halinde gördüğü yabancı bir şehirde, yabancıların hastanesinde, canıyla uğraşiyor. Hani nerede onu buraya gönderenler?..” (Yaraya Tuz Basmak, s. 160- 161)

Türkiye’nin muasır medeniyetler seviyesine ulaşmak için yaptığı politikalarda yazar tarafından eleştirilmektedir. Muhalefete karşı takınılan tavır, üretim politikaları, öz kimlikten uzaklaşma yazar tarafından değinilen konulardandır. Demir’in, Yüzbaşı Cevdet’le hayali olarak kafasında kurduğu diyalogda Yüzbaşı Cevdet ona çağdaş memleketler ile Türkiye’nin karşılaştırmasını yapmaktadır:

“-...bak kurban, biz enayi bir nesiliz, bildiğin enayi: Mustafa Kemal’in temennilerini hakikat bellemişizdir: adam ulaşın demiş, biz muasır medeniyet seviyesine ulaştığımızı sanır dünyayı hor görürüz. Şu Japonun harpten çıkmış perişan haline bak, bizden kaç gömlek yukarda! Toplu işneyi bile ithal edip radyonda alafranga çalmakla mı bunlardan baskın

olacaktın sen, yoksa ahalinin yarısı bittin kırılırken, muhalif gazete kapatıp, ağzını açanı mapusane mapusane süründürerek mi?” (Yaraya Tuz Basmak, s. 176- 177)

Yazar Menderes döneminde Silahlı Kuvvetler içinde yer alan subayların rahatsızlık nedenlerini de irdelemekte, Demir ve arkadaşları aracılığıyla da Menderes dönemindeki politikaları eleştirmektedir. Attila İlhan Menderes yönetimi tarafından seçim kanunlarının değiştirilmesini, oy vermedi diye Kırşehir’in vilayettikten alınmasını da eleştirmektedir. Bu eleştirileri Demir’in arkadaşları ile olan diyaloglarında dile getirilmektedir.

“-...gidip cehennemin finnarında, demokrasi, hürriyet bilmem ne diye kan döküyoruz, memlekette demokrasi kazık olup kışımıza batıyor.” (Yaraya Tuz Basmak, s. 203- 204)

Türkiye’nin 1952’de NATO’ya girmesi de yazar tarafından eleştirilen bir diğer noktadır. Yazara göre Atlantik okyanusu ile hiçbir bağlantısı olmayan Türkiye’nin Kuzey Atlantik Bloku’na katılması Türkiye’den daha çok Amerika’nın çıkarları gereğidir.

“...bu Amerikalılara elimizi bir verdik mi, kolumuza sahip çıkmalarından korkarım.. gayeleri Süveyş Kanalı’nı muhafaza etmek, böylece bütün Şarkî Akdeniz’i kontrolleri altında bulunduracaklar: Anadolu ortaşarkta merkez üssü olarak kullanılacak...” (Yaraya Tuz Basmak, s. 245)

Attila İlhan Menderes döneminde askeriyeenin yaşanan gelişmelerden duyduğu huzursuzluğu da romana yansıtmıştır. Demir’in arkadaş çevresi huzursuz olan subayların başını çekmektedir. Menderes’in o dönemdeki meydan okumaları, bazı emekli subayların (mesela Yarbay Saffet) buna karşı takınmış olduğu tavır romanda açıkça işlenmiştir:

“...şerefimizi iki paralık etmesini yanına bırakacak mıyız? Sırtında o urba oldukça, sen bir halt edemezsin çocuk, topal mopal, benim gibiler hakkından geleceğiz onun. Duydun elbet, ‘ihtiyarlarla bile harp kazanırım’ demiş olduğunu ha?” (Yaraya Tuz Basmak, s. 255)

Yazar o dönemde subayların devletin iyi yönetimi için halktan da umudunu kestiğini düşünmektedir. Halkın seçimlerde mevcut yönetime iyi bir ders vermesi gerektiğine inanan subaylar, bu durumun seçimlerde olamayacağı görüşünde birleşir. Nitekim Demir’in arkadaş çevresiyle olan toplantılarında bu durum açıkça belirtilir:

“...belediye seçimlerine şunun şurasında ne kaldı, bir hafta bir şey! Bari halkın aklı başına gelse de, şu heriflere bir ders verse... Nerde o günler? Halktan hayır yok, katiyen yok, afsunlanmış, herifin kışına takılmış gidiyor yahu!” (Yaraya Tuz Basmak, s. 258-259)

Subaylar sözü geçen toplantılarda durumun gittikçe kötüye gittiğini, geriye dönüşün olduğunu, demokrasinin bir işe yaramadığını, memlekette tarikatçılığın arttığını düşünmekte irticanın baş gösterdiğini dile getirmektedirler. Demir’in arkadaş çevresi aracılığıyla aktarılan bu düşünceler, yazarın o dönemki endişe ve duygulara hakim olduğunu göstermektedir:

“...Yangın bacayı sarmadan duruma el koymalı, bu demokrasi mavalına kafam yatmıyor benim, zorla mı birader, herifler kalkmış radyoda mevlüt okutuyorlar, tarikatçılık almış, yürümüş, neydi o, o herifin adı Said-î Kürdî mi, Nursî mi?..” (Yaraya Tuz Basmak, s. 259)

Yazara göre 27 Mayıs darbesini basın da istemiştir. Menderes’in gazete camiasına karşı baskılı yönetimi, gazetecilerin Silahlı Kuvvetlere bel bağlamasına neden olmuştur. Attila İlhan bu düşüncesini Demir’in Suat’a anılarını aktardığı bir gün Demir aracılığıyla söyler:

“...çalıştığı gazetenin sahibi, daha o tarihte Menderes’le fena kapışmıştı, Yazı İşleri Müdürü öldürülmüş, bir fikra yazarı hapiste, Ümid’e sık sık: ‘...bu beladan bizi, kurtarsa kurtarsa askerler kurtarır kızım!’ dermiş.” (Yaraya Tuz Basmak, s. 271)

1960 darbesinden önceki belediye seçimlerine CHP katılmamıştır. CHP’nin yanı sıra birkaç partinin katılmadığı bu seçimlerde bağımsızlar birçok ilde DP’nin önüne geçmiştir. Adnan Menderes CHP’nin olmadığı bu seçimlerde oylarını artırdığını, CHP’nin oy sayısında büyük bir düşüş gösterdiğini söylemektedir. Attila İlhan bu durumu Demir’in düşünceleriyle eleştirmektedir.

“...Allah Allah nasıl bu kadar yan tutabilirler? Seçimlere CHP’nin katılmadığını dünya âlem bilmiyor mu? Böyle olduğu halde sen kalk katılmışçasına rakamlar uydur, gerilediğini ilân et! Yoo... Bu kadarı fazla! Demokratlara hadlerini bildirmek vacip oldu.” (Yaraya Tuz Basmak, s. 282)

Attila İlhan ihtilalin satır aralarını incelerken aslında darbenin plansız ve programsız yapıldığını düşünmektedir. Söz gelimi romanda Demir’in arkadaşlarıyla yaptığı toplantılarda tüm subaylar gizli bir cunta fikrinde birleşmiş, mevcut yönetimi devirmeyi hedeflemişlerdir. Ancak ondan sonrası için hiç kimsenin sağlıklı bir fikri yoktur. Bu konuyu Demir uzun uzun düşünmekte ve ne yapacağını kestirememektedir:

“... (Subayların hepsi) çabuk sonuç alıcı bir komitacılığa yatıyorlar; kimse adını söylemiyor ama, hepsinin tasarladıkları bir cuntanın gizlice örgütlenerek iktidara el koyması; gerici ve tahakkümcü bu politika takımını, alaşağı etmesi! Ardından ne olacak belirlenemiyor.” (Yaraya Tuz Basmak, s. 283)

27 Mayıs'a yaklaşılırken komitacı subaylar ile CHP arasında Kayseri olayları nedeniyle bir yakınlaşma meydana gelmiştir. Yazar bize bunu da Demir'in düşünceleriyle açıklar:

“...İçişleri Bakanlığı'na Kayseri olaylarını protesto eden binlerce telgraf yağmış; bazı yüksek rütbeli subaylar, el altından CHP Genel Merkezi ile 'temas kurup İsmet Paşa'nın emirlerini' sorasaymışlar!..” (Yaraya Tuz Basmak, s. 325)

Darbe yaklaşırken Menderes yönetimi hakkında birçok dedikodu ortaya çıkmaktadır. Bu iddialar olayları iyice karmaşık hale getirmektedir. “Yeni yönetim”in dönemin iş adamlarından yüklü miktarda hibeler aldığı söylenir. Biz bunları Demir'in düşüncelerinde okuruz:

“... 'yeni rejim'e Vehbi Koç'un '26 kilo altın ve bir bina', on dört firmasının ise 'ayrıca bir kilo altın, 250 adet Reşad altını ve 235 bin lira hibe ettiği' günler, nereye gitsen dedikodusu!” (Yaraya Tuz Basmak, s. 402)

Atilla İlhan ihtilalden sonra Anadolu'da 'din elden gidiyor' propagandasının etkisinde kalıp gerici kesimlerine yönelik yumuşak açıklamalar yapan 27 Mayıs hükümetini de Demir vasıtasıyla eleştirmektedir:

“ Devrim yapıyoruz diye geliyorsun, gerici eylemleri okşamak niye? “ (Yaraya Tuz Basmak, s.478)

Demir eskiden dedesinin tavan arasındaki Kuran tilavetlerini hatırlayarak bundan duyduğu elemenden dolayı o kesimlerden kurtulmak istediğini dile getirir:

“...hay Allah! Bu mürteci gürûhundan memleketi kurtaramayacak mıyız? “ (Yaraya Tuz Basmak, s. 479)

Demir'in sorduğu bu sorunun cevabını yazar Ahmet Ziya aracılığıyla söyler. Yazara göre ümmetten millet meydana getirmek hamaset edebiyatı ile olmaz. Millet, öncelikle iktisadi temellerinin kuvvetli olması gerekir ki, kültür müesseseleri bu temellerin üzerinde inşa edilsin ve böylece millet ortaya çıksın.

Ahmet Ziya ile sohbetlerinden sonra Demir yanıldığını ve yine kullanıldığını anlamıştır.

Kısaca Demir karakterini incelediğimizde şu sonuca varabiliriz: Ülkemizin çıkarları doğrultusunda olduğunu düşündüğümüz ve inandığımız, bu yüzden giriştiğimiz çeşitli eylemler bazen kendi devletimizden çok başka devletlerin ki bunlar bizden daha güçlü batılı devletlerdir, yararına olabilir. Kendi yaralarımıza tuz basıp, kavurup çabuk iyileşmesini sağlayalım derken başkalarının yaralarına tuz basıp onların yaralarını kavurabiliriz. Bu ince ayrımı iyi anlamalı ve görmeliyiz. Demir'in yaşamı tam anlamıyla bu şekilde olmuş, sonunda aldandığını anlayan Demir emekliye sevk edilmiştir.

b)Olayların Ortaya Çıkmasında Rol Alan Kahramanlar

Ümid (Kabibay) : Romanda Demir'den sonra yazarın en ön planda tuttuğu isimdir. Kore gazileriyle yaptığı röportajlar sırasında Demir'le tanışan Ümid, ince ve zayıf vücudu, kısa saçlarıyla erkek gibi bir kadındır. Demir'le bir süre sonra sevgili olurlar. Düşünceleri ve fikirleriyle Demir'i etkileyen Ümid, onun hayatını baştan aşağı değiştirir.

Devrimciler bütün fikirlerini Anadolu insanı için isterken aslında Anadolu'dan ve onun gerçeklerinden çok uzak kalmışlardır. Attila İlhan bu noktada devrimci görüşe sahip olanlarla Anadolu insanını karşılaştırır. Türkiye'nin en büyük şehrinde tam bir batılı hayat tarzına sahip olan Ümid, Anadolu'ya gittiği zaman oradaki insanların yaşam tarzını gördüğünde şaşkına dönmüştür.

“ -...asıl müthişi diyor Anadolu! İlk görüşüm, kahırdan az kalsın tıkanıyordum...Biz burada, ohoo, ekmek elden su gölden, Notre Dame de Sion, ardından Paris...”

Kore Savaşı'na asker gönderilmesini şiddetle eleştiren Attila İlhan, bu eleştirilerini romanda Ümid'in araştırmalarına konu edecektir. Ümid Amerikalı yetkililerin Kore'deki harp hakkındaki tahlillerini araştırırken ilginç noktaları gün yüzüne çıkartır. Amerika'ya göre Türk askeri 'yahnisi kötü olmayan ucuz et' ten başka bir şey değildir.

“...Bir Amerikan askerinin bakımı yılda 11 bin dolara mal olmaktadır. Dünyanın en iyi savaşçılarından biri olan Türk askerini donatmak için yılda 570 dolar yeter.” (Yaraya Tuz Basmak, s.197)

Ümid devrimin sadece askerlerle değil halkla birlikte yapılmasını ister. Mustafa Kemal'i ve Kazım Karabekir'i örnek gösterir, onların askeri bir devrimi yapmalarına hiçbir engel

yokken neden kongreden kongreye koşarak sonuca gittiklerinin incelenmesi gerektiğini söyler. Ona göre Atatürk kuva-yı milliyeyi, irade-i milliyeye tabi kılmıştır. Oysa 27 Mayıs bunun tam tersidir.

“...Askerî bir isyan, hele generaller kademesinde yürütülürse, hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir şiarına nasıl bağlanabilir?” (Yaraya Tuz Basmak, s. 412)

Attila İlhan devrim sonrası yapılması gerekenleri Demir’e Ümid vasıtasıyla söylemektedir. Ümid’e göre iktidarı elbette ordu devirecektir, ama sonrası için farklı düşünür. O Mustafa Kemal’in kalkıştığı devrimin yarım kaldığını ve tamamlanması gerektiğini düşünmektedir. Toprak reformu yapılarak, planlı bir şekilde endüstrileşme yapılmalıdır. Ona göre yönetim halka devredilmeli, devrimden sonra kurucu bir meclis kurulmalı, o meclise işçiler, köylüler ve yoksul şehir halkının seçilmesi baş koşul olmalıdır.

İlhan’a göre halkla devrim yapmak mevcut durumda imkansızdır. Çünkü halk hala eskinin hakimiyetindedir. hala geçmişten geleceğe geçiş yapamamıştır. Ümid’in ağzından çıkan cümlelerde İlhan, karakterine, Mustafa Kemal’i kılavuz göstererek reçetenin onun yanında aranması gerektiğini ifade eder.

“... Askerler tasfiyenin vazgeçilmez gücü, çünkü işçi sınıfı uyanmamış, teşkilatsız; köylüler hâlâ geleneğin göreneğin esiri. Mustafa Kemal nasıl yapmış, ona bakılacak: aydınlarla orduyu kılavuz ederek, işçisi ve köylüsüyle halkı harekete geçirmemiş mi? İşte reçete bu.” (Yaraya Tuz Basmak, s. 284)

Attila İlhan romanında CHP’den birçok yerde söz eder. Nitekim İsmet Paşa’nın 27 Mayıs darbesinde rol oynadığını belirtmekten geri durmaz. Bunu da bir gazetecinin (Ümid) ağzından paylaşır:

“... bana sorarsan, CHP yer altına çekilmeye hazırlanıyor. İsmet Paşa kararını vermiş, ne pahasına olursa olsun, bunları devirecek...” (Yaraya Tuz Basmak, s. 325)

Zizi Yüzbaşı: Demir’in muharebe arkadaşlarından. Yazarın sözünü ve düşüncelerini Demir’e karşı bütün açıklığıyla söyleyen bir karakter olan Zizi Yüzbaşı, ihtilal sırasında İçişleri Bakanlığı’nın ele geçirilmesinde aktif rol almış, buna rağmen ihtilalden sonra komiteye girememiştir.

Demokrat Parti yönetimini eleştiren yazar, bu düşüncelerini açıklamak için Zizi Yüzbaşı'yı kullanmıştır. Devrin hükümetinin yanlış bir politika izlediğini söyleyen Zizi Yüzbaşı, 'soyguncu' olarak gördüğü iktidarı devirmeyi kendine hedef olarak seçer.

“Şu soyguncu çakalları bertaraf etmek, başlıca hedef hele o hedefe varılsın, ne yapılacağı bilahare kararlaştırılır. Ayrıca çift meclis sistemi, gizli oy açık tasnif, üniversite ve radyo muhtariyeti, basın hürriyeti vs. deniyor baksana...” (Yaraya Tuz Basmak, s. 283)

İhtilali gerçekleştirip hedefine ulaştıktan sonra, hiçbir şeyin düşündüğü gibi olmadığını anlayan Zizi Yüzbaşı, Amerika'nın bir oyununa geldiklerini Demir'e itiraf eder.

“ ...Parlak çocuk bugünkü Cumhuriyet'i gördün mü, Amerika bize dört yüz milyon dolarlık kredi açacakmış, kafamı fena karıştırdı ha, ulan biz deyyusların işine yarayan bir şey yapmasak bu parayı verirler mi, Kore'den tanımıyor muyuz, orada nasıl kullandıysa burada da öyle kullanmış olmasınlar? “(Yaraya Tuz Basmak, s.473)

Yazarın Menderes dönemini ve sonrasını eleştirdiği tüm düşüncelerde Zizi Yüzbaşı konuşmaktadır. Düşüncelerini Demir'e söyleyen Zizi Yüzbaşı romanın iki taraflı madalyonu gibidir. İhtilal öncesinde Menderes dönemini sert bir şekilde eleştirirken, ihtilalden sonra yanıldıklarını, aslında olayın farklı bir yöne doğru gittiğini anlar.

Aziz Yüzbaşı: Demir'in arkadaşlarından. İhtilali planlayan ve gerçekleştiren ekipte yer alır. İhtilalden sonra söyledikleriyle romanda dikkati çekmektedir. Yazar Demir'in yüzüne gerçekleri söylerken kendi ekibini kullanmıştır. Bu da zannımızca okuyucuyu inandırmak içindir. Yapılan darbenin yanlış olduğunu Demir'in yüzüne söylemek isteyen Attilâ İlhan birçok kez Demir'in arkadaşlarını kullanmıştır.

“Nato Komutanı Ankara'ya boşu boşuna gelmez! Öğrendim ki deyyus orduda yapılacak tasfiye hakkında talimat vermiş...Yalnız talimat olsa yüreğim yine yanmayacak, emekli ettiklerimize dağıttığımız para yok mu, o temin etmiş: on iki milyon dolar.” (Yaraya Tuz Basmak, s.491)

Yarbay Saffet: Demir'in Kore'den arkadaşıdır. Savaşta ayağı yaralı şekilde dönen Saffet, Menderes yönetiminden hiç memnun olmayan biridir. İktidarı devirmek için var gücüyle çalışır ve ihtilalin planlanmasında önemli rol oynar. Yazar dönemi eleştirmek için Saffet ve arkadaşlarını Demir'le konuşturmuş, o dönemki siyasî eleştirilerinin pek çoğunu bu tür diyaloglarla romana yansıtmıştır.

Binbaşı Erkanlı: Demir'in gizli komita içindeki arkadaşlarından. Yazarın subayların görüşlerini dile getirmek için oluşturduğu karakterlerden biridir. Demir'le birlikte yaptığı toplantılarda ihtilalin uygulama aşamalarını tartışır ve öneriler sunar.

“ İhtilal zorbalığa dönüşmemelidir. Karmakarışık işleri ne ‘makamında’ delik deşik edilmiş başbakanlar düzeltebilir, ne sokaklarda sürüklenecek general cesedleri. Suçlu kimse yüksek mahkemelere çıkarılmalı...” (Yaraya Tuz Basmak s.354)

İhtilal sonrası tahlillerini yazar Binbaşı Erkanlı'nın sözleriyle de yapar. Bütün hareketi a'dan z'ye planlayan Erkanlı ihtilalden çok sonra askeriye'nin o anda neden ikiliğe düştüğünü Demir'e anlatır:

“...Türkeş'le iktidarı uzatmak konusunda beraber olduğumuz halde, sistem ve doktrin bakımından ayrılıyorduk. Türkeş bizim liderimiz değildi.”(Yaraya Tuz Basmak, s.523)

Suat: Demir'in kiraladığı evin sahibi olan Suat, zengin bir eşe sahip bir kadındır. Oldukça güzel olan bu kadın, parlak fikirleriyle de romanda dikkati çekmektedir.

“...iktisadi temel değişmedikçe, ilerici askerlerden gerici diktalar doğar...”(Yaraya Tuz Basmak, s. 414)

Yazar 27 Mayıs sonrası yaşanan gelişmeleri Ümid ve Suat'ın ağzından eleştirmektedir. Ümid ve Suat'a göre ihtilal devrim olmaktan çıkmış, sadece Menderes'i koltuğundan etmiştir. Onlar aynı Mustafa Kemal'in yaptığı gibi devrimin halkla birlikte yürütülmesini istemekte, postalın ancak sivillere tabi olmasıyla gerçek bir ihtilalin olabileceğini söylemektedirler. Yazarın Ümid ve Suat'ın ağzından eleştirdiği bir diğer konu da ihtilalden sonra darbe yapan zihniyetin üniversite ve gazetelerle uğraşması, ülkenin asıl meselesi olan anayasa ve ekonomi ile çok fazla ilgilenmemiş olmasıdır. Bunun yanı sıra Amerikan hükümetinin darbe sonrası yönetime yardım etmesi de irdelenen konular arasındadır.

“İhtilal hükümetine yardımın sürdürüleceğini Amerika niye durmaksızın tekrarlıyor?..” (Yaraya Tuz Basmak, s. 442)

Attila İlhan darbeden sonra yaşanan idamları da Suat aracılığıyla eleştirmiş, esas incelenmesi gerekenin Menderes'i yaratan nedenler olduğunu, adam asmanın hiçbir şeyi halletmeyeceğini söylemiştir. .

“...Yarı feodal bir toplumsal bünye, az gelişmiş bir ekonomiyle emperyalist düzene katılışımızın sonucudur, tahakküm. Şartlar değiştirilmezse, bu gitsin, yerine bin Menderes getirirler. İhtilal dersin, ilk sabahtan beri düzene bağlılığını ilan edip duruyor.” (Yaraya Tuz Basmak, s. 453-454)

Ahmet Ziya Bey: Suat’ın komşusudur. Düşünceleriyle romanda ön plana çıkar. Yazara göre devri doğru yorumlayabilen şahsiyetlerden biridir. Fikirleriyle Suat’ı etkiler. 27 Mayıs hakkındaki fikirleri Ümid ve Suat’la aynıdır. Attila İlhan görüşlerini Ahmet Ziya aracılığıyla da romana serpiştirmiştir. Ahmet Ziya 27 Mayıs’ı Babıali baskını ile eş değerde tutar. Ona göre asker Kemal Paşa ile Enver Paşa’yı birbirine karıştırmıştır. Bu yüzden de asker Enver Paşa gibi birilerini tasfiye etmeyi inkılap sanmaktadır. Ona göre Kemal Paşa’da cunta fikri yoktur, onda meclis fikri, hatta şura fikri vardır; kuva-yı milliyeyi, irade-i milliye’nin emrine verir. 27 Mayıs tahlilinin en can alıcı yerinde Ahmet Ziya Demir’e şunları söyler:

“Sizin 27 Mayıs, fikrimce ondan(M. Kemal) ziyade Enver Paşa’nın izini sürüyor Binbaşı bey: Kemal Paşa jacobin’dir⁵¹, siz Bonapartiste’siniz⁵².” (Yaraya Tuz Basmak, s. 454-455)

Romanın son sayfalarında bol bol 27 Mayıs tahlilleri yapan yazar bunu Ahmet Ziya’ya yaptırır. Ahmet Ziya milletin iradesinin yerine kuvvetli olanın iradesinin kabul edildiğini belirtir. Ona göre milletin iradesi ile gelmiş bir hükümeti devirerek demokrasi takviye edilemez. 27 Mayısçılar İttihatçıların devamıdır. Enver Paşa Alman emperyalizminin menfaatlerini müdafaa maksadıyla nasıl İran içlerine, Kanal’a asker sevk ettiyse, 27 Mayısçılar ve onların nesli de Amerikan emperyalizminin menfaatlerine göre hareket ederek Kore’ye asker sevk etmiş, daha sonra da yerine onun istediklerini yapacak bir darbe hükümeti getirmiştir.

c) Dekoratif Unsur Durumundaki Kahramanlar:

Yukarıda da belirtildiği üzere Aysel, Yoko, Rasim Efendi ve Feyzullah Efendi dekoratif unsur durumundaki kahramanlardır.

⁵¹ Jacobin: Jakobenizm, ideolojisini genel kitle ideolojisinden daha yeğ gören ve dikte yolu ile bu ideolojiyi kabullendirmeyi amaçlayan politik akım. Kelime anlamı itibarıyla *keskin devrimci* anlamına gelir.

("Jacobin." *Oxford Dictionary of English 2e*, Oxford University Press, 2003.)

“<http://tr.wikipedia.org/wiki/Jakobenizm>” adresinden 22.11.2014 tarihinde alınmıştır.

⁵² Bonapartizm: Marx ve Engels’in yazınında Bonapartizm “kapitalist toplumda icra-i görevdeki kesimin, bir kişinin yönetiminde olması ve devletin diğer tüm bölümlerine ve topluma diktatörce bir kuvvet uygulayabilmesi” olarak kullanılmaktadır. “<http://tr.wikipedia.org/wiki/Bonapartizm>” adresinden 22.11.2014 tarihinde alınmıştır.

1.8 AYSEL ÖZAKIN- ALNINDA MAVİ KUŞLAR

ÖZET

Armağan ve Sinan Taksim’de işçiler ve devrimciler için düzenlenen mitingdedir. Kalabalılığın ortasına ateş açılır, topluluk dört bir yana dağılmaya başlar. Armağan o sırada kalabalığın içinde değildir, gözleri Sinan’ı aramaya başlar. Sinan da o sırada kahvededir. Çevre bir süre sonra sakinleşir. Yaralılar vardır, polis kontrolü ele alır.

Armağan toplumun baskısından kaçarak özgürlüğü arayan bir kızdır. Yaşadığı yerde çevrenin baskısından çok sıkılmıştır. İstanbul’a gelmeyi düşünür. İstanbul’a gelmek istemesi babası ve annesi ile arasının bozulmasına yol açar. O tek başına özgür biri olmak istemekte, dünyaya ve çevresine bir değer katma düşüncesindedir. Evlenmeyi bu yüzden istemez ve Akın ile olan nişanını bitirir. İstanbul’a bir valiziyle gelir, amacı iş bulmak ve bir an önce kendi evine yerleşmektir. Birkaç gün otelde kalır. Genç bir kızın otelde kalması, dönemin İstanbul’u için tehlikeli ve sakıncalıdır. Birkaç gün sonra gazetede düzelticilik işi bulur ve bir kız arkadaşıyla yeni eve taşınır.

Sinan eşinden ayrılmış oğluyla birlikte yaşayan bir adamdır. Reklam filmleri çekerek geçimini sağlar. Eşi zengin bir işadınının kızıdır. Burjuva yaşamı ve lükse düşkünlükleri nedeniyle Sinan bir süre sonra bu çevreden bıkmaya başlar. Bir zaman sonra bu durum ayrılık getirmiştir.

Sinan’la Armağan gazetede tanışır. Armağan ‘taşralı’ olduğu için bir süre çekingen davranırsa da aralarında bir yakınlık başlar.

Armağan’ın kardeşi Tahir, karısı Sevim’le birlikte doğudaki bir kazada bir süre öğretmenlik yaparken açığa alınırlar. Bu durum üzerine İstanbul’a gelirler. Tahir sendikanın seminerlerinde öğretmenlik yapar, karısı ise fabrikadaki işçileri devrimci bir kadın derneğine kazandırmaya çalışır.

Sinan ile Armağan katıldıkları bir partiden birlikte çıkarlar. Gece boyu İstanbul’u gezen Armağan, sarhoş olur. Sinan’la birlikte özgürlüğe adım atmaktadır. Sabahın ışıklarıyla birlikte İstanbul’un güzelliklerini bir vapurda izlemeye koyulurlar.

Yaşlı bir avukat olan Fuat Bey, kanser hastalığına yakalanmıştır. Ölmesi yakındır. Onun için kapsamlı bir doğum günü partisi düzenlenir. Partiye Armağan ve Sinan da

katılırlar. Sinan partideki insanların burjuva yaşamından rahatsızlık duymaktadır. Partide Fuat Bey hükümetin baskılarını artırdığını ve faşizanca davrandığını belirtir. Kardeşi ise ona karşı çıkar.

Ömer, kardeşleri Armağan ve Tahir'i ziyaret etmek üzere İstanbul'a gelir. Ömer kardeşleri gibi olmaz, gençliğinde 'kominist' damgası yemekten kıl payı kurtulur. Çok sevdiği edebiyat öğretmeni onu kitaplarla tanıştır ve bir süre sonra tutuklanır. Kendisi de okuldan atılmaktan son anda kurtulur ve yazdığı 'tehlikeli' şiirleri yakar. O günden sonra kardeşlerine özen gösterir, evin geçimine katkı sağlar. Bir süre sonra nüfus müdürlüğünde müdür yardımcılığı görevini üstlenir. Devrimci kimliğini bırakmış kardeşlerinin aksine ılımlı bir adam olmuştur.

Ömer Armağan'la birlikte İstanbul'u dolaşırken, arkadaşı Fikret'i ziyaret eder. Fikret bir şirkette yönetici pozisyonunda çalışmaktadır. Ömer'e yolsuzlukların ortasında dürüst olmaya çalışmanın zorluğundan söz eder. Bu konuşmaları dinleyen Armağan, değişim için yapılan kavgaya katılmak istediğini belirtir.

ANA OLAYLAR:

- ✓ Armağan ve Sinan Taksim'de işçiler ve devrimciler için düzenlenen mitingdedir. Kalabalılığın ortasına ateş açılır, topluluk dört bir yana dağılmaya başlar.
- ✓ Armağan toplumun baskısından kaçarak özgürlüğü arayan bir kızdır. İstanbul'a bir valiziyle gelir, amacı iş bulmak ve bir an önce kendi evine yerleşmektir.
- ✓ Sinan'la Armağan gazetede tanışırlar. Armağan 'taşralı' olduğu için bir süre çekingen davransa da aralarında bir yakınlık başlar.
- ✓ Doğum günü partisinde Fuat Bey, hükümetin baskılarını artırdığını ve faşizanca davrandığını belirtir. Kardeşi ise ona karşı çıkar.
- ✓ Ömer Armağan'la birlikte İstanbul'u dolaşırken, arkadaşı Fikret'i ziyaret eder. Fikret bir şirkette yönetici pozisyonunda çalışmaktadır. Ömer'e yolsuzlukların ortasında dürüst olmaya çalışmanın zorluğundan söz eder. Bu konuşmaları dinleyen Armağan, değişim için yapılan kavgaya katılmak istediğini belirtir.

TEMA:

Romanın temasını özgürlüğü arayan bir kızın topluma karşı gösterdiği mücadele ve buna bağlı devrimci bakış açısı oluşturmaktadır. Armağan'ın toplum baskısına karşı gösterdiği özgürlük isteği roman boyunca işlenmektedir.

ZAMAN:

Romanda vaka zamanı tam olarak ifade edilmese de kanlı 1 Mayıs olarak ifade edilen 1 Mayıs 1977 tarihinde başlar. Bununla birlikte romanın hiçbir sayfasında tarih ve gün belirtilmemiştir.

Romanın anlatma zamanı ise ilk basım tarihi olan temmuz 1978'dir. Dolayısıyla yazar yaşadığı dönemi dile getirmiş ve düşüncelerini bu dönemde yazıya dökmüştür. Anlatıcı için öğrenme zamanı vaka zamanı ile iç içedir.

MEKAN:

Romanda mekan genel olarak İstanbul'dur. Bununla birlikte romanda isim olarak geçmeyen Armağan'ın memleketi, Tahir'in öğretmenlik yaptığı doğudaki kaza ve Ömer'in görev yeri, romanda özel olarak yer alan mekanlardır.

Romanda İstanbul özgürlüğün mekanı olarak tasvir edilmiştir. İstanbul dışında bulunan mekanlara taşra unvanı verilmiştir. İstanbul'da baskı yoktur, özgürlük söz konusudur. Bu bakımdan İstanbul, ülkenin diğer bölgelerinden ayrılmaktadır. Taşrada ise mahalle baskısı, din, gelenekler ağır baskı ortamı oluşturmaktadır.

ŞAHIS KADROSU:

Romanda siyasî kişilikleri ile ön plâna çıkan şahıs kadrosunu, eserde üstlendikleri rollere göre üç grupta inceleyeceğiz. Bunlar, yazarın sözünü emanet ettiği kahraman (yansıma kahraman), olayların ortaya çıkmasında rol alan şahıslar ve dekoratif unsur durumundaki şahıslardır. Buna göre eserin merkezi şahsı olan Armağan, aynı zamanda yazarın sözünü emanet ettiği bir kahramandır. Eserde aktif halde yer alan ve olayların şekillenmesinde rol üstlenen Sinan, Tahir, olayların ortaya çıkmasında rol alan şahıslardır. Diğer kahramanlar;

Ömer, Fikret, Fuat, Tan, Turgut, Ümit, Sevim, Naciye, Gülsevin, Tülay, Çiğdem ve Taner ise dekoratif unsur durumundaki kahramanlardır.

Kahramanların hepsi ideoloji olarak sola yakındır. Eserde kahramanlar toplumcu gerçekçi düşünceye sahiptir. Armağan, Sinan, Tahir, Ömer ve Fikret sol hareketin düşüncelerini taşımasının yanı sıra 'küçük burjuva' yaşantısına sahip kahramanlardır.

a) Yazarın Sözünü Emanet Ettiği Kahraman

Armağan: Yazarın eserin merkezine koyduğu kahramandır. Özgürlük arayan bir kız olan Armağan, eserde toplum baskısından bunalır, yeni bir değer üretmek ve kendi ayakları üzerinde durmak için İstanbul'da yaşamaya karar verir. Aysel Özakin, romanda söylemek istediklerini, duygularını Armağan aracılığıyla aktarmaya çalışmıştır. Romanın tüm gelişmeleri Armağan'ın tanık olduğu ya da tanıdığı şahısların olayları üzerine bina edilmiştir. Romanda eşinden ayrılmış bir çocuklu Sinan'la yakın bir bağ kuran kahramanımız, çekingen, ürkek ve taşralı olmasına karşın; yaşamak istedikleriyle özgür bir kadın kimliğine bürünmüştür. Aynı zamanda devrimci bir kimliği de sahiptir. Toplumu değiştirmek ister, bu değişim için yaşanan kavgaya katılma isteği duyar. Yazar Armağan'ı kendi şahsında biri olarak düşünmüş ve tüm kadınsılığını Armağan'a aktarmıştır. Abileri ve ailesi gençlik yıllarında onun üzerinde bir baskı kurmuş, annesinin çok istemesine karşın evlilik için gerekli adımı atmamış ve Akın'la olan nişanını annesinden habersiz bozmuştur. Annesi ve babasıyla burada başlayan ilk ayrılığı, İstanbul'a gitmesiyle daha da açılmıştır.

Yazar eserin merkezine Armağan'ı koymasına karşın mesajlarını daha çok Armağan'ın çevresiyle vermeye çalışmıştır. Armağan verilen mesajları dinleyen pozisyonundadır. Sinan, Turgut, Tahir, Ömer ve Fikret yazarın mesajları için kullandığı kahramanlardır. Zaman zaman Armağan da bu mesajlara katılmaya çalışmış, ürkek genç kız kimliğinden özgürlüğe ulaşan yolda okuyucuya kendini göstermeye çabalamıştır.

Armağan, romanda duygularıyla ve özgürlük yolcuğuyla romanın merkezine yerleştirilmiştir. Yazar okuyucuya net mesajlar vermek istemekten kaçınmış, romanını da bu bağlamda yazmaya çalışmıştır. Yazarın kanlı 1 Mayıs ile başlattığı bu romanda, ana kahraman üzerinden toplum baskısı, işçilerin grevleri yüzeysel olarak aktarılmıştır.

Yazarın siyasî olarak sol harekete sempati duyması romanda da kendini göstermiştir. Bu durum Armağan'ın sağcı gazetelere bakış açısıyla aktarılır:

“Sağcı gazeteler saldırgan bir taşkınlık içindeydi. Bekledikleri buymuş gibi sevinçliyidiler nerdeyse. Solcuların birbirini kırdığını ileri sürüyorlardı.”⁵³

Yazar sola sempati duymasına rağmen kendini bir partiye ya da bir gruba bağlı hissetmemektedir. Bu durum Armağan aracılığıyla aktarılır:

“Armağan... düşündüğünü, anlamaya çalıştığını, kendini bir gruba, bir partiye bağlayacak kadar kararlı, hazırlıklı duymadığını söylüyordu.” (Alnında Mavi Kuşlar, s.102)

Sözünü ettiğimiz kararsızlık, romanın sonlarına doğru değişmeye başlamıştır. Armağan ülkenin değişmesi için yapılan kavgaya katılmak istediğini açıklamaktadır:

“Bu toprağın değişmesi için verilen kavgaya ben de katılmak istiyorum.” (Alnında Mavi Kuşlar, s.210)

Armağan'ın katıldığı toplantılarda dekoratif durumda bulunan kahramanlarda söz almış ve çeşitli eleştiriler bu şekilde dile getirilmiştir. Söz gelimi Armağan'la Sinan'ın katıldığı bir sohbette Turgut, insanların yalnızlık çekip bunalıma girmelerini kapitalizme bağlamış, kapitalist sistemi suçlu olarak görmüştür.

“Kapitalist ülkelerde pazar ilişkileri daha baskın çıkıyor. Yabancılaşma oranı artıyor, insanî duygular zayıflıyor. Böylece bunalımlar da artıyor tabii.” (Alnında Mavi Kuşlar, s.112)

Turgut, faşizmin ilerleyip ilerlemediğine yönelik sorulara bu sohbette cevaplar bulmaya çalışmaktadır. Hükümet faşist bir yönetim olarak görüşmüş ve iktidarı gelmesi de istenmemiştir.

‘Bizim halkımız faşist uygulamalardan bıkmıştır. Osmanlı imparatorluğundan bu yana uygulanan devlet baskısından nefes alamamıştır. Artık canına tak etmiştir.’ dedi Turgut. ‘Bu seçimlerde de hükümet işbaşına gelirse dışarı gidip yaşamaktan başka çare yok.’ dedi Ümit. “(Alnında Mavi Kuşlar, s.115)

Armağan'ın Ömer abisiyle İstanbul'u gezdiği esnada bir fabrikada yönetici olarak çalışan Fikret'le karşılaşmışlardır. Ömer ve Fikret kendilerinin devrimci gibi yetiştirilmediğini ifade ederken, yolsuzlukların ortasında dürüst olmaya çalışmaktan dem

⁵³Aysel Özakin, *Alnında Mavi Kuşlar*, E Yayınları, İstanbul, Temmuz 1978, s. 99.; (Çalışmamızdaki sayfa numaraları eserin bu baskısına aittir.)

vurmaktadır. Fikret oy uğruna hükümetin devleti zarara uğrattırıldığını düşünerek bu durumun içinde yer almaktan rahatsızlık duymaktadır (*Alnında Mavi Kuşlar*, s.201).

Ömer, Fikret ve Armağan ile olan diyalogunda bir neslin bilerek boş yetiştirildiğini ve sonunda bir düzenin insanı haline geldiğini itiraf etmektedir. Bu yüzden yazar çevresindeki sol kesimi yarı devrimci olarak görmektedir.

“(Ömer) *Umutsuz, bireyci bir kültürün ürünleriyle yetişiyorduk. Bizi belki de bilerek boşlukta bırakıyorlardı. Aramızda da hayli sivil polis dolaşırdı. Biz sözde, düzene karşıydık. Sonunda düzen çarkının dişlileri olduk işte...Yine de dürüst olmaya çalıştık ama...Öyle değil mi?*’

‘Büyük yolsuzlukların hizmetinde dürüst olmaya çalıştık.’ dedi Fikret; acı acı güldü. “ (Alnında Mavi Kuşlar, s.204-205)

b)Olayların Ortaya Çıkmasında Rol üstlenen Kahramanlar

Sinan: Sinan, yazarın romanda okuyucuya mesajlarını iletmek için kullandığı başlıca şahıslardan biridir. Romanda Armağan’a en yakın kahraman olarak dikkati çeken Sinan, yaşını almış bir çocuğuyla yaşayan, eşinden ayrılmış bir adamdır. Geçimini reklam filmleri çekerek sağlamaktadır. Fransa’da eğitim görmüştür. Burjuva yaşantısına sahip olmasına rağmen bu yaşantıdan hoşlanmayan, ancak devrimci olabilmek için gerekli eğitimi alamamış biridir. Eşinin ailesi çok zengin ve lükse düşkün bir yaşantıya sahip olduğu için girdiği ortamlardan bunalmış, bu bunalım sonunda ayrılığı getirmiştir. 18 yaşındaki evladı Tan ile birlikte yaşamakta, Tan’ın üzerine titremektedir.

Sinan toplumcu düşünceler taşımasına rağmen bunları gizlemektedir. Çünkü hükümet, aydınlar üzerinde bir baskı kurmuş ve düşüncelerin açığa çıkmasını istememiştir.

“*Sinan ve arkadaşları toplumcu düşünceler besliyorlardı ama bu düşüncelerin açığa vurulmaması, gizlenmesi gerektiğine inanmışlardı. Birkaç yıl önce tutuklanan, işkenceye uğrayan aydınların suçu bu olmuştu çünkü.*” (*Alnında Mavi Kuşlar*, s.18)

Yazar Sinan’la devrimci gençliği de romanda eleştirmektedir. Sinan, sloganla dünyayı değiştireceğini düşünen ukala bir gençlikten söz etmekte, bunun yanlış olduğunu ifade etmektedir.

“Bir iki sloganla, yüzeysel bilgiyle dünyayı kendilerinin değiştireceğine inanıyorlar, sonra eylemlere başlıyorlar. Ukala bunlar.” (Alnında Mavi Kuşlar, s.106)

70’li yıllarda ülkedeki demokratik ortam da yazarın gündemindedir. Sinan gelişmelerden ümitsiz bir şekilde yakınmaktadır. Yazara göre demokratik ortama hiç kavuşulmamıştır.

“Yahu kendimizi bildik bileli, doğru dürüst demokratik bir ortama kavuşamadık şu ülkede.” (Alnında Mavi Kuşlar, s.115)

Hükümet ve siyasî ortam eleştirilirken, devrimci hareket de eleştirilerden nasibini almaktadır. Yazara göre sol hareket bir bütünlük içermemektedir. Bu tutarsızlığın Amerika’nın bir oyunu olduğu da Sinan’ın girdiği bu diyalogda açığa vurulur:

“Sonra antifaşist güçlerin dağınkılığından, tutarsızlığından söz edildi.

‘Birbiriyle kavga eden, birbirine kızan iki arkadaş hemen iki ayrı grup kurmaya kalkışıyor.’ dedi Sinan

‘Her toplantıda gruplar birbirine giriyor.’ dedi Turgut.

‘CIA’nın oyunu bu.’ dedi Taner.” (Alnında Mavi Kuşlar, s.116)

Sinan bir devrimci gibi değildir. O bir burjuvayı da sevebilir. Onun için insanın birtakım değerlere sahip olması yeterlidir.

“Ben sizler gibi devrimci değilim. Ben bir burjuvayı da sevebilirim. Onun insanlığını sevebilirim. Sınıfsal konumuna karşı olabilirim, ama böyle bir insanın bazı değerleri varsa onu sevebilirim.” (Alnında Mavi Kuşlar, s.137)

Tahir: Armağan’ın kardeşi Tahir eserde fikirleriyle ön plana çıkan kahramanlardandır. Doğuda öğretmenlik yapmış, fikirlerinden dolayı açığa alınmıştır. Bunun üzerine eşiyle İstanbul’a gelen Tahir, sendikanın seminerlerinde öğretmenlik yaparak geçimini sürdürür. Yazar Sinan’la birlikte fikir bütünlüğü oluşturmak için Tahir’i de romanda kullanmıştır.

Romanda yine sol sempatzanı bir kahraman olarak çizilen Tahir, düzen eleştirisinin engellendiğini savunurken solun gözden düşürülmek istendiğini ifade etmektedir.

“Solu gözden düşürebilmek için sağ daha hangi tertiplere başvuracaktı?” (Alnında Mavi Kuşlar, s.106)

c) Dekoratif Unsur Durumundaki Kahramanlar: Dekoratif unsur durumundaki kahramanlar olayların anlatılmasına varlıklarıyla katkı yapan kişilerdir. Olayları yönlendirmezler, ancak varlıkları olayın şekillenmesine yardımcı olur. Mesela, sorular sorarlar. Anlatıcı bunların soruları üzerine düşüncelerini açıklama fırsatı bulur. Bu kahramanlardan Ömer fikirleri genç yaşta törpülenmiş, ancak Armağan ve Tahir'in yetişmesinde etkili olmuş bir şahsiyettir. Taner bir akademisyen olup, fikirleriyle romana katkı yapan bir kahramandır. Tan, Sinan'ın oğlu olmasının yanı sıra genç devrimci eylemlerinde yer alan, yetişen bir gençliği temsil eden bir kahramandır. Fikret, bir yağ şirketinde yöneticilik yapan, dürüst, yarı devrimci bir kimliğe sahip ancak düzenin hizmetinde kendine yer bulmuş biridir. Sevim, Tahir'in eşidir, fabrikalarda sendika için işçi toplama amacındadır. Diğer kahramanlar Ümit, Naciye, Tülay, Gülsevin de dekoratif unsur durumunda bulunan kahramanlardandır.

1.9 FAKİR BAYKURT-KARA AHMET DESTANI

ÖZET

Köyde artık huzuru kalmayan Bayram, şehre (Burdur'a) göç eder. Anası Irazca köyde kalıp düşmanlarından kaçmayı kabul etmez. Bayram karısı Haçça ile hastanede işgören olarak çalışmaya başlar. Hastanede çalışan Daşduraklı Hilmi, Bayram'a sürekli namaz kılmasını telkin ederek onu baskı altına alır. Üstelik karısının ve çocuklarının da namaz kılmaları gerektiğini yoksa günahlarının Bayram'ın üzerine olduğunu söyler.

Ahmet köyde okul olmadığı için kardeşi Şerfe ile beraber okula başlamıştır. İlkokul bitmek üzere iken Bayram, Ahmet ile Şerfe'ye baskı yapar. İkisini de hocanın yanına gönderip onlardan dinlerini öğrenmelerini ister. Baskıdan sıkılan Ahmet, köye (Karataş'a) beş yıldır görmediği ninesi Irazca'nın yanına kaçar. Bayram buna çok bozulur, Haçça ve Şerfe'yi fena halde döver.

Irazca, Ahmet'in gelmesine çok sevinir; çünkü köyde kardeşi Sultancagilden başka kimsesi yoktur. Üstelik Muhtar onu her gördüğünde tahrik etmekte; Irazca da ona öcünü alacağını, evini yakacağını söylemektedir. Köye dışarıdan kiremit, tuğla taşıyan Şoför Durmuş'la Ahmet arasında yakınlık olur. Durmuş, Ahmet'i yanına çirak olarak alır. Ahmet böylece hem gezme hem de bilgisini artırma şansı bulur. İstanbul'a yapılan bir seferde Durmuş, Ahmet'i orada bırakır.

Ahmet birkaç gün sonra emanet edildiği yerden kovulur. İşportada bir miktar para kazanıp trenle Burdur'a gelir. Önce Muhtar'ın evini samanlığını tutuşturmak suretiyle yakar; sonra şehre evine gelir. Muhtar sorumlu olarak Irazca'yı görür. Onu binbir eziyetle ilçeye mahkemeye götürür; ancak sonuç alamaz.

Haçça kavga dövüş Ahmet'le Şerfe'yi ortaokula yazdırır. Ahmet çalışkanlığı ile hocalarının gözüne girer. Türkçe öğretmeni Sabiha Ersoy, onu şiir yazması için teşvik eder. Ahmet, Çocuk Esirgeme Kurumu için yapılan Türkiye çapındaki (bilgi yelpazesı.net) şiir yarışmasında birinci olur. Daha sonraki Türkçe öğretmeni Abdullah Utku, Ahmet'e şiirlerinin hep çiçekten, kuştan bahsettiğini; ülkenin sorunlarını, köylülerin sıkıntılarını,

ağaların zulümlerini anlatmadığını söyler. Okuması için ona bu türden kitaplar, dergiler verir.

Nazım Hikmet gibi şiirler yazıp halk ozanı olmasını ister. Bir süre sonra Ahmet, bu doğrultuda şiirler yazar. Okul panosuna astığı bir şiiri yüzünden Mevlüt Altın adlı bir lise öğrencisi ile savcılığa götürülüp ifadeleri alınır. Abdullah Utku sürgün edilir. Ahmet şiire ara verir.

Ahmet liseye yazılırken evde yine tatsızlıklar olur. Bayram sadece Ahmet'in liseye yazılmasına izin verir. Şerfe Ticaret'e yazılır. Liseden sonra Ahmet, Ankara Üniversitesi Siyasal'ı, sınıf arkadaşı Nurten, Hacettepe Üniversitesi Kimya bölümünü kazanır. Derslerine çok önem veren Ahmet bir süre eylemlere, olaylara karışmaz. Ahmet ilk iş olarak öğretmenlerin yapacağı boykotun afişlerini yapıştırır. Amerikan 6. Filosu'nun İzmir'den İstanbul'a gelmesi üzerine ülke çapında olaylar çıkar. Ahmet, TUSLOG önünde yapılan eylemde gözaltına alınıp emniyete götürülür; ancak tutuklanmaz. Nurten ise aynı gün başka bir yerde yapılan eylemde kalçasından vurularak yaralanır.

Ahmet ara tatilde Maraş Yöresi'nde inceleme yapmak üzere görevlendirilir. Dönüşte gecekonduların yıkımını engellemek için mağdurların yanında yer alır. Tekrar mahkemeye çıkar; ama bu kez tutuklanıp cezaevine yollanır. Ülkesi için yaptığı çalışmalar onu bu noktaya getirmiştir. Fakat o pişman değildir. Nitekim Ahmet cezaevine girdikten bir süre sonra tüm ülkede başta işçiler olmak üzere halk sokağa dökülür ve hakkını aramaya başlar.

ANA OLAYLAR

- ✓ Ahmet, ninesi İrazca'nın düşmanı, köylüyü ezen Muhtar Hüsnü'nün samanlığını yakar, ancak kimse ondan şüphelenmez.
- ✓ Lisede öğretmenleri Abdullah Utku ile birlikte Ahmet ve Mevlüt Altın okul gazetesi çıkartırlar. Gazetede şiir, resim ve yazılar sol propagandası yapıldığı gerekçesi ile soruşturma konusu olur. Abdullah Utku soruşturma sonucunda Ağrı'ya sürülür.
- ✓ Ahmet Ankara Üniversitesinde solcu arkadaşlarına çabuk ısınır ve afişleme görevini üstlenir. Öğretmenlerin yapacağı boykotla ilgili afişleme yaptıkları bir gün polis tarafından alıkonulurlar. Bu ilk gözaltında polis Ahmet, Feyzullah ve Hasan'ı affeder.

- ✓ Amerikan 6. Filosu'nun İzmir'den İstanbul'a gelmesi üzerine ülke çapında olaylar çıkar. Ahmet, TUSLOG önünde yapılan eylemde gözaltına alınıp emniyete götürülür; ancak tutuklanmaz. Nurten ise aynı gün başka bir yerde yapılan eylemde kalçasından vurularak yaralanır.
- ✓ Ahmet, yaz tatilinde inceleme yapmak ve halkı bilinçlendirmek amacıyla Güneydoğu bölgesine gönderilir. Gezdiği, gördüğü yerlerde incelemeler yapar, ağaların durumlarını, köylülerin ezilmişliğini bir bir not eder.
- ✓ Ankara'da gecekonduların yıkılmalarını haber alan Ahmet, yıkımları protesto etmek üzere bölgeye gider. Devlete ait dozer devrilmiş, olaylar çıkmıştır. Ahmet mağdurların yanında yer aldığı için tutuklanır ve cezaevine gönderilir.

TEMA:

Kara Ahmet Destanı, Yılanların Öcü ve Irazca'nın Dirliği isimli romanların ardından yazılan üçlemenin son kitabıdır. Roman, Ahmet'in tüm zorluklara karşı okuyarak, emperyalist sistemin altında ezilmiş halkını bilinçlendirme ve ayağa kaldırma tutkusunu ile devrime olan inancını anlatmaktadır. Roman boyunca Ahmet, tırnaklarıyla kazıya kazıya ilerlediği okuma mücadelesinde, önce gericilerle, ardından emperyalist güçlerin taraftarlarıyla mücadele eder. Ne olursa olsun halkın yanında yer almaya çalışır. Yazar bu tema etrafında romanını şekillendirir.

ZAMAN:

Romanda vaka zamanının başladığı tarih tam olarak bildirilmese de vakanın sona erdiği tarih 1975 olarak ifade edilmiştir. Ahmet'in ilkokul son sınıfında başlayan roman, Ahmet'in üniversitede ikinci yıla geçmesiyle bitirilmiştir. Dolayısıyla üç yıl lise, üç yıl da ortaokul okunduğunu düşündüğümüzde roman, 1975'ten önceki yaklaşık 7-8 yıllık dönemi kapsamaktadır.

Romanın anlatma zamanı ise ilk basım tarihi olan 1977'dür. Dolayısıyla yazar yaşadığı bir dönemi dile getirmiştir. Anlatıcı için öğrenme zamanı vaka zamanıyla iç içedir.

MEKAN:

Romanda mekan genel olarak iki kısma ayrılmıştır. Romanın ilk bölümü Burdur'da cereyan eder. İkinci bölüm de ise olaylar Ankara'da vuku bulmaktadır. Bununla birlikte yer

yer İstanbul, Denizli ve Yeşilova romanda anlatılan olayların mekanıdır. Anlatıcı mekanların vaka zamanında hangi düşüncelere ev sahipliği yaptığını göz ardı etmemiş, o dönemde mekanların kazandığı anlamlardan istifade etmiştir.

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi ile Hukuk Fakültesi ve yurdu, Hacettepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Türkiye Öğretmenler Sendikası Derneği binası romanda solcuların mekanıdır. Sağcıların mekanlarından romanda çok söz edilmese de Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi mekan olarak romanda sağcılar tarafından kullanılmıştır.

Romanda özel olarak yer alan mekanlar ise, Irazca'nın köydeki evi, Muhtar Hüsnü'nün kiremitli evi ve samanlığı ile Bayram'ın evi'dir.

ŞAHIS KADROSU:

Romanda siyasî kişilikleri ile ön plâna çıkan şahıs kadrosunu, eserde üstlendikleri rollere göre üç grupta inceleyeceğiz. Bunlar, yazarın sözünü emanet ettiği kahraman (yansıma kahraman), olayların ortaya çıkmasında rol alan şahıslar ve dekoratif unsur durumundaki şahıslardır. Buna göre eserin merkezi şahsı olan Ahmet Kara, aynı zamanda yazarın sözünü emanet ettiği bir kahramandır. Eserde aktif halde yer alan ve olayların şekillenmesinde rol üstlenen Bayram, Haçça, Kadir, Feyzullah, Zehra, Muhtar Hüsnü, Kerimoğlu, Durmuş, Süleyman, Daşduraklı Hilmi, Abdullah Utku, İrfan Tümer, olayların ortaya çıkmasında rol alan şahıslardır. Diğer kahramanlar; Irazca, Haceli, Fatma, Hikmet, John Williams, Turgut, Haluk, Navrumlu Ali, İzzet Öğretmen, Doktor Kamil, Yılık Atiye, Hava, İşgören Ali, Sabiha Ersoy, Osman, Şerfe, İsmail Mahir Hoca, Dudu, Münire Hanım, Halil İbiş, Hasan, Yunus ve Niyazi ise dekoratif unsur durumundaki kahramanlardır.

Değerlendirmeye geçmeden önce, eserde yer alan kahramanları ideolojilerine göre şöyle tasnif edebiliriz:

Eserde Sosyalist, solcu veya militan şeklinde isimlendirilenler ise: Ahmet, Kadir, Abdullah Utku, Feyzullah, Zehra, Nurten, Haluk, Turgut, Navrumlu Ali, Süleyman, , Kerimoğlu, Durmuş, İrfan Tümer, Doktor Kamil, Niyazi.

Kendisini iktidar yanlısı olarak isimlendirenler: Muhtar Hüsnü, Daşduraklı Hilmi, Yunus, Haceli, Atiye, Öğretmen Hikmet, Selim.

Eserde Ahmet Kara idealist tiptir. Dış dünyada bir grubu temsil eder. Gerçek yaşayışıyla ve düşünceleriyle bağlı olduğu hareketi temsil edecek şekilde anlatılır. Bunlara idealize edilmiş ideolojik tip de diyebiliriz. Işınsu'nun romanında gördüğümüz Dursun tipi, bu romanda aksi yönde Ahmet Kara ile gösterilmiştir.

Aynı şekilde Muhtar Hüsnü, Daşduraklı Hilmi ve John Williams da bir tiptir. Ahmet'ten farkı idealize edilmemişlerdir. Kahramanlar tiplleştirilirken ana tema gözetilmiştir. Bu yüzden iktidar yanlısı tipler yalın bir şekilde anlatılır.

Ahmet Kara ile birlikte Kadir, Abdullah Utku, İrfan Tümer, Feyzullah, Zehra da dış dünyadan sosyalist hareketi temsil eden tiplerdir. Her birinin farklı özellikleri olmasına rağmen sonuçta bir davanın insanlarıdır. Bütün yaşantılarını buna göre şekillendirirler. Ancak Ahmet Kara gibi ayrıca idealize edilmemişlerdir. Ahmet Kara yazarın düşüncelerini anlattığı için bunlardan farklı olarak hem düşünce hem de şahsiyet olarak idealize edilir. Çünkü anlatıcı söyleyeceklerini Ahmet üzerinden gönderir.

a) Yazarın Sözüünü Emanet Ettiği Kahraman

Ahmet Kara: Yazarın romanına ismini verdiği Ahmet Kara, romanın merkezinde yer alan kahramandır. Roman, Ahmet Kara'nın çocukluğuyla başlar. Köyde Muhtarla geçinemeyen babası ve oğlu Ahmet'e yapılan tacizlerden dolayı çareyi şehre taşınmakta bulur. Şehirde okula başlayan Ahmet, babasının onu hafız yapmak istemesine karşın, annesi Haçça'nın destekleriyle önce ortaokulu sonra liseyi başarıyla okur. Ortaokul yıllarında öğretmeni Abdullah Utku'dan etkilenecek sosyalist şiirler yazmaya başlar. Yazdığı şiirleri lise gazetesinde yayımlanınca, sosyalizmin propaganda edildiği gerekçesiyle savcı tarafından soruşturmaya uğrar. Ondan sonra okumak için çaba gösteren Ahmet, liseyi de üstün bir başarıyla bitirir ve Ankara Üniversitesi siyasalı kazanır. Ahmet fikirleriyle okuyucuyu bu virajdan sonra mesajlar vermeye başlar. Yazar bu noktadan sonra yavaş yavaş olgunlaştırdığı Ahmet'i konuşturmaya başlar. Ahmet solculukla ünlenen bir fakültededir. Hareketin içinde görevler almaya başlar. İkinci senenin başlarında gecekondu mağdurlarını desteklediği bir anda tutuklanır ve cezaevine gönderilir. Ahmet hiçbir zaman davasından vazgeçmeyen bir tiptir. Yazar, devrimle ilgili mesajlarını Ahmet üzerinden gönderir.

Romanda yazar genç yaşta Ahmet'in merkezi bir kahraman olmasını sağlar. Ahmet büyük bir ozan olma ideali içindedir. O, şiirleriyle çevresindekileri toplayarak büyük bir devrim yapmayı düşünür. O devrim için yeni bir umut ışığıdır.

*“İnsanlar bu yeni ozanı dinledikçe coşacaklardı. Yürüyüş eyleyeceklerdi alanların ortasına, bağıracaklardı; yüzyıllardır verilmeyen haklarını almak, enselerindeki keneleri birer birer koparıp atmak için birleşeceklerdi.”*⁵⁴

Baykurt, henüz ortaokul yıllarında düşüncelerine belli bir ideal kattığı Ahmet'i devrim için konuşturmakta, yönetimleri eleştirmeye başlamaktadır. Gündeminde şehirliler ve iktidar tarafından ezilen köylü vardır.

“Başının içinde içme suları ve elektrikleri şehirlilerce ellerinden alınan köylüler vardı, durmadan dönüyorlardı. Bunların karakollarda çektikleri...Uzayıp giden sorguları...Ne söylesen, hangi sözcüğü kullansan suç sayan bir yönetim...En derin bilgisizliklerin içinde alabildiğine yoksul bir halk...” (Kara Ahmet Destanı, s. 181)

Köylülerin Avrupa köylülerinden daha yoksul olduğunu savunan yazar, Türkiye'de yönetimin İtalya'da faşist yönetimle benzer nitelikte olduğunu ifade etmektedir. Bunu da İtalyan köylüleriyle Ahmet'in köylülerinin karşılaştırmasını yaparak sunar. Öğrenci Ahmet'in zihni bu benzetmelerle doludur.

“Faşist yönetimin elindeki yoksul İtalyan köylülerinden daha yoksul, daha cahil değil miydi kendi öz köylüleri? Daha çok çilenin içinde değil miydi öz anası, ninesi?” (Kara Ahmet Destanı, s. 182)

Devrimin gelmesinin çok zor olduğunu savunan yazara göre ordu müdahil olmadan Türkiye'de devrim yapmak imkansızdır. Romanda Ahmet, liseye başlayacak bir öğrenci olmasına rağmen bu şekilde detaylı analizler yapabilmektedir.

“Bana kalırsa öğrenciler, hem de İşçi Partisi çok ister bize komünistlik getirmeyi! Ama Amerika istemez! Her işin ardında o var diyorlar. Hem de çok girdi ordunun içine filan. Ordunun içine girince, götünü yırtsa berikiler, bu işin sonu hava! Alttan alta çalışıp orduyu kendilerinden yana alabilirlerse belki! O da zor. Çünkü ordunun rahatı çok iyi.” (Kara Ahmet Destanı, s. 221)

⁵⁴ Fakir Baykurt, *Kara Ahmet Destanı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1979, s. 180.; (Çalışmamızdaki sayfa numaraları eserin bu baskısına aittir.)

Olgunlaşma devresindeki Ahmet, komünizmi çok beğenmektedir. Romanda bu şekilde komünizm övgüsü de yapılır. Yazara göre komünizm sıkı çalışma demektir.

“Her halde çok disiplinli, çok sıkı bir düzen. Sovyetlerde öyleymiş. Çalıştırdıkları tembelleri. Her halde, şehirliler için kötüdür. Çünkü köylü zaten çalışmaya alışık.” (Kara Ahmet Destanı, s. 222)

Yazarın siyasî düşüncesi öylesine belirgindir ki, romanda Amerika aleyhine pek çok söylem görünür. Ahmet liseyi bitirdiği yıllarda sırf Amerikan parasıyla kurulduğu için Hacettepe üniversitesini tercih etmez. (Kara Ahmet Destanı, s. 255)

Fakir Baykurt edebiyatla devrimin öğrenilemeyeceğini düşünür. Ona göre devrim öğretisi ideoloji kitaplarından öğrenilmelidir (Kara Ahmet Destanı, s. 256) Yazar, aslında tam da öğrenilemeyeceğini düşündüğü devrimi romanında bir öğreti şeklinde sunmaktadır. Lenin’in Sovyetleri nasıl kurduğunu anlatmakta, devrimin safha safha nasıl gerçekleştiğini ve ne demek olduğunu romanında yazmaktadır. (Kara Ahmet Destanı, s. 370-372)

Yazar Türkiye’nin 1970’li yıllara kadar neden çağdaş uygarlık seviyesine ulaşamadığını sorgular. Ona göre Atatürk’ün İzmir İktisat Kongresi’nde ‘kapitalist’ bir yön tutturması ülkenin yükselmesini önlemiştir. Bu bakımdan tek parti dönemleri yazar tarafından eleştirilmektedir.

“Dünyaya örnek ve önder bir kurtuluş savaşından sonra ne yapmıştı Atatürk? Birtakım üstyapı reformları ile çağdaş uygarlık düzeyine çıkaracağını sanmıştı feodal kalıntılar içindeki Türkiye’yi! İzmir İktisat Kongresi’nde ise temelli kapitalist bir yön tutturmuştu. Onun için elli yıla yakın zaman geçtiği halde toplum yerinde saymış, çağdaş uygarlık düzeyine bir türlü çıkamamıştı. Çağdaş uygarlık düzeyi sosyalizmin ta kendisiydi.” (Kara Ahmet Destanı, s. 260)

Romanda yazar devletin tarafsız olmadığını savunmakta, kapitalistlerden yana bulunduğu için de devleti eleştirmektedir. O cumhuriyetin gerçek kimliğini ancak sosyalizmle kazanacağını düşünür. Bunu sağlayacak onurlu ve mücadeleci bir gençlik vardır.

“Cumhuriyet; halkın gerçekten egemen olduğu yönetim, ancak sosyalizmle cumhuriyet olacaktı. Bunun için emperyalizme, kapitalizme karşıydı gençlik. Baştaki yöneticiler de halka ve gençliğe karşıydılar... Onun için gençliğin üstüne polisi, köylünün üstüne jandarmayı

sürüyorlardı. Devlet güçlerinin tarafsızlığı diye bir şey yoktu. Hepsi bir sınıf savaşımında kapitalistlerden yana yer alıyorlardı.” (Kara Ahmet Destanı, s. 259-260)

Devrimci hareketin izleyeceği yol hakkında yazar birçok öneride bulunmaktadır. Yazara göre sol hareketin öncüsü İşçi Partisi’dir. Parti yanlış yaptığında onu eleştirecek bir gençlik vardır. Sol hareketin bazı kesimleri, demokrasi yoluyla devrimin gerçekleşmesinin zor olduğu kanısındadır. Çünkü halk, para gücüyle, din ve din adamlarıyla uyutulmaktadır. Bu kesime göre devrim için silahların konuşmalıdır. Ahmet’in çevresinde yer alan bu kesim namluya namluyla karşılık vermek ister.

“Onlara göre devrim sandıklardan hiçbir zaman çıkamayacaktı. Kapitalistler kitleleri çok etkili propaganda ve para gücüyle, dini ve din adamlarını da kullanarak uyutuyordu. Bu yüzden asla sandıktan çıkamazdı devrim. Kapitalistler silahlı devlet güçlülerini gençliğin üzerine salıp “ geniş katliam planları” uygulamaya başladığına göre namluya namluyla karşılık vermek gerekiyordu. Namlunun ucundaydı devrim.” (Kara Ahmet Destanı, s. 260)

Yazarın bu kesimlere cevabı yine Ahmet aracılığıyla verilmektedir. Baykurt’a göre öğrencinin silahla işi yoktur. Çünkü öğrenci gençliği bir sınıf değildir.

“Öğrenci gençlik bir sınıf değildir. İktidara yönelemez. İktidara yönelecek sınıf adına silaha sarılması da doğru değildir. Önce o sınıfın kendi sarılmalı silaha gerekiyorsa. Gerekip gerekmediğini de o sınıf kendi saptamalı.” (Kara Ahmet Destanı, s. 281)

Yazarın idealize ettiği Ahmet’e göre ise devrim sandıkla da gerçekleşebilir. Halka yeteri kadar gidilmediğini düşünen yazar, halka inmenin zorunlu olduğunu düşünür. Değindiği bir başka nokta da kapitalistlerin sosyalizmi yanlış tanıtmasıdır. Yazar burada sosyalizm ile komünizmin farkını⁵⁵ vurgular.

⁵⁵Sosyalizm ile komünizm, her ikisi de, kullanım için üretim yapan sistemler olması ve üretim araçlarının mülkiyetinin kamuya ait bulunması ve merkezî planlamaya dayanması bakımından benzer sistemlerdir. Sosyalizm, doğrudan doğruya kapitalizmden doğup gelişir, yeni toplumun ilk biçimidir. Komünizm daha ileri bir gelişme ya da sosyalizmin "daha yüksek bir aşamasıdır".

Komünistler, işçi sınıfı ile müttefiklerinin, durumu elverir elvermez, devletin yapısında temelli bir değişiklik yapması gereğine inanırlar; kapitalistlerin bir sınıf olarak (birey olarak değil) varlığına son verme ve en sonunda sınıfsız bir topluma ulaşma sürecinde, işçi sınıfı üzerinde kapitalist diktatörlük yerine, kapitalist sınıf üzerinde işçi sınıfı diktatörlüğünü kurmalıdırlar. Sosyalizm, sadece, eski kapitalist hükümet mekanizmasını devralmak ve bunu kullanmakla kurulamaz. İşçiler, eski devlet aygıtını parçalamak ve kendi yeni devlet aygıtlarını kurmalıdırlar, işçi devleti, eski egemen sınıfa, bir karşı-devrimi örgütleme fırsatı vermez. Kapitalist direnmenin doğduğu yerlerde, bunu ezmek için, silahlı gücünü kullanmalıdır.

Sosyalistler ise devletin niteliğinde temel bir değişiklik yapılmadan kapitalizmden sosyalizme geçilebileceğine inanmaktadırlar. Bu görüşte olmalarının nedeni, kapitalist devleti esas olarak, kapitalist sınıfın diktatörlüğünün bir kurumu

“Henüz yeteri kadar çalışma yapılmamıştır kitleler içinde. Halka yeteri kadar gidilmemiş, anlatılması gerekenler anlatılmamıştır. Kapitalistler sosyalizmi komünizm olarak tanıtıyorlar. Sosyalizm gelince din kalkacak, kadın kız ortak olacak, Türkiye Rusya'ya bağlanacak diyorlar.” (Kara Ahmet Destanı, s. 260-261)

Gençlik devrimi gerçekleştirmek için hızlı davranmakta, şartların olgunlaşmasını beklememektedir. Devrimin ülkenin her köşesinde inanıldığını, bilindiğini zannetmekle bir yanlıştın içine düşmektedir. Yazar bu düşüncesini Ahmet ile açıklar, ona göre devrimcilerin ayağı yere basmamaktadır.

“...sanki yarın devrim olacak, ilk adımı atmamızı bekliyorlar gibi bir havanın içinde herkes!..” (Kara Ahmet Destanı, s. 290)

İncelediğimiz diğer solcu romanlarında gördüğümüz sağcı gazetelerin kışkırtıcı eylemleri bu romanda da eleştiri konusu edilmiştir. Ahmet sağcı gazetelerin kışkırtıcı başlıklarını okumaktadır. Bunun yanı sıra din görevlileri de bu eylemlerin içindedir.

“Gerici gazeteler güreltiler seslerini: ‘Türkiye’de komünistleri Endonezya’dakilerden beter edeceğiz! Kıtır kıtır gezeceğiz!’.Günün beş vaktinde ‘cihat’ çağrılarını yapıyorlardı camilerde. Din görevlileri tam istim yola koyulmuştu.” (Kara Ahmet Destanı, s. 309)

Sol eğilimli romanların çoğunda gördüğümüz devletin karşı tarafı silahlandırması iddiasını Baykurt da bu romana taşımıştır.Yine Amerikan’ı Orta Doğu’daki politikası da tehlikeli bulunur. Ahmet’e göre düşman yalnız değildir.

“Düşman, polisi yanına alıyordu. Hükümeti yanına alıyordu. Vietnam’da Laos’ta işi zorlaştıkça, Orta Doğu’daki kudurganlığı artıyordu Amerika’nın...” (Kara Ahmet Destanı, s.310)

Yazar sol harekete karşı olan tarafın iddialarına da Ahmet’le cevap vermeye çalışır. Kadir’in akrabası ülkücü Selim’in söylemlerine cevaplar verir. Selim’e göre devrimcilerin

olarak değil de, daha çok onu ele geçiren sınıfın kendi yararına kullanabileceği yetkin bir mekanizma olarak kabul etmeleridir. Bu durumda, iktidardaki işçi sınıfının eski kapitalist devlet aygıtını yıkmasına ve kendisinininkini kurmasına gerek yoktur. Sosyalizme doğru yürüyüş, kapitalist devletin demokratik çerçevesi içinde adım adım gerçekleştirilebilir.

(<http://kutuphane.halkcephesi.net/Leo%20Huberman/db%20sosyalizm%20sorular%202.html>)

adresinden

09.08.2015 tarihinde alınmıştır.)

amacı iç savaş çıkarmak ve ülkeyi yıkarak Rusya'ya bağlı hale getirmektir. Ahmet buna sert karşı çıkar.

“Sanki Rusya'nın işi gücü yok da senin iliklerine kadar sömürülmüş ülkeni alıp başına çorap örecek! Parasını harcayacak yeri de yok, senin geri bırakılmış ülkeni adam etmek için harcayacak!..” (Kara Ahmet Destanı, s.329)

Yazar sol harekete romanda çeşitli özeleştiriler de yapmıştır. Devrimcilerin ciddiyetle hareket etmediğini düşünen yazar, işin disiplininin kaybolduğunu ifade etmektedir.

“Bir zaman kalktık parti bastık. Bir zaman da partinin içinde güç olmağa kalkıştık. Öğrenci adamın ne işi var parti basmalarda? Burjuvazinin çıkardığı yasalarla, modalarla onlara özenip Türkiye sosyalist savaşımını sulandırıyoruz...Solkişotluk yapıyoruz yani...”(Kara Ahmet Destanı, s. 353)

Yazar, Türkiye'de Amerika yanlısı sendikaların büyütüldüğünü, devrimci sendikalarından ezildiğini düşünmektedir. Bu da devrimi yıldırma ve yok etmek içindir.

“ Bir işyerindeki işçilerin 1/3'ünden azını temsil eden sendikalar kapatılacak. Bu demek, yeni gelişen devrimci sendikaların ezilip, Amerika'nın kılavuzluğuyla kurulan patron yanlısı sendikaların büyütülmesi!” (Kara Ahmet Destanı, s. 396)

b) Olayların Ortaya Çıkmasında Rol üstlenen Kahramanlar

Bayram: Ahmet'in babasıdır. Çevresinde oluşturulan mahalle baskısı nedeniyle oğlunu din kurumlarına göndermek istemekte, bu şekilde hastanedeki işinden ve şehirdeki durumundan emin olmak istemektedir. Yazarın daha önceki Yılanların Öcü ve Irazca'nın Dirliği isimli romanlarından tanıdığımız bu kahraman, mert, yiğit bir delikanlıdır. Köyde zengin ve varlıklı Muhtar Hüsnü ile tarla kavgası yüzünden arası açılmış, oğlu Ahmet'e yapılan taciz iddialarından dolayı köyü terk etmek zorunda kalmıştır. Köyü terk ettiği için annesi Irazca'yı da yalnız bırakmış, annesinin şehre gelmesini çok istemiş fakat annesi oğlunu affetmemiştir. Şehirde hastanede eşi Haçça'yla birlikte iş bulan Bayram, bu işini kaybetmek istemez. Hastanede şef olan Daşduraklı nurcu Hilmi, Dini ibadetlerden, ailevi durumlara kadar pek çok durum yönünden onu yönlendirmektedir. Bu yönlendirmelerin etkisiyle Bayram, oğlu Ahmet'i hafız yapmak istese de Haçça ve Ahmet bunu istemez. Sözünü

geçiremeyen Bayram evde kızı Şerfe ile eşi Haçça'yı döver. Haçça'nın evlatlarını okutma isteği Bayram'dan ağır gelir. Kızı Şerfe ile oğlu Ahmet liseyi de okurlar. Bayram hastanedeki işine devam eder. Bir süre sonra evlatlarının başarılı olması onu da gururlandırır.

Yazar, Türkiye'de halkın durumunu çizmek için romanda Bayram'ı kullanır. Bayram dindarlardan aşırı etkilenmekte ve ona göre hareket etmektedir. Dindar kesime karşı bir söylem türetildiğinde Bayram, buna çok sert karşı çıkar.

“Kimmiş senin gerici dediklerin? Memleketin tanınmış hocalarına nasıl gerici diyorsun ulan?” (Kara Ahmet Destanı, s. 40)

Bayram romanda halkın gözündeki komünizmin gösterilmesi için de kullanılmıştır. Yazara göre komünizm halka yanlış aktarılmaktadır. Bu da Bayram'ın bakış açısıyla gösterilir:

“Ne konuşuyor Tahir Hoca gibileri? Birinci işi komünistliği getirmektir İşçi Partisi'nin! Karı kız ortak. Kazandıklarımızın hepsi devletin. Çocuklar devletin. Bir geldi mi atabilersen at, yıkabilersen yık!..” (Kara Ahmet Destanı, s. 227)

Kadir: Ahmet'in üniversitede solculara yardım istemek için tanıdığı bir mühendistir. Romanda fikirleriyle dikkat çeken bu kahraman, yazarın dış pencereden Türkiye'deki sağcı ve solcu kesimi karşılaştırmak için kullandığı kahramanlardan biridir.

“Aslında bugün Amerika'nın emelleri var Türkiye'nin üstünde... Nato içinde nüfusumuz göz önünde bulundurulursa, Amerika'dan sonra en çok askeri biz besliyoruz; niçin? Amerika'nın çıkarları için. Devrimci gençler Amerika'nın üstümüzdeki planlarını halka açıklamak için çaba harcıyorlar. Siz ne yapıyorsunuz?(ülküci Selim'e seslenir.) Ona destek oluyorsunuz. Komando kamplarında Amerikan silahları ile eğitim görüyorsunuz. Aramco yoluyla, CIA yoluyla oluklardan Amerikan parası akıyor size.” (Kara Ahmet Destanı, s. 330)

Feyzullah: Ahmet'in üniversite arkadaşlarından Feyzullah, devrimci bir gençtir. Arkadaşları arasında en fazla eyleme yatkın bir tip olan bu genç, icraat yapmanın daha önemli olduğunu savunur. Yazar devrimci camia içindeki birtakım yanlışları bu kahraman vasıtasıyla dile getirmektedir. Feyzullah romanda devrim içinde çeşitli özeleştirimler yapar.

“Diyelim ki herkes inanıyor. İnanç neyi çözümler? İnanıyor ama bir şey yapmıyor. Devrim olur mu? Devrimci diye derim yapana denir Ahmet Kara! Devrim için eylem şart! Eylemsiz devrimcilik laf. Şimdi ortam lafçılarla dolu. Hepimiz lafçıyız.” (Kara Ahmet Destanı, s. 267)

Kerimoğlu: Yazarın sol söylemini romanda yürütmek için kullandığı kahramanlardan bir diğeri. Diğer kahramanlardan farkı köyde yaşaması ve cahil bir topluluk içinde bilinçli olmasıdır. Devletin zengini koruyup, beslediğinden yakınan Kerimoğlu, halkın birlik olmadığını ve İşçi Partisi'nin bundan dolayı iktidara gelemediğini söyler.

“...köylüler ağız birliği etse de hep birden veriverse oyunu! Yunus Bey ve de onun gibi birkaç düz, sınıksız tutmuş bizim ilçeyi! Ondanda beteri, tutmuşlar ilin tek mil köylerini! Dahi Türkiye'yi!” (Kara Ahmet Destanı, s. 223)

İrfan Tümer: Ahmet'in lise yıllarındaki solcu sohbetlerinde tanıdığı bir muhasebecidir. Ahmet'i yüksek öğrenim yüreklendiren bu kahraman vasıtasıyla da sol söylem roman içinde yürütülmüştür. İrfan Tümer'e göre sömürgeci devletler sömürgelerindeki nüfusun yüksek öğrenim görmesini istemez, çünkü cahili yönetmek daha kolaydır.

“Bilir misin yıllarca Avrupalı sömürgeciler, sömürdükleri ülkelerin halkına sadece orta öğrenime kadar okuma hakkı tanıdı, üst yanını kıstı. Sömürge halkların gençleri yalvardılar. ‘madem bizim burada yüksek okul açmıyorsunuz, gidip sizin okullarda okuyalım!’ bırakmadılar. Neden? Yüksek öğrenim, düşünmenin anahtarını verir.” (Kara Ahmet Destanı, s. 244)

Abdullah Utku: Ahmet'in hayatındaki en köklü değişikliğe sebep olan ortaokul yıllarındaki edebiyat öğretmenidir. Ahmet öğretmenin etkisiyle sol düşünceye sahip olmaya başlar. Abdullah Utku, Ahmet'teki yazma yeteneğini fark eder. Baharla, doğayla ilgili şiirler yazarken, ona hayatın gerçekleriyle köylüleri, ezenle ezileni tanıtır ve bununla ilgili yazmasını ister. Bu noktadan sonra devrimci Ahmet doğmaya başlar.

“Köylülerin emekçilerin yaşamına bakacaksın. Onların dertlerini anlatacaksın. Neler çekiyor insanlar bir lokma için, nasıl alın terinin karşılığını alamıyor, bin çalıda asılı kalıyor hakları; dikkatle bakacaksın, konularını onların yaşamından alacaksın.” (Kara Ahmet Destanı, s. 178)

Zehra: Nurten ve Ahmet'in üniversiteden arkadaşlarıdır. Zehra Hacettepe Üniversitesi kimya bölümünü okumaktadır. Babası solcudur. Yazar, Zehra'yı tek parti döneminde solculara yapılan baskıların devam ettiğini anlatmak için romanda kullanır.

“Türkiye'nin eski komünistlerindendi babam. Tek parti yönetimi, gerektiğinde basardı evimizi. Alır götürürlerdi üçer beşer ay. Ardından da sürgünler. Büyük abim, babamdan aşırıydı. Ama babamı bellemişti polis. İyice yaşlandı, bizler büyüdük, hâlâ öyle gider...”(Kara Ahmet Destanı, s. 309)

Durmuş: Romanda kendini gösteren köydeki solcu kahramanlardan bir diğeri de Durmuş'tur. Ahmet'i çocukluk yıllarında kamyonuyla gezdiren ve Türkiye'yi gösteren Durmuş'un parlak fikirleri romanda göze çarpar. Yazara göre Türkiye'nin güçlü olması için siyasetten önce iyi bir sanayiye ihtiyacı vardır. Bu da yolları gözleyen kamyon şoförü Durmuş vasıtasıyla dile getirilir. Yazar bu bölümde İzmir Fuarından yola çıkarak Avrupalı devletler ile ülkemizin sanayisini karşılaştırmaktadır.

“Mesela bizden de var epey firma. Nohut bile var sergilediklerinde! Yün, yapağı, kolonya, sabun, maden, cevher; hepsi ya hammadde, ya kıvır zıvır! Öteki devletlerse, makine, motor, fen üzerine işler. Kamyon, su motoru, traktör. Onlar işlenmiş fabrika malı, biz topraktan çıkan, ağaçtan biten, hayvanın derisi, tüyü; yani işlenmemiş hammadde!” (Kara Ahmet Destanı, s. 74-75)

Süleyman: Bayram'ın komşusu Süleyman, İşçi Partisi'ni çok seven ve onun oy alması için mahallede çalışmalar yapan biridir. Yazar Süleyman'a romanda İşçi Partisi'nin propagandasını yaptırır. Ona göre en kuvvetli parti İşçi Partisi'dir, fakat din ve karşıt propaganda partiyi zayıflatmaktadır. Bununla birlikte işçiler ve çiftçiler birlik değildir. Yazar burada işçi ve köylü kesime yüklenir.

“Dürzüler öyle hararetle ki bu sefer; öyle kızıyorum ki! Bizlersse öküzler gibi susuyor, koyunlar gibi uyuyoruz! Bize hazırdan olacak. Çalışıp çabalama, kendiliğinden düzelsin işler. Sözde sen de ben de, işçiyiz değil mi şunun şurasında? Peki hani sendikamız? Hani partici arkadaşlarımız? Onca işçi, çiftçi birleşip iki arkadaşımızı yollasak meclise olmaz mı?” (Kara Ahmet Destanı, s. 309)

Daşduraklı Hilmi: Romanda dindar biri olarak gösterilen biridir. Daşduraklı Hilmi hastanede personel şefliği yapar. Personelinin ibadetlerine kadar her şeyine karışır. Ülkede

maneviyatı yüksek hükümetlerin kurulacağını, personelinin de ona göre olmasını ister. Ahmet'in babası Bayram bu durumdan çok etkilemiştir. Yazar Hilmi'yi nurcu ve gerici takımdan biri olarak gösterir.

Muhtar Hüsnü: Köydeki toprakları zorla satın alarak zenginleyen ve kendini bu şekilde muhtar seçtiren Hüsnü, yazara gören ezen takımı temsil eden biridir. Zalimlikleriyle köylüyü canından bezdirmiştir. Ahmet'in ninesi Irazca ile düşmandır. Bayram'ın şehre göçmesinde en önemli rolü oynar. Zenginlik hırsı bitmemiştir. Herkese boyun eğdirmek istemektedir. Yazarın Daşduraklı Hilmi ile birlikte toplumda arıtmak istediği tiplerin başında gelmektedir.

Haçça: Yazarın çok fazla siyasi konuşmalarda ortaya çıkarmadığı isim olan Haçça, Ahmet'in yaşamından ona verdiği destekle birinci sıradadır. Evlatlarının okuması ve yarınını kurtarması için her şeyini ortaya koyar.

c) Dekoratif Unsur Durumundaki Kahramanlar:

Dekoratif unsur durumundaki kahramanlar olayların anlatılmasına varlıklarıyla katkı yapan kişilerdir. Olayları yönlendirmezler, ancak varlıkları olayın şekillenmesine yardımcı olur. Mesela, sorular sorarlar. Anlatıcı bunların soruları üzerine düşüncelerini açıklama fırsatı bulur.

Romanda Irazca, Ahmet'in ninesi olup, köydeki zalim muhtara karşı duran yaşlı bir kadındır. Haceli, Bayram'ın şehre kaçmasında önemli rolü oynayan ve muhtarın yanında uşaklık eden biridir. Hikmet, Ahmet'in ortaokuldaki iktidar yanlısı tarih öğretmenidir. John Williams hükümetin ABD'den ithal ettiği barış gönüllülerinden biridir. Ahmet'in köyünde yararlı işler yapar. Navrumlu Ali, Bayram'ın komşusu olup İşçi Partisi için çalışır. İzzet, Ahmet'in ilkokuldaki öğretmenidir, Ahmet'in ilerlemesinde payı vardır. Kamil evinde solcu sohbetleri düzenlenen doktordur. Yılık Atiye, Muhtar Hüsnü'nün karısıdır. Sabiha Ersoy Ahmet'in ortaokuldaki ilk Türkçe öğretmenidir. İsmail Mahir Hoca, üniversitede solcu bir sendika ile ilgili çalışmalar yapan doçenttir. Yunus, Burdur'da iktidarın propagandasını yapan biridir. Halil ibiş, Melek Hasan Ahmet'in eziyet çeken köylüleridir. Osman ile Şerfe ise Ahmet'in kardeşleridir. Diğer kahramanlar Dudu, Münire Hanım, Haşim Yılmaz da romanda dekoratif unsur durumundadır.

2. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME:

Türkiye tarihinin en çalkantılı dönemlerinin yaşandığı yıllardır 70'li yıllar. Türk siyasî hayatında çok önemli dönüm noktalarının başladığı yıllardır. 12 Mart Muhtırası ve 80 darbesine götüren süreç araştırmacıların malumudur. Biz de inceleme konusu yaptığımız romanlarla bu dönemin edebiyattaki yansımalarına bir ışık tutmaya çalıştık.

İncelediğimiz romanlarda yazarlar bu süreci romanlarına yansıtmışlardır. Sol ve sağ olmak üzere ikiye ayırdığımız siyasî ortam, romanlarda da kendini fark ettirmiştir.

1970 ile 1980 arasında yazılmış romanlardan bazılarını ele aldığımız çalışmamızda, sadece Emine Işınsu'nun sağ hareketin (ülkücü) siyasî söylemini yürüttüğünü, Ümit Kaftancıoğlu, Samim Kocagöz, Aysel Özakın, Fakir Baykurt, Hasan İzzettin Dinamo ve Vedat Türkali'nin tamamen sol söyleme dayalı mesajlar verdiğini söyleyebiliriz. Romanlarda bir kurgunun içinde de olsa bağlı bulunan siyasî hareket idealleştirilmiş, bunun yanı sıra bu hareketlerin karşısında bulunan siyasî gruplar ise okuyucunun gözünde kötü gösterilmek istenmiştir. Yazarlar bir kişi ve kişiler etrafında mensup oldukları siyasî hareketi etkileyici göstermeye çalışmış, mesajlarını da bu kişi ve kişiler aracılığıyla vermişlerdir.

Attila İlhan ve Melih Cevdet, incelediğimiz diğer yazarlara göre ayrı bir konumda bulunmaktadır. Attila İlhan her ne kadar sosyalist bakış açısına yakın görünse de 60 darbesini de eleştirmiş, dönemin iki zıt siyasî hareketine de göndermeler yapmıştır. Melih Cevdet ise diğer yazarlar gibi mesajlarını direkt olarak vermemiş, belli metafor ve imgelerle eleştiriler yapmaya çalışmıştır.

Bu dönem romanlarında yazarlar, siyasî gündemin dışında duramamış, romanlarında da bunu yansıtmışlardır. Tek tek incelediğimiz romanlarda alıntılarla gösterdiğimiz üzere her yazar, içinde yaşadığı dönemin iktidarına ya da siyasî gruplarına çeşitli mesajlar vermiş, Türk siyasî hayatına dair alıntılar yapmıştır. Sol söylemi yürüten yazarların roman alanında kendini daha çok gösterdiği görülmektedir. Bu yazarlar romanı bir propaganda aracı olarak görmektedirler. Özellikle Vedat Türkali, Samim Kocagöz ve Fakir Baykurt'ta daha yoğun gördüğümüz bu husus diğer solcu yazarlarda da görülebilmektedir.

Romanın yaşanılan hayatın bir izdüşümü olduğu yaptığımız roman incelemelerinde görülmüştür. Yazarların buldukları toplumun yaşam düzeni, ideolojisi hakkında fikirler yürütmeleri son derece doğaldır. Ancak 1970 ile 1980 yılları arasında Türk romanında daha

önce hiçbir dönemde görülmediği kadar, siyaset romanının merkezinde yer almıştır. Emine Işınsu, Samim Kocagöz, Fakir Baykurt, Hasan İzzettin Dinamo bir fikir çatışması içinde romanlarını kaleme almışlardır. Romanın edebi açıdan zevk veren bir ürün olma özelliği bu dönemde değişmiş, roman edebiyatımızda bir propaganda aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Tabii estetik açıdan yazılan, okuyucuya zevk veren romanlar bu dönemde de muhakkak vardır. Ancak edebiyatımızda siyasî romanın gerçekçi düzeyde ilk örneklerinin bu dönemde verilmeye başlandığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu dönem romanlarında çoğunlukla idealize edilen siyasî bir kişilik, bu kişinin çevresinde ona yardımcı olan güçlü karakterler, ve ana karakterin karşısına çıkarılan, okuyucuya kötü gösterilen kahraman ya da kahramanlar dikkat çekmektedir. *Sancı*' da Dursun'un karşısındaki Seyhan'ı, Musa'nın Gecekondu'sunda Musa'nın karşısındaki Kemal'i, *Kara Ahmet Destanı*'nda Ahmet'in karşısında duran Daşduraklı Hilmi ve Muhtar Cemal'i buna örnek gösterebiliriz.

1970-1980 arasındaki romanlarda dönemin atmosferinin içeriğe yansıdığını belirtmiştik. Bu dönem romanları belirli ideolojilere gerek duyan romanlar olarak da edebiyatımızdaki yerini almıştır. Romanın içeriğinde okuyucuya “işte benim ideolojim doğru!” şeklinde çeşitli mesajlar verilmekte, okuyucu bir nevi kendisini bir reklam kampanyasının, bir propagandanın içinde bulmaktadır.

1970 ile 1980 arasındaki Türk romanlarını incelediğimiz bu çalışmamızda vardığımız sonuçları maddeler halinde şu şekilde özetleyebiliriz:

1. 1970-1980 yılları arasında yazılmış Türk romanlarında siyaset önemli bir yer tutmaktadır. Bu dönem Türk romanının karakteri oldukça siyasîdir.
2. Romanlarda siyasî söylem, kurguda ana rol oynayan şahıslar üzerinden verilmeye çalışılmış, bu şekilde okuyucu daha çok etki altına alınmak istenmiştir.
3. Romanların konuları siyasî konular olduğu için, romanın edebî yönü göz ardı edilmiş, roman bir propaganda aracı olarak görülmüştür.
4. İncelediğimiz romanlarda Emine Işınsu, sağ hareketin sözcüsü konumunda iken, Samim Kocagöz, Fakir Baykurt, Vedat Türkalı, Hasan İzzettin Dinamo, Ümit Kaftancıoğlu, Aysel Özakin tamamen sol ideolojinin taraftarı

durumundadır. Attila İlhan ise iki tarafa da mesaj vermekte, diğer yazarlara göre ortada durmaktadır. Melih Cevdet Anday incelediğimiz diğer yazarların hepsinden farklı olarak belli bir siyasî söylem üzerinden gitmeyip, toplum içindeki baskıyı ve karmaşayı çeşitli metaforlar üzerinden söyleme yoluna gitmiştir.

5. Yukarıda bahsettiğimiz yazarlardan Emine Işınsu, Fakir Baykurt, Samim Kocagöz, Vedat Türkali bağlı buldukları siyasî hareketin militanı gibi hareket etmektedirler. Hasan İzzettin Dinamo, Ümit Kaftancıoğlu ve Aysel Özakın ise sert eleştiriler yapmakla birlikte sola sempatiyle bakan kahramanları romanlarının merkezine yerleştirmişlerdir.
6. Türk edebiyatında gerçekçi düzeyde ilk *siyasî roman* denemeleri yapılmış, baştan sona siyaset kokan, bir politikacı gibi toplum sorunlarına çözümler sunan romanlar yazılmıştır. (*Sancı, Tartışma, Kara Ahmet Destanı*)
7. Bu yıllarda yazılmış romanlar konu olarak 27 Mayıs darbesi, öncesi ve sonrasını, 12 Mart muhtırasına götüren toplumsal süreci, 80 darbesinin öncesinde görülen toplumsal kargaşayı işlemiştir.
8. Romanlar belirli bir ideolojinin emrinde yazılmış hissi vermektedir. Bu dönem yazarı kendi ideolojisinin doğru olduğunu düşünmekte, kurguyu da ona göre şekillendirmektedir.
9. Romanlarda solcu yazarlar (Samim Kocagöz, Fakir Baykurt, Ümit Kaftancıoğlu, Vedat Türkali, Hasan İzzettin Dinamo) sağ hareketin iktidarın yanında duran ve ona yaranarak hareket eden, Amerikan destekli bir hareket olduğunu ifade ederken, buna cevap veren Emine Işınsu ise romanında bir taraftan ülkücü camianın hedeflerini açıklarken, bir taraftan da mevcut iktidara (Kel başlı adam: Demirel eleştirileri) eleştiriler getirmektedir.
10. Bu dönem romanlarında yazar Cemil Meriç'in de ifade ettiği üzere bir sosyolog gibi davranmış, toplumun ideali için edebî yanını bir tarafa bırakarak kendisini kavganın ortasına atmıştır.

11. Yazarların Menderes, Demirel, Ecevit gibi siyasi liderlerin yanı sıra birtakım partileri (İşçi Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi) romanlarına yerleştirdikleri ve benimsedikleri görülmektedir.

12. Romanların yazılma tarihi 1970’li yıllar olsa da, roman yazarları Cumhuriyet’in ilk yıllarında tek parti iktidarını, hatta Atatürk’ü bile eleştiri konusu yapmışlar (bkz. *Tüfekliler*), 1970’li yıllardaki kargaşayı, Menderes infialini ta o yıllara bağlamışlardır.

Tüm bu araştırmalar ve çalışmalar göstermektedir ki 1970 ile 1980 arası dönemde Türk romanı siyasî bir görünüm çizmekte, toplumun içinde ona göre bir pozisyon almaktadır. Romanın yaşamın aynası görevi gördüğü bu dönem, gerek siyasî bunalımlarıyla, gerek yönetsel kaoslarıyla hem edebiyatımıza hem de tarihimize adını kalın çizgilerle yazdırmıştır.

KAYNAKÇA

ÇALIŞMAYI ESAS ALAN KAYNAKLAR:

ANDAY, Melih Cevdet, *Gizli Emir*, Bilgi Yayınevi, Ankara Nisan 1970

BAYKURT, Fakir, *Kara Ahmet Destanı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1979

DİNAMO, Hasan İzzettin, *Musa'nın Gecekondu*, May Yayınları, İstanbul Eylül 1976

İŞINSU Emine, *Sançı*, Töre-Devlet Yayınevi, Ankara 1976

İLHAN, Attila, *Yaraya Tuz Basmak*, Bilgi Yayınevi, Ankara Mayıs 1978

KAFTANCIOĞLU, Ümit, *Tüfekliler*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1974

KOCAGÖZ, Samim, *Tartışma*, Okar Yayınları, İstanbul Haziran 1976

ÖZAKIN, Aysel, *Alnında Mavi Kuşlar*, E Yayınları, İstanbul Temmuz 1978

TÜRKALİ, Vedat, *Bir Gün Tek Başına*, Cem Yayınevi, İstanbul Aralık 1976

DİĞER KAYNAKLAR:

ARSLAN, Cumhuriyet, *1960-1980 Dönemi Türk Romanında Başkaldırı Olgusu* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2004.

ARSEVEN, Tülin, "İki Roman, İki Bakış Bir Siyasî Olay: Bir Gün Tek Başına ve İzmir'in İçinde Adli Romanlarda 27 Mayıs Tahlihi" *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/9, p. 1913-1932, Ankara Summer 2013.

BELGE, Murat, *Edebiyat Üstüne Yazılar*, İletişim Yayınları, İstanbul 1998

BELGE, Murat, "Politik Roman Üzerine", *Birikim Dergisi*, sayı 9, İstanbul Kasım 1975.

DEMİR, Fethi, "Karşıt Tezleri Savunan Politik Romanlar Bağlamında Dersim 1938 Olayları", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 9/12, Ankara Fall 2014.

GÜLLÜLÜ, Sabahattin, *Sanat ve Toplum*, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum 1996.

GÜMÜŞ, Semih, *Roman Kitabı*, Can Yayınları, İstanbul Mart 2011.

KAHRAMAN, Hasan Bülent, “*Edebiyat Gerekli mi?*”, Hürriyet Gösteri, sayı 245, Ocak 2003.

KORAT, Gürsel, “*Politik Roman*”, Radikal II, 29 Ekim 2000.

NACİ, Fethi, “*Edebiyat ve Politika*”, Dost, sayı 35, Eylül 1967.

NACİ Fethi, *Edebiyat Yazıları*, Can Yayınevi, İstanbul 1995.

ÖNERTOY, Olcay, *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı ve Öykülüğü*, İş Bankası Kültür Yayınları. s. 30, Ankara 1984.

ÖZDEMİR, Emin, *Yazı ve Yazınsal Türler*, Varlık Yayınları, İstanbul 1983.

SARISAYIN, Ayşe, *Erdal Öz Unutulmaz Bir Atlı*, Can Yayınları, İstanbul 2009.

TÜRKELİ, Yadigar Sanlı, “*Edebiyat, Toplumsal Hafızanın, Geleneğin Kaybında, İnşasında Ne Kadar Etkilidir?*”, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.2/2, Çankırı 2011.

YALÇIN, Alemdar, *Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı 1920-1946*, Akçağ Yayınları, Ankara 2006.

E-KAYNAKLAR:

ORTAYLI, İlber, “*Bir Siyasi Hikaye Olarak Devlet Ana*”, <http://www.muverrih.net/2011/03/23/bir-siyasi-hikaye-olarak-devlet-ana/> 19.08.2015.

ÖZGÜR, Melek, “*Kendi Evine Varamamak: Demir Özlü’yle Söyleşi*”, Mavi Melek Edebiyat Dergisi, Sayı: 50, 15.03.2011 http://www.mavimelek.com/demir_ozlu-soylesi.html

TOKAY, Murat, “*Selim İleri ile Söyleşi: Politik Bir Yazar Olduğumu Düşünüyorum*”, http://kitapzamani.zaman.com.tr/soylesi/politik-bir-yazar-oldugumu-dusunuyorum_545298 19.08.2015.

“*Sosyalizm ve Komünizm Arasındaki Fark Nedir?*”

<http://kutuphane.halkcephesi.net/Leo%20Huberman/db%20sosyalizm%20sorular%202.html>

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Bonapartizm>

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Jakobenizm>